

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**18. YÜZYILDA OSMANLI MERASİMLERİNİN MALİ
BİR UNSURU: ATIYYELER**

RUHAN DİNÇ

130121002

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. FATMA SEL TURHAN

İSTANBUL - 2016

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**18. YÜZYILDA OSMANLI MERASİMLERİNİN MALİ
BİR UNSURU: ATIYYELER**

RUHAN DİNÇ

130121002

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. FATMA SEL TURHAN

İSTANBUL - 2016

BEYAN

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “18. Yüzyılda Osmanlı Merasimlerinin Mali Bir Unsuru: Atıyyeler” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak yazıldığını, yararlandığım kaynakların bibliyografyada gösterilenlerden ibaret olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/11/2016

Ruhan Dinç

ÖZET

Çalışmamızın amacı Osmanlı törenlerinin mali bir unsuru olan ve atıyye olarak adlandırılan nakit hediyelerin 18. yüzyıl boyunca başta padişahlar olmak üzere kimler tarafından ve hangi sebeplerle verildiğini araştırmaktır. Dönemin önde gelen birincil kaynakları ve arşiv belgelerine odaklanılarak atıyyenin diğer hediye kavramları arasındaki yeri, teşrifattaki önemi, atıyyenin hangi hazinelerden verildiği ve verilmiş sebepleri tezin ana konularını teşkil etmiştir.

Giriş bahsiyle birlikte atıyye kavramına dair bir literatür değerlendirmesi yapılmıştır. Bu sayede bu konuda daha önce yapılan müstakil bir çalışmanın olmadığı, atıyye kavramına daha çok hediye bahsi üzerinden değinildiği görülmüştür. Birinci bölümde sultan ve hediye ilişkisi bağlamında atıyye vermenin sultan için ne değer taşıdığından bahsedilmiş, teşrifat müessesesi ve atıyye ilişkisi ortaya konulmuştur. Tezin ikinci bölümünde ise yapılan sözlük çalışmasıyla atıyye kavramı açıklanmış ve atıyyenin diğer hediye kavramları arasındaki yeri ortaya konulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde önemli Osmanlı merasimlerinden bahsedilerek bu merasimlerin her birinde kimlere ne kadar atıyye verildiği araştırılmıştır. Osmanlı'nın hüküm sürdüğü topraklarda kendisini göstermesinin ve varlığını hissettirmesinin bir yolu olarak atıyyenin nasıl kullanıldığı, bazen bir elçi, bazen surre alayı, bazen de bir Kırım Hanı örneğinde, atıyye verilen kişiler ve veriş miktarlarıyla ortaya konulmuştur. Bu bölümde Osmanlı saray düğünlerinin, doğumların, cülus ve kılıç kuşanma törenlerinin, bayramların, Mevlid Kandilinin, nevruz kutlamasının, yeni bir gemi inşasının, sefirlerin gönderilmesi ve karşılanması, fetih müjdesi gibi sevinçli olayların ancak bazen de bir vefatın arkasından okunan duanın atıyyenin verilmiş sebeplerini teşkil ettiği görülmüştür.

Osmanlı'da sosyal ve ekonomik duruma bağlı olarak miktarı dönem dönem değişen atıyyeler söz konusu edilen merasimlerin önemli bir parçası olmuştur. İhsan ve bahşiş kelimeleriyle aynı anlama gelen atıyye, yapılan sözlük çalışmasıyla kavramsal bir çerçeveye oturtularak deėerlendirilmiŐ ve mali yönden ele alındığında ise atıyyenin maaş dışında azımsanmayacak miktarlarda verilen maddi bir destek olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Atıyye, Osmanlı, İhsan, Teşrifat, Bahşiş, Merasim

ABSTRACT

The aim of this study is to examine in depth a monetary element of Ottoman ceremonies, gifts in cash, i.e. atıyyes, and by whom and on what basis they are given throughout the 18th century. The main topic of the study is built upon the interaction of atıyye with other terms relating to gift, its significance for the protocol, its sources from different treasuries and on what occasions it is required, by focusing on the main primary sources of the era and on documents from the archives.

The first chapter starts with an evaluation of the literature pertaining to the notion of atıyye. Subsequently, it is confirmed that there is no any previous independent work which exclusively deals with atıyye, but rather some references to it around the subject of gift. This chapter, additionally, discusses the importance of atıyye for sultans, as part of sultan-gift and protocol-atıyye relations. The following chapter clarifies, from a lexical perspective, the word of atıyye and its place vis-à-vis other words that are related with gift.

In the last chapter, cases of atıyye are described in detail, by citing instances of atıyyes given for different purposes, to different people, on different amounts, in the context of major Ottoman ceremonies, such as dynasty weddings, births, enthronement (cülus and taklid-i seyf), religious festivals, holy nights, newroz celebrations, ceremonial ship launchings, send of and welcoming ceremonies for envoys, good news after conquest of new lands or prayers after a deceased person, to show how atıyye is used as a way of expressing the omnipresence and power of the empire in its estate.

Atıyyes, that varied in amount between periods due to social and economic factors, constituted an important component of the mentioned ceremonies. The word

of atıyye, having the same meaning with ihsan and bahsis, is linguistically evaluated in a conceptual framework and it was also concluded, from an economic point of view, that atıyye was a considerable financial contribution that can not be neglected.

Key words: Atıyye, Ottoman, Ihsan, Protocol, Bahsis, Ceremony

ÖNSÖZ

Osmanlı'da hediye kavramı söz konusu olduğunda karşımıza birçok kelime çıkmakta, büyükten küçüğe, küçükten büyüğe, ayni, nakdi, iltifata mahsus olan hediyeler olarak büyük bir zenginlikle karşılaşmaktayız. Osmanlı'da hediye üzerinde yapılan çalışmalar özellikle 18. yüzyıl sözkonusu olduğunda zengin bir literatür oluşturmamıştır. Dönemin hediye kavramları arasında yer alan atıyye hakkında yapılmış müstakil bir çalışma mevcut olmadığından tez konusu olarak atıyye seçilmiş, bu kapsamda 18. yüzyılda atıyyenin hangi vesilelerle, kimlere ne kadar verildiği yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada atıyyenin diğer hediye kavramları arasındaki yeri ve benzerlikleri arşiv belgeleri ışığında araştırılmıştır. Çalışmamız seksen kadar arşiv belgesi başta olmak üzere dönemin birincil kaynaklarının dikkatlice okunması, surnamelerin incelenmesi ve ikincil kaynaklarda geçen atıyyeye dair bilgilerin derlenip yorumlanmasıyla oluşturulmuştur. Çalışmamız üç bölümden oluşmakta, giriş kısmıyla birlikte konuyla ilgili literatür değerlendirmesinin ardından, ilk bölümde hükümdar ve hediye konusundan ve teşrifat müessesesinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde, dönemin Osmanlı hazinesi ve mali durumu hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, hediye için kullanılan diğer kavramlara odaklanılmaktadır. Bu bölümde ayrıca atıyyenin sözlük çalışması yapılarak, kaynaklarda nasıl geçtiğine dair bilgiler verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise hangi vesilelerle atıyye verildiğine dair sebepler sıralanmakta; cülus atıyyesinden başlayarak tespit edebildiğimiz yirmi kadar atıyye çeşidinden, bunların verildiği merasim ve durumlar da zikredilerek, kimlere ne kadar atıyye verildiği örnekleriyle açıklanmaktadır.

Konunun seçim aşamasından itibaren tezi hazırlarken her zaman yardımlarını esirgemedi yol gösteren hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Sel Turhan'a, bilimsel hazırlık

programında bizi yetiştiren ve teşvik eden hocalarım Prof. Dr. Fahameddin Başar'a, Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a, Doç. Dr. Nurdan şafak'a ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa Göleç'e teşekkürü borç bilirim. Tez jürimde olumlu katkılarıyla tezimi zenginleştiren Prof. Dr. Abdülkadir Özcan, Yrd. Doç Dr. Fatih Bayram ve danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Sel Turhan'a da müteşekkirim. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin yardımsever personeline, Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi mensuplarına, ikinci el kaynaklara ulaşmam konusunda çok yardımcı olan FSMVÜ Topkapı Yerleşkesi Merkez Kütüphanesi personeline şükran borçluyum. Lisansüstü çalışmalarım ve tez yazım sürecinde destek ve moralini esirgemeyen eşim Tuncay Dinç'e, sabırla tezimin bitmesini bekleyen oğullarım Ömer Agah ve Emin Bera ile bu tezle beraber bana atıyye olarak verilen, tezimle beraber büyüyüp yirmiiki aylık olan kızım Fatma Betül Dinç'e de çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
Atıyye Kavramına Dair Literatür Değerlendirmesi	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
TEŞRİFAT VE HEDİYELEŞME	7
1.1 Sultan ve Hediye İlişkisi	7
1.2 Osmanlı'da Teşrifat Müessesesi.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	16
ATIYYE VE DİĞER HEDİYE KAVRAMLARI, ATIYYE-HAZİNE İLİŞKİSİ	16
2.1 Atıyye Kavramına Dair	16
2.2 Atıyyeye İlave Hediye Kavramları: İn'am, İhsan, Bahşiş, Hil'at, İydiyye, Nevruziye, Rikabiye, Caize	20
2.3 Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı'nın Mali Durumu, Para Birimleri ve Değerlerine Genel Bir Bakış.....	24
2.4 Osmanlı Devleti'nde Hazine ve Ceyb-i Hümayun	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	31
ATIYYE ÇEŞİTLERİ	31
3.1 Culus Bahşişi Vesilesiyle Verilen Atıyyeler	31
3.2 Taklid-i Seyf Sırasında Verilen Atıyyeler	36
3.3 Valide Alayında Verilen Atıyyeler ve Padişah Kadınlarına Sunulan İhsanlar	37
3.4 Sur-i Hümayun ve Sur-i Hitan Vesilesiyle Verilen Atıyyeler.....	40
3.5 Veladet-i Şehzade ve Hanım Sultanlar İçin Verilen Atıyyeler	45
3.6 Sefirlere Verilen Atıyyeler.....	53
3.7 Gemilerin Denize İndirilmesi Merasimlerinde Verilen Atıyyeler	58
3.8 Ramazan-ı Şerif, Bayramlar ve Hırka-i Saadet Ziyareti Esnasında Verilen Atıyyeler	61

3.9	Mevlid Kandilinde Verilen Atıyyeler	66
3.10	Nevruz Vesilesiyle Verilen Atıyyeler	69
3.11	Hoca ve Ulema Efradına Verilen Atıyyeler	71
3.12	Seferlerde veya İsyamların Bastırılmasında Yararlılık Gösterenlere Verilen Atıyyeler	76
3.13	Osmanlı'ya Bağlı Kırım ve Dağıstan Gibi Bölgelerin Yöneticilerine Verilen Atıyyeler	81
3.14	Surre-i Hümayun Esnasında Verilen Atıyyeler	86
3.15	Mimari Eser Yapımı ve Açılışlarında Verilen Atıyyeler	90
3.16	Vakanüvislere ve Edebi Şahsiyetlere Verilen Atıyyeler	93
3.17	Musikişinaslara ve Tasavvuf Ehline Verilen Atıyyeler	95
3.18	Bed-i Besmele ve Amin Alayında Verilen Atıyyeler	98
3.19	Sadrazamların Verdiği Atıyyeler.....	99
3.20	Valilere Verilen Atıyyeler.....	101
3.21	Yeniçeri ve Diğer Askeri Erkana Verilen Atıyyeler	104
3.22	Çeşitli Vesilelerle Diğer Meslek Erbablarına Verilen Atıyyeler.....	106
	SONUÇ.....	114
	BİBLİYOGRAFYA	121
	EKLER.....	141
	ARŞİV BELGELERİNDEN ÖRNEKLER	141

KISALTMALAR

a.e	aynı eser
a.g.e	adı geçen eser
bkz.	bakınız
A.E I. Mahmud	Ali Emiri Tasnifi I. Mahmud
A.E III. Selim	Ali Emiri Tasnifi III. Selim
AE.SABH.I	Ali Emiri Abdülhamid I
AE.SMHD.	Ali Emiri Mahmud I
AE.SMST.III	Ali Emiri Mustafa III
A.RSK.d...	Bab-1 Asafi Ruus Kalemi Defteri
A.TŞF.	Sadaret Teşrifat Kalemi Evrakı
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.ADL.	Cevdet Adliye
C.AS.	Cevdet Askeriye
C.BLD.	Cevdet Belediye
C.HR.	Cevdet Hariciye
C.ML.	Cevdet Maliye
C.MTZ.	Cevdet Eyalet-i Mümtaze
C.SM.	Cevdet Saray
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör

HAT	Hatt-1 Hümayun
Haz.	Hazırlayan
İSA	İstanbul Ansiklopedisi
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Sad.	Sadeleştiren
TS.MA.d	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
TVYY	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
Ünv.	Üniversite
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire

GİRİŞ

Osmanlı döneminin ileri gelen vakanüvis ve devlet adamlarının ortak olarak söylediği bir şey vardır ki o da yöneticilerin ihsanda bulunması gerektiğidir. Ayrıca hanedana hizmette görev alanların taltif edilmesi, sultanların adaletle hükmetmeleri, alimleri korumaları tavsiye edilmiş, sultanın cömert olması gerektiği sıklıkla vurgulanmıştır. Hediye hem yeni ilişkiler kurulmasında hem de mevcut ilişkilerin uzun ömürlü olmasında sistemin işleyişi açısından önemlidir. Tebrik, takdir veya ikramen verilen hediyeler yapılan törenler devletin ihtişamını aksettirmektedir. İşte bu takdir şeklinden biri olan ve tespitlerimize göre çoğunlukla nakit olarak takdim edilen atıyye, toplumun hemen her kesiminden değişik konumdaki fertleri için ödeneğelmış, miktarı yapılan işe göre değişen, bazen aylık, bazen yıllık bazen de isteğe bağlı olarak verilen bir ödüllendirme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı devletinde özellikle Fatih Kanunnamesinden¹ sonra siyasi teşkilatın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi, hanedanın meşruiyet ve gücünü pekiştirmesi için ihsan, in'am ve atıyye gibi himaye üslubu taşıyan ödüller teşvik edilip kayıt altına alınarak toplumsal bir önem kazanmıştır. Bu çalışmada 18. yüzyılda merasim ve pekçok sebeple verilen atıyye kavramı ele alınarak, kimlere atıyye verildiği, atıyyenin diğer hediye kavramları arasında nasıl bir yere sahip olduğu, hangi sebeplerle atıyye verildiği ve hangi miktarlarda verilebildiğine dair arşiv kaynaklarından örneklerle bu yüzyıldaki hediye kavramına ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Konuya karar verilirken ilk olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde sadaka ve tasadduk kelimelerinden yola çıkılarak hanedanın verdiği ihsanlar üzerinde bir

---

¹ Fatih Sultan Mehmed, **Kanunname-i Ali Osman**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Kitabevi, 2007. (Devlet Teşkilatıyla ilgili ilk eser kabul edilen Kanunname devletin kuruluşundan beri yürürlükte olan kaideleri ihtiva etmektedir, s. 35-36.)

kaynak taraması yapılmış ve nihayetinde bir tez oluşturabilecek malzeme bulunduğu ve atıyye kavramının daha önce detaylı ve münhasıran araştırılmamış olması dolayısı ile atıyye kavramında karar kılınmıştır. Arşiv belgeleri bir yandan çözümlenirken bir yandan da teşrifat, törenler, hediye kavramı, padişah ve diğer devlet görevlilerinin atıyye ile ilişkisi üzerinde ikinci el kaynaklar araştırılmış ve nihayetinde bu yüzyılın mali portresinin bir parçası olan atıyye tezi ortaya çıkmıştır. Daha önce atıyye konusunda müstakil olarak bir tez hazırlanmamış olması hasebiyle orijinal bir konu olarak atıyye kavramının daha detaylı araştırılması gerekliliği bu tez çalışmaları sırasında açıkça görülmüştür. Arşiv belgelerinin içinde atıyye konusunda teşrifat defterlerinden müfredat defterlerine kadar birçok defter olduğu tespit edilmiş; ancak bu çalışmada seksen kadar belge tahlil edilip kullanılmıştır. Bazı belgelere belge tahribatı olduğu için ulaşılamamış, bazıları da defter mahiyetinde olduğu için yüksek lisans tezi sınırlarını aşacağından dönemin iyi birer örnekliliğini sunduğunu düşündüğümüz belirtilen sayıdaki arşiv belgeleriyle çalışma oluşturulmuştur. Atıyye verilen kişilerin ve verilme sebeplerinin çeşitliliği, surnamelerden cülus bahşişlerine, sefirlik müessesesinden askeri teşkilata kadar birçok kaynağa bakmak gereğini doğurmuştur.

Bu çalışmamızda atıyyeye sadece hediye vermenin bir çeşidi olarak bakılmamış, bir saray kültürü okuyuşu, diplomatik ilişkilere bakış ve teşrifat adetlerini yorumlama gibi örneklerle 18. yüzyıla mali ve sosyal açıdan bakma amacı taşınmıştır.

Atıyye Kavramına Dair Literatür Değerlendirmesi

Şehzade ve sultanların doğumları, beşik alayı, bed'i besmele merasimleri, cülus, kılıç alayı ve kılıç kuşanma merasimi, Cuma selamlığı, özel günlerde, göç ve sefer öncesinde gerçekleşen türbe ziyaretleri, sefer-i hümayun için ordu başkentten ayrılırken düzenlenen törenler, padişahlarca sefere serdar-ı ekrem tayinleri, tuğ-i hümayun ihracları, surre-i hümayun alayları, divan-ı hümayun toplantıları, ulufe divanı, elçi kabulleri, cenaze merasimleri, sur-i hitanlar, sultan düğünleri, çeyiz ve düğün alayları, bayramlar, kandiller, kadir geceleri, Nevruz, Ramazan ve iftarlar, Hırka-i Şerif ziyaretleri, son yüzyıllarda yapılan veladet-i hümayun sene-i devriyeleri

gibi merasimler, resmi olarak devlet görevlilerinin katılması ile icra edilmekte ve her bir tören, içerisinde hediye ve atıyye kavramını barındırmaktadır.²

Söz konusu merasimlere ve genel olarak Osmanlı'da teşrifat meselesine dair detaylı bilgiyi Teşrifat defterleri bizlere sunmaktadır. İsmail H. Uzunçarşılı'nın kullandığı *Nimeti Efendi Kanunnamesi*, bilinen ilk Teşrifat defteri olmalıdır; ancak bu esere günümüzde ulaşmak mümkün değildir. Bilinen en erken tarihli Teşrifat defteri 17. yüzyılın sonuna aittir. Mehmed b. Ahmed tarafından yazılan *Defter-i Teşrifat*, 1695 yılında II. Mustafa'nın cülusuyla başlar.³ Merasimlerin temeli Fatih Sultan Mehmed'in Teşkilat Kanunnamesi'ne dayanmaktadır. Aslında Osmanlı Mali Hukuku konusunda bilgiler veren Dede Cöngi Efendi tarafından yazılan *Siyaset-i Şer'iyeye Risalesi*'nin Arif Efendi tarafından eklenen Arapça'dan tercüme edilmiş kısmında İslam'ın hediye ve rüşvete yaklaşımı ve Osmanlı'daki durumu hakkında da tespitler vardır.⁴ 17. yüzyılın sonunda Nişancılık yapmış olan Tevkii Abdurrahman Paşa'nın *Kanunname-i Al-i Osman*'i da önceki merasimlere dair malumat içermektedir. Yine *Tarih-i Selaniki*'de geçen Süleyman Paşa'nın Teşrifat Defteri'ndeki ifadelerden anladığımıza göre 18. yüzyıldan önce de Teşrifat defterleri vardı. 1743-1747 tarihlerini içeren Naili Abdullah Paşa'nın *Defter-i Teşrifat*'ı, merasimleri içeren derli toplu bir eserdir. Bu minvalde ayrıca, Akif Mehmed Efendi'nin 1757-1761 tarihlerini muhtevi *Tarih-i Cülus-ı Sultan Mustafa*'sı, Vahdeti Ebubekir Efendi'nin 1757-1758 yıllarını anlatan *Vukuat-ı Divaniyye* adlı eseri ve Mustafa Münif Efendi'nin *Defter-i Teşrifat*'ı zikredilebilir.⁵

Bu defterler yazma eser kütüphanelerinde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde korunmaktadır. 16. yüzyıla ait olanlardan Kamil Kepeci tasnifi içindekilerin pek

---

² Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", **Osmanlı**, C.IX (Kültür ve Sanat), Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 133.

³ Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.VIII, Sy: 16, İstanbul, 2010, s. 135.

⁴ Fatma Ünyay Açıkgöz, "17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme", Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2012, s. 37.

⁵ Zeynep T. Ertuğ, "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar", s. 136.

çoğu in'am ve hil'at tevcihleriyle ilgilidir. A.TŞF kodlu tasnifte de çeşitli merasim kayıtları vardır. BOA Sadaret defterleri içinde de teşrifat belge ve defterleri mevcuttur. Bu defterlerden birini Hakan Karateke yayımlamıştır. İstanbul Üniversitesi'nde Mübahat Kütükoğlu'nun yaptırdığı mezuniyet tezleri bu konuda önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Gülru Neciboğlu, Zeynep T. Ertuğ, Filiz Karaca, Hakan Karateke ve Dünder Alikılıç bu mezuniyet tez defterlerinden faydalandıklarından bahsetmişlerdir.⁶ Sünnet ve Sultan düğünleri hakkında Metin And, Orhan Şaik Gökyay, Nurhan Atasoy, Hatice Aynur ve Mehmet Arslan'ın önemli çalışmaları mevcuttur.⁷ 19. yüzyıl Osmanlı'nın son devir devlet adamlarından biri olan Ali Seydi Bey'in "*Teşrifat ve Teşkilatımız*" adlı eseri de teşrifat konusunda yararlanabileceğimiz bir diğer eserdir. Yine 19. Yüzyıl devlet adamlarından Nakibü'l Eşraflığa kadar yükselmiş olan Mehmed Es'ad Efendi'nin "*Teşrifat-ı Kadime*"si Osmanlı Saray ve Devlet teşkilatı hakkında bilgi edineceğimiz önemli eserlerden biridir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazmış olduğu "*Saray ve Bahriye Teşkilatı*" ile "*Kapıkulu Ocakları*" konulu eserleri ve Osmanlı tarihi kitapları ile ayrıca Belleten'de yayımlanmış birçok makalesi de atıyye konusuyla ilgili bilgiler ihtiva etmektedir. Vurgulamamız gerekir ki bu çalışmada edindiğimiz tüm bilgiler daha önce hazırlanmış müstakil bir atıyye kitabı ya da tez bulunmadığından, detaylı bir tarama sonucunda hediye ve teşrifatla ilgili yazılmış eserlerden ve arşiv belgelerinden elde edilen verilerden oluşmaktadır.

Teşrifat konusunda yapılmış en eski tezlerden biri Filiz Karaca (Çalışkan)'a ait olan yayımlanmamış yüksek lisans tezi "*Osmanlı Devleti'nde Teşrifat Kalemi ve*

---

⁶ **A.g.m.**, Mübahat Kütükoğlu danışmanlığında mezuniyet tezi olarak İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi TY.9810 kodlu eseri şu öğrenciler çalışmıştır. Burhan Aydemir, Defter-i Teşrifat, 1974; Arif Başgöl, Defter-i Teşrifat, 1975; Mustafa Batan, Defter-i Teşrifat, 1976; Aynı defter Halil Mercan tarafından tekrar yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve bu tezde daha önceki tezlerden bahsedilmemiştir. Halil Mercan, Teşrifatizade Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifatı (Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Danışman: Sabahattin Samur, 1996. s. 135-138.

⁷ **A.g.m.**, s. 140.

Teşrifatçılık”tır.⁸ Bu tez arşiv belgelerine dayanarak teşrifat tarihinden bahsetmekle beraber pişkeş ve in’amlarla ilgili bilgileri de barındırmaktadır. Aynı akademisyenimiz “*Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*”⁹ isimli doktora çalışmasıyla teşrifat konusundaki bilgilerimizi genişletmiştir. 2002 yılında hazırlanmış “*17. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*” adlı Dündar Alikılıç’ın doktora tezi de teşrifat kurumunun tarihçesinden başlayarak, yüzyıl boyunca icra edilen teşrifat ve törenlerden ayrıntılarıyla bahsetmektedir.¹⁰

Üzeyir Yıldırım’ın “*Osmanlılar’da Cülus ve Buna Dair Bir Kaynak Eser*” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde (Mimar Sinan Üniv., İstanbul 2007) Teşrifat-ı Hümayun Kisedârı Mehmed Esad Medhi tarafından yazılmış olan 1171-1223/1757-1808 yılları arasındaki cülus ve cenaze merasimlerindeki olayları anlatan 350 numaralı Sadaret Defteri tahlil edilerek, III. Mustafa, I. Abdülhamit ve III. Selim’in cülus ve cenaze merasimleriyle, elçi kabulleri, valide sultan ve devlet ricalinden vefatlar anlatıldığı için içerisinde yer yer verilen atıyyelerden de bahsedilmiştir.

Hediye konusundaki literatüre baktığımızda, yapılan tez ve kitap çalışmalarının oldukça az olduğunu görürüz. Hediye konusunda karşılaştığımız tek doktora tezi, Fatma Ünyay Açıkgöz tarafından 17. yüzyıla sınırlandırılarak hazırlanmıştır. Bu tezde padişahların diğer hükümdarlara, elçi ve maiyyetindekilere verdiği ihsan ve in’amlardan başka, padişahların şahsına verilen hediyelerden de bahsedilmiştir. Ayrıca devlet yönetiminde hediyein önemi, cinsi ve amacı da incelenen konulardandır. 2005 yılında düzenlenen Hediye Sempozyumu’nda sunulan bildirilerin kitaplaştırıldığı “*Kültür Tarihimizde Çeyiz ve Hediye Kitabı*” isimli eser, hediye konusundaki başvuru kaynaklarından sayılabilir. Bu sempozyum sadece

---

⁸ Filiz Karaca (Çalışkan), “Osmanlı Devleti’nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık”, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul , 1989, s.75.

⁹ Filiz Karaca (Çalışkan), “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

¹⁰ Dündar Alikılıç, “17. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum, 2002.

hediye kavramını tarih disiplini içinde değil, edebi, dini ve hukuksal olarak da irdeleyerek çok çeşitli bildirimlere imza atmıştır. Bizim de çalışmamızda istifade ettiğimiz Hedda Rendle-Kiel'in "*Osmanlı'da Hediye*" adlı çalışması arşiv belgelerinden hareketle 16 ve 17. yüzyıldaki özellikle devlet adamları arasındaki hediyeleşmeden bahsetmektedir.

Hediye konusundaki diğer bir tez de Candan Işıl Sakarya tarafından hazırlanan "Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler" (Hacettepe Üniversitesi, 2006) adlı yüksek lisans tezinde hem hediyeleşmenin toplumsal işlevi hem de dönemelemlendirmelerle hediye geleneğindeki değışimler üzerinde durulmuştur.

Ayktut Mustak tarafından hazırlanan yüksek lisans tezi "*A Study on the Gift Log, MAD 1279: Making Sense of Gift-Giving in the Eighteenth Century Ottoman Society*" (*MAD 1279 Kodlu Hediye Defteri Üzerine Bir Çalışma : 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Hediyeleşmeyi Anlamlandırmak*)¹¹ isimli çalışmada hediyeleşme konusu, söz konusu arşiv defterindeki veriler doğrultusunda, ekonomik antropolojinin bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu hediye defterinden hareketle hediye veren kişi ve hediye edilen eşyalardan toplumsal statülerine dair çıkarımlar elde edilmiştir. Yine dönemin müsadere ve vergi gelirlerini artırma konusunda hediyeleşmenin yeri üzerinde de durmuştur. Ayrıca her dönemde verilen hediyeler konusunda yeteri kadar bilgimiz olmadığından tüm dönemleri karşılaştırabilmemizin mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

---

¹¹ Ayktut Mustak, "A Study on the Gift Log, MAD 1279: Making Sense of Gift-Giving in the Eighteenth Century Ottoman Society - (MAD 1279 Kodlu Hediye Defteri Üzerine Bir Çalışma: 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Hediyeleşmeyi Anlamlandırmak)", Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞRİFAT VE HEDİYELEŞME

1.1 Sultan ve Hediye İlişkisi

Türk kültürünün en temel eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'de dahi hükümdarın maiyyetinde olanlara ihsan ve in'amda bulunması konusunda tavsiyeler mevcuttur.¹² Marcel Mauss hediye konusunda yazdığı risalesinde, hediyelerin bir istem olmayıp toplumsal zorunluluklar şebekesinin bir parçası olduğunu belirtmiştir. Mauss'a göre hediye vermek ve almak toplumsal yapıda zorunluluğu temsil etmektedir.¹³ İslam öncesi Türk kültüründen bazı değişikliklerle Osmanlı kültür hayatına da tevarüs etmiş olan saçı geleneği şekil değiştirerek sürmüş, devlet büyüklerinin de yer aldığı törenlerde padişaha ikram edilen aşure karşılığında aşçibaşı hil'atle ödüllendirilmiş, umera, zabitan ve öğrencilere de bahşişler dağıtıldığı görülmüştür.¹⁴

Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Mevaidü'n-Nefais fi Kavaidi'l Mecalis* adlı görgü kitabında hükümdar ve devlet büyüklerinin cömert olmaları, bol bağış ve armağan

---

¹² Altan Çetin, "Memluk Sultanlarının İn'am ve İhsanlarına Dair", **Tarih Boyunca Saray Hayatı ve Teşkilatı - 23 Mayıs 2005 - Bildiriler**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2006, s. 82.

¹³ Mahmut Tezcan, **Kültürel Antropoloji**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1997, s. 59.; Marcel Mauss, **Sosyoloji ve Antropoloji**, Çev. Özcan Doğan, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2005, s. 223.

¹⁴ Zeynel Özlü, "Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair", **Milli Folklor**, 2014, Sy: 101, s. 217-218.

vermeleri konusunda geniş bilgiler mevcuttur.¹⁵ Hediyeler, yüksek rütbeliler, eşit statüdekiler ve alt kademeler arasında bir nevi bağ oluşturmakta, aynı zamanda bir kişinin kariyerini ilerletmesine yardım etmekteydi.¹⁶

Gelibolulu Mustafa Ali, *'iyilik, bahşiş, cömertlik, bağış ve ihsan Allah'ın ulu sıfatlarından olup, bu sıfatlardan nasibini alan sultanlar kalplerin sevgilileri olmuşlardır'* der. Mustafa Ali cömertlik bahsinde, eleştirel bir dille bir padişahın yılda nadiren 1000 altın verdiğini, hiçbir zaman 5000 altına varan bir bağışta bulunmadığını belirtmektedir. II. Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında Sultana Mısır hazinesinden yıllık 500 bin altın ceb harçlığı gönderilip diğer ülkelerden de 1000 yük akçe¹⁷ yanlarına kaldığını kaydetmiştir. Gelibolulu, Ebu's Suud Efendi *İrşadü'l-Akli's-Selim* adlı tefsiri tamamladığında, Kanuni Sultan Süleyman'ın ona verdiği meblağın çok az olduğundan bahsetmektedir.¹⁸ Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Devlet Adamlarına Öğütler* kitabında da, *'fırsat düştükçe iyiliği görülen adama mükafat eylemek soylu kişilerin yaratılışına uygundur'* diye tavsiyede bulunulmuştur.¹⁹

Osmanlılar'daki şenliklerin en görkemlisi padişahın düzenledikleri olmuş, bu şenlikler yöneticilerle halk arasındaki çatışma alanının dışına çıkmak için fırsat oluşturmuştur.²⁰ Padişahın yaptığı harcamaların bir nevi gövde gösterisi olmakla birlikte bir israf ve savurganlık olduğu iddiası da mevcuttur. Yapılan harcamalar kime, niçin, hangi hizmetler karşılığında verilmişse bunlar ihracat defterleri ve diğer

---

¹⁵ Gelibolulu Mustafa Ali, **Meva'idü'n-Nefais fi Kavaidi'l-Mecalis**, Haz. Mehmet Şeker, Ankara, TTK, 1997, s. 164-167.

¹⁶ Hedda Reindl-Kiel, "Osmanlı Yöneticileri, Lüks Tüketimi ve Hediyeleşme", **İsam Konuşmaları**, Haz. Seyfi Kenan, İstanbul, İsam Yayınları, 2013, s. 138.

¹⁷ yük: 100 bin akçelik para birimi (**Kanunname-i Ali Osman**, s. 46.)

¹⁸ Gelibolulu Mustafa Ali, **a.g.e.**, s. 164-167.

¹⁹ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Devlet Adamlarına Öğütler (Nesayih'ul-Vüzera v'el-Umera)**, Sad. Hüseyin Ragıp Uğural, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 40.

²⁰ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s. 199.

belgelere geçirilmiştir.²¹ Öyle ki, II. Bayezid zamanında kendisinin kereminin bolluğundan hazinenin boşalmasına sebep olacak kadar sadaka ve atıyye verip mali sıkıntıları başlattığı söylenmekte ve sarf ettiği para miktarı da 1503-1504 yıllarında 8 milyon 600 bin akçe tutarında kaydedilmektedir.²²

İktidar temsilcileri tebaasıyla ancak merasimlerde yüz yüze gelebiliyorlardı. Padişaha bağlılık vesilesi olarak, iktidar bu törenlerle kendisini tanımlayan simgeleri toplumun bireyleri üzerinde içselleştirme anlayışındadır. Her bir merasimde verilen mesaj aynıdır ve bu da iktidarı pekiştirme taraftardır. Meşru bir iktidar itaat, Sultan ise merasimlerde kendi lehine bir kanaat ortaya çıkarmak ister. Sultandan alınan hediye sadece para bile olsa, alan kendisini taltif edilmiş hisseder. Önemli olan hediye alabilecek kadar Sultanın hoşuna gitmektir.²³ Osmanlı bürokratik sistemindeki ödüllendirme, para veya hediye verilmesi yönüyle maddi, iltifat yönüyle manevi ve teminat yönüyle geleceğe ilişkin kaygıların giderilmesi olarak sınıflandırılabilir. Maddi ödüllendirmede askeri başarılar, verilen görevin yerine getirilmesi ve padişaha olan muhalefetin giderilmeye çalışılması gibi konular ön plana çıkar. Atıyye ve in'amat olarak adlandırılan ödüller cülus örneğinde topluca verilebildiği gibi bireysel olarak da verilmiştir. Hil'at bir nevi manevi ödüllendirme olup, devlet adamlarına verilen elkablar da bu gruba girmektedir. Yine devlet adamlarını gelecek endişesinden uzaklaştıracak gayrimenkul tahsisatları, emekli maaşı ve büyük arazilerin verilmesi de ödüllendirme içinde değerlendirilmektedir.²⁴

Padişaha ait bahçelerdeki mahsuller satıldıktan sonra edinilen para Enderun hazinesine aktarılır, bu paradan bağçe bahşişi olarak kıdemli ağalara verilirdi. 17. yüzyılda bağçe bahşişi olarak toplamda 1020 altın hem Nevruz'da hem de Kasım

---

²¹ Mehmet Arslan, "Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri ve Bu Konuda Yazılan Eserler: Surnameler", C.IX, **Osmanlı**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 176.

²² Fatma Ü. Açıkgöz, **a.g.e**, s. 33.

²³ Hakan Tuğrul Karateke, **Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004, s. 211-221.

²⁴ Birol Çetin, "Osmanlı Devlet Yönetiminde Teşvik ve Ödüllendirme", **Osmanlı**, C.VI, (Teşkilat), Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 271-275.

ayında olmak üzere iki defa verilirdi. Bu bahşış sadece Has Oda'nın altı itibarlı ağasına verilirdi. Beylerbeyilik in'amı olarak, Has Oda Ağalarından Silahdar Ağa 3000 altın, Has Odabaşı, Çukadar, Rikabdar ve Doğancıbaşı ise 1000 altınla taşraya çıkardı.²⁵ Düğün ve şenliklerin sünnet, evlenme, doğum gibi görünen sebeplerinin yanında, iç ve dış dünyaya karşı devletin ve onun sembolü olan padişahın üstünlüğünün ve ihtişamının sergilenmesi söz konusuydu. Gelen elçi ve devlet adamları devletin maddi ve manevi gücünü alkışlamak durumunda kalıyordu. Bu düğün ve şenlikler bir sosyal dayanışma ve kaynaşma vesilesi olmuş; izleyici, gösterici, görevli ve davetli olarak pek çok kişi bu eğlencelerde görev almış, halkın sarayla irtibatı artmış, halk arasında bir rahatlamaya sebebiyet vermiştir. Bazen bu şenlikler bazı siyasi ve askeri başarısızlıkları unutturmuş, saray ve halka bir kendine güven havası getirilmeye çalışılmıştır.²⁶

Devlet müessesesinin bulunduğu her yerde şekli ve mahiyeti farklı olsa da ihsan ve atıyyenin var olduğu bir gerçektir. Bu uygulamalar devletlerin hayatında kendi tarihi gerçekliğini bulmuş, kimi zaman rekabet ile kimi zaman da sadakat, vefa, dayanışma ve menfaat gibi kavramlarla açıklanmıştır.²⁷ Maddi zenginlik ancak sahibindeki cömertlik nisbetinde olumlu etki yaptığından hükümdarın zenginliğini teşhir etmesi beklenmekteydi. Cömertliğin ötesinde halka ya da bendegâna dağıtılan para, Sultanın onlar üzerindeki hakimiyetinin bir ifadesidir. Sultan verdiği hediyelerle saray çevresini ve kamuoyunu etkileyebilecek şahısları kendisine bağlar ve muhalif çevreyi aynı oranda eritirdi.²⁸ Hatta bu noktada Halil İncalcık '*mevki ve itibarı tayin eden yasal düzen değil hükümdarın lütfudur*' der. İncalcık, statü gruplarının da Sultanın lütfuyla örgütlenip meşruluk kazandığını, ihsan için hazırlanmış bir beratın dahi ancak padişahın tuğrasıyla meşru ve yasal hale geldiğini,

---

²⁵ Batuhan İsmail Kıran, "17. Yüzyılda Enderun'daki Ödeme ve İn'amlar Üzerine Bir İnceleme", **Mavi Atlas**, Sy: 4/2015, s. 41-42.

²⁶ Mehmet Arslan, **a.g.m.**, s. 175.

²⁷ Altan Çetin, **a.g.e.**, s. 80.

²⁸ Hakan Karateke, **a.g.e.**, s. 27.

ihsana mazhar olanın da bu sadakatini pişkeşler yoluyla belli ettiğini ifade etmektedir.²⁹

Hediye vermek sadece padişahın kullarına yönelik değildi, belli törenlerde padişah da kullarından hediye kabul etmiştir. İlk padişahlar zamanında sadrazam padişaha sadece bayramlarda hediye verirken, sonraları bu uygulama yılda yedi defaya çıkarılmıştır. 1690 yılında Köprülüzade Mustafa, padişah II. Süleyman'ı uyarıp bu pahalı uygulamayı kaldırmasına rağmen, III. Ahmed bunu yeniden tesis etmiştir. I. Mahmud ve III. Mustafa ise yılda dört defaya indirmişlerdir. Öyle ki, o dönemde sadrazamın padişahın huzuruna kabulünde alt görevlilere dağıttığı ihsanlar 5-6 bin düka altınını bulurken, III. Ahmed'in sadrazamı Damad Ali Paşa'nın tavsiyesiyle bu 2-3 bine düşürülmüştür.³⁰

Hazine bahsinde anlatılacağı için burada kısaca atıyyelerin karşılandığı Enderun Hazinesi yani iç hazineden bahsetmekte fayda vardır. İç hazine denilen Enderun hazinesi, hazine vekili denilen Ak Hadım Saray Ağasının gözetiminde idi ve sene sonunda dış yani maliye hazinesindeki fazla para iç hazineye naklolurdu. İki iç hazineden başka harem-i hümayun yada ceyb-i hümayun denilen hazine, nazırı sır katibi olan irsaliye ile, Mısır'dan gelen para ile doldurulurdu.³¹ Mısır hazinesi, gelir, masrafların karşılanması ve irsaliye hazinesi olarak 3'e ayrılmış olup, gelirin büyük kısmı Mısır ve Haremeyn'in ihtiyaçları için harcanmıştır. İrsaliye hazinesi Sultanın ceyb-i hümayunu olduğu için ancak padişahın onayı alınarak harcama yapılabilirdi. Mısır irsaliyesi devlet hazinesi olan dış hazineye gelir olarak, sonra da kayıt altında iç hazineye aktarılıp uzun süre ceyb-i hümayun hazinesini doldurarak saray

---

²⁹ Halil İnalçık, "Sultanizm" Üzerine Yorumlar: Max Weber'in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi, **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sy.:7, Ekim 1994, İstanbul, s. 8-9.

³⁰ Mouradgea D'ohsson, "Devlet Memurları'nın Gelirleri", Çev. Ayda Düz, **Hayat Tarih Mecmuası**, Nisan 1973, Sy.:3, Yıl 9, C.I, İstanbul, s. 80.

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara, TTK, 1988, s. 362-364.

masraflarının, cülus bahşişlerinin ve Enderun maaşlarının karşılanmasını sağlamıştır.³²

Mısır irsaliyesi geldikten sonra hazinedarbaşına 300 altın, hazine kethüdasına 250 altın, güğümbaş ve yazıcıya 2000'er akçe, diğer iç oğlanlarına da 1000'er akçe ihsan dağıtılırdı. Nisan yağmuru bahşışı olarak da kanun üzere kiler kethüdasına bir seraser kaftan, iç oğlanlarına da 1000'er akçe bahşiş verilirdi.³³ Padişah ihsanı denebilecek atıyyeler padişaha yazılan arzuhaller aracılığıyla da sahiplerini bulmuştur. Örneğin 1777'de fiziksel engelli bir çocuk dünyaya getiren İstanbul'da meskun bir aileye atıyye bahsiyle, aylık 10 akçe devlet bahşışı yardımı yapılmıştır.³⁴

1.2 Osmanlı'da Teşrifat Müessesesi

Osmanlı'da atıyye kavramı incelenecekse Teşrifat müessesesi ve teşrifatçılıktan da kısaca bahsetmek gerekir. Zira Teşrifatçı Efendi atıyyelerin teslim edilmesi ve kaydedilmesinde görev alan en önemli kişi olmuştur. Teşrifat, teşrif kelimesinin çoğulu olup, protokol/merasim manasını 18. yüzyılda kazanmıştır. Eflak ve Boğdan voyvodalarına, Kırım hanlarına, elçiler ve bazı itibarlı misafirlere ihtiyaç ya da taltif olarak verilen nakdi ya da hil'at gibi aynı harcamalar da teşrif diye isimlendirilmiştir.³⁵ Teşrifat deyimi ile bazen yukarıdaki anlamına ek olarak padişahın teamüle uygun şekilde Sadrazam ve ordudaki paşalara maaşları haricinde verilen hediyeler de kastedilmektedir.³⁶

---

³² Özen Tok, "H.1112 (M. 1700) Tarihli Mısır İrsaliye Hazinesi", **History Studies**, C.VI, Issue:1, Ocak 2014, s. 175-177.

³³ Batuhan İ. Kıran, **a.g.m.**, s. 43.

³⁴ Belemir Erken, "Dil Sükutta Eller İcraatta, Osmanlı Sarayında ve Toplumunda Dilsizler", Ordu Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 2015, s. 33.

³⁵ Filiz Karaca (Çalışkan), "Teşrifat", **DİA**, C.XL, s. 570-571.

³⁶ Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.XVI, İstanbul, Üçdal Neşriyat (İkra Okusan), 1991, s. 184.

Teşrifati ise, merasimde teşrifat işlerini idare eden memura verilen unvandır. Teşrifatinin saray seremonisini ve bütün merasimi bilmesi lazımdır.³⁷ Başlangıçta teşriflerle ilgili görevleri olan hazine-i amire katibine önceleri teşrifî, ardından teşrifati denmiştir. 17. yüzyıl sonlarındaki değişimle beraber, teşrifati artık başdefterdara bağlı hazine katibi değil, Sadrazama bağlı Babıali görevlisi olmuştur. Teşrifati, Kanuni Sultan Süleyman zamanında atıyyenin yanında, pişkeş, teşrif, in'am, adet ve tasadduk denilen giderlerin de günlük kayıtlarını tutarken, bu görev 1687-1694 yılları arasında ruznamçe ve başmuhasebe kalemlerine devredilmiştir. Teşrifat Kalemi, III. Ahmed'in saltanatında 1713 yılı öncesinde Babıali'ye geçerek doğrudan Sadrazama bağlanmıştır.³⁸ 17. yüzyılın son çeyreğinden itibaren teşrifat tezkiresi yoluyla verilen tüm ödemeler kime, ne ve ne kadar verileceğine dair kayıt altına alınarak, aynı olarak verilegelenler de nakde çevrilmiştir.³⁹

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletinde tespit edilebilen Teşrifat müessesesi, varlığını devletin sonuna kadar devam ettirmiştir. Teşrifatçı padişaha gelen pişkeşlerin kaydını tutmakla beraber, teşrif, in'am, atıyye gibi adet olarak nitelendirilen nakdi ve ayni ödemelerin masraf kayıtlarını da tutmuştur. Teşrif adındaki ödemeler daha çok elçilerle, Eflak ve Boğdan Voyvodaları, Kırım Hanı gibi itibarlı misafirlere giydirilen hil'atler ve çeşitli masraflarını karşılamak üzere kullanılan bir terim olmuştur.⁴⁰

Teşrifati Efendi Sadrazama bağlı bir görevli olduğundan, Teşrifat defterleri de Sadrazam ile ilgili kısımları bütün ayrıntılarıyla vermektedir. Teşrifat defterleri, Ramazan Bayramı hazırlıklarının, Ramazan ayı içinde devlet adamları arasında başlayıp üst kademelere kadar devam eden törenlerin nasıl olması gerektiğine dair ayrıntıları vermekle birlikte, sarayda bayram hazırlıklarının enderun ve haremde

---

³⁷ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 2. bs, C.III, İstanbul, MEB, 1972, s. 478.

³⁸ Filiz Karaca (Çalışkan), "Teşrifat", s. 570-571.

³⁹ Filiz Karaca (Çalışkan), "Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi", s. 26.

⁴⁰ Dündar Alikılıç, **İmparatorluk Seremonisi**, İstanbul, Tarih Düşünce Kitapları, 2004, s. 31.

nasıl yapıldığı kaydedilmemiştir.⁴¹ İki tür Teşrifat defterinden ilki Teşrifat memurları için hazırlanan törenleri uzun uzun anlatan metinler ihtiva ederken, ikincisi ziyaret, ödeme, atama gibi kayıtlardan müteşekkildir.⁴²

Merasim esnasında verilecek hediye ve atıyyelerden Teşrifati Efendi sorumluydu. Teşrifati Efendi kendisi de umumi tevcihatta padişahın 3000 guruş, tayin olan rical-i devletten avaid⁴³, kendisi tayin olduğunda ise tebrik maksadıyla Eflak-Boğdan voyvodasından 1792 tarihinden itibaren 500 guruş kudumiye alırdı. Elçi kabulleri ve törenlerde de teşrifatçı ayrıca atıyye ve hil'at'le taltif olunurdu.⁴⁴

Tören geleneği çok eskilere dayanmakta, hükümdarlar bu törenlere çok önem vermekte, imparatorluğun gücünü ve kudretini aksettirmek istemekteydiler. Fatih Sultan Mehmed'in Kanunnamesinde temelleri atılan saltanat usulleri, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki teşrifatçılık mesleğiyle daha da güçlenmiştir. 17. yüzyıldaki sünnet ve düğün merasimleri ve 18. yüzyılda Lale Devri'ndeki gelişmeler, Osmanlı Sarayının mali krize rağmen gücünü sembollerle sergilemeyi sürdürdüğünü göstermektedir.⁴⁵ Padişah, teşrifattan gelen bir usulün yetersiz olduğuna kanaat ederse, yeni bir emirle o eksikliği giderirdi. Örneğin 1198/1783-1784 yılında padişahın çocuğunun doğduğunu müjdeleyen Enderun ağalarına, devlet adamlarının vermesi gereken atıyye miktarının sorulması üzerine Teşrifat Kalemi, sadece hanım sultan doğumunda verilen atıyye miktarını belirtmiş, padişah da bunu listenin üzerine ekleyerek, “şehzade doğarsa yine bu tertib üzere atıyye verilsin bundan fazla

---

⁴¹ Zeynep Tarım Ertuğ, “18. YY Osmanlı Sarayında Bayram Törenleri “, **Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'na Armağan**, Ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul, 2006, s. 575.

⁴² Hakan T. Karateke, **Padişahım Çok Yaşa**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004, s. 15.

⁴³ Avaid, tahsisat, aidat, gelir; mal ve akçe olarak gelen şeyler, bahşiş ya da beleş. Tanzimat öncesi kanunla konulan vergiler dışında hizmet karşılığı olarak ilgililere verilen para ve armağanlardır. Abdülaziz Bey, **Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri**, Ed. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul, TVYY, 1995, s.476-477./ Ulufe yani mevacib dağıtan büroların amirlerinin maaş dağıtımları karşılığı aldıkları paraya da mevacib avaidi denirdi. Bkz. Erhan Afyoncu, “Mevacib”, **DİA**, C.XXIX. s. 420.

⁴⁴ Filiz Karaca (Çalışkan), “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, s. 107-112.

⁴⁵ Dündar Alikılıç, **a.g.e.**, s. 26-27.

verilmesine rızam yoktur” mealindeki ifadesiyle teşrifata kayıt düşürmüştür.⁴⁶ Törenden önce Teşrifat Kaleminde anında ödenmeyecek olan atıyyelerin sonradan ödenebilmesi için pusulalar hazırlanırdı.⁴⁷

1870 yılında doğan Osmanlı'nın son devir devlet adamlarından biri olan Ali Seydi Bey'in “*Teşrifat ve Teşkilatımız*” adlı eserinde, teşrifat bahsinde Teşrifatçı Efendiye ilave olarak başka kişilerin de görev aldığına dair ibareler vardır. Ona göre, bayram ve cuma muayedeleri, selamlıkları ve sair bütün merasim ve teşrifatın sorumlusu Silahdar Ağalardır. Padişahın cep harçlığı Silahdar Ağa ile Hazine Kethüdasında durursa da bu harçlığın sarfedilmesi Silahdar Ağa'nın nezaretindedir.⁴⁸

Teşrifat Kalemi'nin teşekkülü sonrası teşrifatçıya yardımcı olmak üzere halife atanmış, önceleri küçük ruznamçeden maaş alan halifenin sonradan belli bir maaşı olmadığı görülmüş, törenler esnasında verilen hil'at, atıyye ve tevcihatta verilen avaiden hissedar kılınmış, buna bağlı olarak da genel tevcihatta 500 guruş, İstanbul gümrüğünden de senelik 75 guruş verilmişti. 1767'den itibaren Teşrifat kalemine evrakın muhafazası ve müracaatlarda tahkik işlerinden sorumlu kisedâr atanmış, kisedâr, avaid, atıyye ve hil'at'tan başka Şaban ayında padişah tarafından verilen mevkuftan 500 guruş, tevcihattan da 1500 guruş almıştır. Sonradan tayin olunan kisedar yamağının da tevcihatlarda 135 guruş atıyye (1240/1824'ten sonra bu miktar 250'ye çıkmış) ve diğerlerinin aldığı gibi gümrükten, avaiden, hil'atten payı vardı.⁴⁹

---

⁴⁶ Filiz Karaca (Çalışkan), “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, s. 75.

⁴⁷ **A.g.e.**, s. 87.

⁴⁸ Ali Seydi Bey, **Teşrifat ve Teşkilatımız**, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, (tarihsiz), s. 122-123.

⁴⁹ Filiz Karaca (Çalışkan), “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, s. 112-117.

İKİNCİ BÖLÜM

ATIYYE VE DİĞER HEDİYE KAVRAMLARI, ATIYYE-HAZİNE İLİŞKİSİ

2.1 Atıyye Kavramına Dair

Atıyye genel olarak padişah ve devlet görevlileri tarafından verilen maddi hediyeleri ifade etmektedir. Değişik kaynaklarda aşağıdaki şekillerde ifade edilmiştir:

Hasan Akay *İslami Terimler Sözlüğü'nde*, atıyyeyi bağış, bahşış ve ihsan olarak tanımlar. Her yıl bir veya iki defa askere verilmek üzere devlet hazinesinden çıkarılan nakit vb. şeyler; padişahların çeşitli sebeplerle, hizmetinde bulunanlara dağıttığı hediyeler atıyye olarak isimlendirilmektedir.⁵⁰ Talip Mert, Osmanlı Devleti'nde padişahların şahıslara ve kurumlara verdiği hediyeler ihsan-ı şahane olarak bilinmekte, bu tabir atıyye-i hümayun, atıyye-i seniyye, in'amat, ianat, eltaf, atıf gibi kelimelerle de ifade edilmektedir diye belirtmektedir.⁵¹

Mustafa Fayda ise ata ve atıyye kavramını verme, verilen şey, bağışlama, hibe ve ihsan anlamlarına gelen, Arapça kökenli bir kelime olarak tanımlamakta ve kelimenin çoğulunun ataya olduğunu belirtmektedir. Kur'an-ı Kerim'de de nimet, lütuf, ihsan ve bağış anlamlarıyla beş yerde geçmektedir. Bir terim olarak İslam

---

⁵⁰ Hasan Akay, **İslami Terimler Sözlüğü**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2005, s. 43.

⁵¹ Talip Mert, "19.Yüzyılda İhsan-ı Şahane", **Hediye Kitabı**, Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007, s. 112.

tarikhinde Hz. Ömer'in halifeligi zamanında kullanılmıştır. Hz. Ömer zamanında yılda bir defa Müslümanlara verilen paraya ata veya atıyye denilmiştir.⁵² Mesela bugün elimizde olan Ashab-ı Bedir'in isimlerini, Hz. Ömer zamanında Bedir Gazvesine katılanlara verilen atıyyelere dair bir defter olduğu için öğreniyoruz.⁵³ Feridun Emecen de bahşış ve ihsan manasına gelen atıyyenin şair, sanatkar, saray mensubu, ulema ve şeyhlere verilen in'am, tasadduk ve ihsanlar ile aynı anlama geldiğini doğrulamaktadır.⁵⁴

Yaptığımız sözlük tarama çalışmalarında verilen atıyye tanımlarının hemen hemen birbirini tekrar eden nitelikte olduğunu gördük. M. Orhan Bayrak'ın *Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü*nde, Atıye-i seniye, padişahın verdiği bahşış ve hediye⁵⁵ olarak geçmektedir. Atıyye kavramı Pars Tuğlacı'nın *Okyanus Türkçe Sözlüğü*nde⁵⁶, Ahmed Yüksel Özemre'nin *Misalli Kelimeler/Kavramlar Sözlüğü*nde,⁵⁷ Mehmet Doğan'ın *Büyük Türkçe Sözlüğü*nde⁵⁸ ve İlhan Ayverdi'nin *Kubbealtı Lugatı/Misalli Büyük Türkçe Sözlüğü*nde⁵⁹ bir büyüğün küçüğe verdiği hediye, armağan, bahşış, ihsan şeklinde geçmektedir.

M. Nihat Özön'ün *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*nde atıyye, bahşış, ihsan, vergi⁶⁰; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat'da* hediye, bahşış, lütuf ve

---

⁵² Mustafa Fayda, "Ata", **DİA**, C.IV, s. 33. (Mustafa Fayda'nın "Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler" adlı eserinde atıyyenin Müslümanlara maaş olarak verilen miktar olduğu bildirilmektedir. İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989, s. 8.)

⁵³ Hatice Söylemez, *Mukaddimetü's-Sefer (1736-1739 Seferi Hakkında Bir Eser)*, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 22.

⁵⁴ Feridun Emecen, "Atıyye-i Seniyye", **DİA**, C.IV, s. 64.

⁵⁵ M. Orhan Bayrak , **Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1999, s. 46.

⁵⁶ Pars Tuğlacı, **Okyanus 20. YY Ansiklopedik Türkçe Sözlük** , C.I, İstanbul, Pars Yayınevi, 1971, s. 165.

⁵⁷ Necmeddin Şahinler, **Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre Misalli Kelimeler /Kavramlar Sözlüğü**, C.I, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012, s. 141.

⁵⁸ Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara, Birlik Yayınları, 1986, s. 64.

⁵⁹ İlhan Ayverdi, **Kubbealtı Lugatı/Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.I, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005, s. 206.

⁶⁰ M. Nihat Özön, **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1971, s. 50.

ihsan⁶¹; Şemseddin Sami'nin *Temel Türkçe Sözlüğünde* bağış, bahşiş, eş anlamlısı ihsan; atıyye-i seniyye: pek kıymetli bağış, padişah bahşişi⁶²; *Okyanus Ansiklopedik Sözlükte* bahşiş, hediye, büyüğün küçüğe verdiği armağan⁶³; Mehmet Bahaettin'in, *Yeni Türkçe Lugatında* bahşiş, hediye, hibe, mevhibe, ata, çoğulu ataya, atıyyat⁶⁴; Kemal Demiray'ın, *Temel Türkçe Sözlüğünde* bahşiş, ihsan⁶⁵; Şevket Rado'nun *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*'nde vergi, bahşiş, ihsan ve atıyye-i seniyye de padişah ihsanı⁶⁶ olarak geçmektedir.

Bunlar dışında, *Ötüken Türkçe Sözlükte*⁶⁷ verme, büyüklerin küçüklere verdikleri hediye ve bahşiş, atıyyat armağanlar, bahşişler, ihsanlar olarak geçmektedir. *Lugat-ı Naci'de*⁶⁸ atıyye, bahşiş, atıyye-i azime diye bahsedilmektedir. *Resimli Türkçe Kamus, Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü* ve *Lugat-ı Cudi*'de de atıyye kelimesi için aynı manalar verilmiştir.⁶⁹

Atıyye kelimesine değişik metinlerde şu isimler altında rastlanmıştır: Boyama atıyyesi⁷⁰, ataya-yı vafire, ataya-yı eltaf-ı bi-nihaye-i mülukane, tevcih-i ataya, atıyye

---

⁶¹ Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat, Haz. Heyet, İstanbul, Türdav Basım, 1990, s. 77.

⁶² Şemseddin Sami, *Temel Türkçe Sözlük, Sadeleştirilmiş Kamus-ı Türki*, İstanbul, Karakuşak Basım, 1985, s. 66.

⁶³ Pars Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*, C.I, İstanbul, Cem Yayınevi, 1978, s. 165.

⁶⁴ Mehmet Bahaettin, *Yeni Türkçe Lugat*, Haz. Abdülkadir Hayber, Ankara, TDK Yayınları, 2004, s. 40.

⁶⁵ Kemal Demiray, *Temel Türkçe Sözlük*, İnkılap Yayınları, 1996, s. 60.

⁶⁶ Şevket Rado, *Hayat Büyük Türk Sözlüğü*, İstanbul, Hayat Yayınları, (tarihsiz), s. 79.

⁶⁷ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul, Ötüken Yay., 2007, s. 349.

⁶⁸ Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, Haz. Ahmet Kartal, Ankara, TDK Yayınları, 2009, s. 42.

⁶⁹ İbrahim Cudi Efendi, *Lugat-ı Cudi*, Haz. İsmail Parlatır vd., Ankara, TDK Yayınları, 2006, s. 23. Yaptığımız sözlük çalışması sonucunda atıyye kelimesinin doğru yazılışı ile Temel Türkçe Sözlük, Hayat Büyük Sözlüğü ve Mükemmel Osmanlı Lugatı'nda yer aldığını gördük. Adı geçen diğer sözlüklerde ya tek "y" ile ya da "ı" harfi yerine "i" ile kullanıldığını tespit ettik. Ayrıca Divan-ı Lugatı't Türk ve Muhakemetü'l Lugateyn'e bakmamıza rağmen atıyye kelimesi hakkında malumat bulunamamıştır.

⁷⁰ Renkli boyalarla üzerine çiçek resmi basılmış, ince bez içerisinde verilen atıyye. Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)*, Sad. Yavuz Ercan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979, s. 153.

vü in'am, atıyye-i hümayun, hil'at ü ataya, ataya-yı sultaniyye, ataya-yı mevahib, ataya-yı mu'tade, irsal-i atıyye, ihsan ü ataya, atıyye vü ihsan, bezl-i ataya, ataya-yı Asafane, ataya-yı kesire, ataya-yı cezile, ataya-yı mütenevvia, atıyye-i behiyye, ataya-yı bi-şumar, atıyye vü kerem, atıyye-i mu'tad vb.⁷¹

Tayinat defterleri, ceyb-i hümayun, ihsanların kaydedildiği masraf defterleri, mefruşat kayıtları, harc-ı hassa ve hediye defterleri içinde de atıyye miktarları ve bunların kimlere verildiğine dair malumat bulunmaktadır. Padişahın kendi cep harçlığından ayrılarak verilen paraya atıyye-i hümayun denilirdi. Bu tahsisat Yavuz Sultan Selim zamanından itibaren başlatılmıştır. Mekke emirlerine her sene padişahın, Mısır valilerinin tayin ve ibkalarında rikab-ı hümayun caizesi olarak aldığı 50 bin guruşun yarısı yani 25 bin guruşu verilirdi.⁷²

Atıyyenin metinlerde kimi zaman harçlık, kimi zaman da sadaka-i seniyye yerine kullanıldığı görülmüştür. Şanizade Tarihi'nde atıyye ve çoğulu ataya kelimelerine şu isimler altında rastlamaktayız: Bahş-ı atayay-ı müjde-i ferhat u meserret, atayay-ı şahane, bahş u ihsan olunan deryay-ı atayay-ı la yuhsa, atıyyat-ı zahire, ataya vü mevkufat, atayay-ı giran, ataya vü hedaya, atıyye-i firavan, atıyye-i Sadr-ı a'zami, atıyye-i veliyy-i nimet, atıyye-i behiyye-i ilahiyye, lutf u ata, nail-i ataya, enva-ı akmişe vü ataya, atıyye vü inayet, atıyye-i seniyye-i padişahane.⁷³

Bunun yanında atıyye kelimesinin çok farklı kullanımları da mevcuttur. Hazine-i evrakta mevcut bir lale defterindeki isimler içinde Atıyye-i hak adlı lale soğanından 4 aded sipariş edildiğinden bahsedilir.⁷⁴ Genel olarak atıyyeden nakit hediyeler anlaşılrsa da örneğin Raşid Tarihinde 1083/1672 senesindeki bir bilgidен

---

⁷¹ Mesela bkz. Mehmed Raşid Efendi, **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, Haz. Abdülkadir Özcan vd., C.I, İstanbul, Klasik Yayınları, 2013, s. 754, 779, 810, vs.

⁷² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Mekke-i Mükerrerme Emirleri**, Ankara, TTK, 1984, s. 23.

⁷³ Şani-zade Mehmed Ataullah Efendi, **Şani-zade Tarihi** (1223-1237/1808-1821), Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2008.

⁷⁴ Ahmed Refik Altınay, **Hicri 12. Asırda İstanbul Hayatı, 1689-1785**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1988, s. 96.

padişahın sefere giden memur ve devlet adamlarına verdiği atların atıyye vü in'am olarak dağıtıldığını öğreniyoruz.⁷⁵

2.2 Atıyyeye İlave Hediye Kavramları: İn'am, İhsan, Bahşiş, Hil'at, İydiyye, Nevruziye, Rikabiye, Caize

Osmanlı Teşrifat geleneğinde hediye kavramının sadece atıyye ile tanımlanmadığı, atıyyeye ilaveten hediye tanımlayan farklı kavramlar olduğunu görmekteyiz. Bu kavramlardan sözlük çalışmasında da gözlemlediğimiz gibi, ihsan, in'am ve bahşiş gibi kelimelerin metinlerde atıyyenin yerine kullanıldığını düşünmekteyiz. Aslında nevrüziye kelimesi de özel günlerde verilen bir hediyeyi ifade etmesine rağmen geniş anlamıyla birer atıyye hükmündedir. Ancak rikabiyye daha çok pişkeş anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

İN'am ve tasadduk hem sosyal ilişkiler hem de ilim ve edebiyatı himayeye hizmet eden bir anlam içermektedir.⁷⁶ Takdim edilen bir sanat eserinin karşılığında sultan tarafından in'am, ihsan, caize, tasadduk ve atıyye isimleriyle verildiği tespit edilmiş, Kanuni zamanında in'am kelimesinin yanısıra caize terimine aynı anlam yüklediği belgelerde rastlanmıştır.⁷⁷ İn'am ifadesi, 17. yüzyıl sonlarından itibaren daha ziyade bir defaya mahsus, yahud verilışı ve miktarı keyfi olan, dolayısıyla değişebilen ihsanları ifade eden bir anlam kazanmıştır. İn'am, tasadduk ve hil'at terimleriyle ilişkili olmuş, ayrıca bazen hil'at manasında kullanılan teşrif kelimesi Osmanlı Devleti'nde yabancı devlet adamı ve elçilerle bazı ricale bir arada verilen hil'at, nakit ve diğer ihsanların tamamını ifade etmek için kullanılmıştır. Tanzimat'tan sonra in'am ifadesine pek rastlanmamaktadır, atıyye-i seniyye tabirinin

---

⁷⁵ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 154.

⁷⁶ Halil İnalçık, **Şair ve Patron**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2003, s. 75.

⁷⁷ Hilal Kazan, "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi", Marmara Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 40.

yaygınlık kazanması in'am terimini hemen tamamen ortadan kaldırmıştır.⁷⁸ Dış saray ya da paşa hediyesi olarak Enderun'a gelen içoğlanı ya da farklı bir göreve gelen içoğlanı acemilik in'amı alırdı. Büyük ve küçük odalara gelen İçoğlanı 400 akçe para ile Kapıağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Hasodabaşının aldığı acemilik akçesi, 1105/1693'te kaldırılmıştır.⁷⁹ Osmanlı'da *Ehl-i Hiref* denilen sanatkârlar, bayramlaşma, düğün törenleri, önemli bir cami inşasının bitiminde yapılan açılış törenlerinde padişaha kendi sanat dallarında hediyeler hazırlayarak bunun karşılığında padişahın yüklü miktarda ücret ve kaftan gibi hediyeler, bazen de maaşlarına zam ve terfi almaktaydılar. *In'am*'ların kaydedildiği defterlerden bazıları günümüze ulaşmıştır.⁸⁰

Osmanlılar'da ilim ve sanat erbabına, dini zümre mensuplarına, fakirlere, Haremeyn ileri gelenlerine ve halkına, hanedana mensup şehzade ve sultanlara, devlet görevlilerine, yabancı hükümdarlara ve bunların yakınlarına, elçi ve misafirlere takdir, taltif ve teşvik etmek veya ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla verilen *bahşiş*; hediye ve maddi desteği kapsayan genel bir anlam kazanmıştır.⁸¹ Yeni padişahın cülusu münasebetiyle devlet ve saray erkanına, ulemaya ve kapıkulu ocakları mensuplarına bahşiş verilir. 17. yüzyıldan itibaren cülus in'amı da denilen bu adet Osmanlılar'dan önceki İslam devletlerinde de görülmektedir.⁸²

Göreve başlama, atama, büyük zaferler ve düğün sırasında yapılan merasimlerde verildiğini çoğunlukla gördüğümüz hil'at, kişinin şahsına verilen önemin bir ifadesidir. Hil'at pahalı kumaşlardan dokunmuş ve padişahın özel alameti olan işlenmiş bir giysiden ibaret değildir, bu kelimenin içinde memurun özelliğine göre, külah, kemer, kılıç, at, bayrak ve parayı da ihtiva etmektedir. Öncesi Emevilere

⁷⁸ Filiz Karaca (Çalışkan), "İn'am", *DİA*, C.XXII, s. 259- 260.

⁷⁹ Batuhan İ.Kıran, *a.g.m.*, s. 46.

⁸⁰ Pelin Bozcu, "Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı *Ehl-i Hiref*" Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2010, s. 12.

⁸¹ Filiz Karaca (Çalışkan), "İn'am", s. 259.

⁸² Abdülkadir Özcan, "Cülus", *DİA*, C.VIII, s. 112.

kadar giden bir ödüllendirme şekli olan hil'at, zamanla siyasi bir anlam kazanmış ve Abbasiler'de bu giysiyi çıkarmak devlete isyanla eş tutulmuştur. III. Murad zamanında hil'at tarzlarının sayısının 319'a vardığını düşünürsek, bu ödüllendirme şeklinin devlete maliyetini de tahmin edebiliriz. Zaten Tarhuncu Ahmed Paşa'nın hazırladığı raporda ilk tasarruf tedbiri olarak, verilen hil'at sayısının azaltılması gelmektedir. Bu merasim sadece saraya has değildir; hil'at verme, padişah adına mahalli idareciler tarafından da kullanılmış, yerine göre elbise bedeli nakdi olarak verilmiştir. Bu giysiler devlet adamlarının hem tanınmalarını sağlıyor hem de toplumsal statülerini yükseltiyordu. Görevden alınan kişiler hil'atlerini geri vermek durumunda kalıyordu.⁸³

Bayramlarda bayramlık (idane/ıydiyye) dağıtılırdı. Padişaha Nevruz günleri sunulan kaside karşılığında nevrüziye; kış mevsiminin anlatıldığı kaside sunumlarında ise şitaiye verilirdi. Bir şehzadenin ölümü dolayısıyla yazılan mersiye karşılığında ve Padişah zaferi dolayısıyla yazılan kaside veya tarih düşmelerde de armağanları verilirdi. Önemli bir kişiye akrabasının ölümü dolayısıyla padişah tarafından para ve hil'at gönderilerek taziye bildirilirdi. Nüfuzlu bir alim veya münşinin tavsiyesi ile bağış yapılırdı. Geçim için şairler muntazaman kaside sunarlarsa bu kişilere verilen bu tip bağışa in'am denirdi. Genelde ulema sınıfından olanlara tasadduk terimi yeğlenirdi. Kaside, mersiye, tarih, telif kitap veya armağan kitap ya bizzat yazarı tarafından ya da aracı vasıtasıyla gönderilirse armağan bağışlanırdı.⁸⁴

Genel olarak beğenilen bir işi yapan kimseye, alim ve sanatkarlara yazdırılan veya bunlar tarafından devlet adamlarına takdim edilen eserlere verilen *mükafat*, hediye ve ihsan manalarına gelir. Ancak *caize* daha çok yazdıkları şiirler karşılığında şairlere verilen her türlü hediyeyi ifade etmek için kullanılmış; Arapça, Farsça ve Türkçede aynı anlamda sıla, in'am, sevab ve atıyye kelimeleri de yaygınlık

---

⁸³ Birol Çetin, **a.g.m.**, s. 273-274.

⁸⁴ Halil İnalçık, **a.g.e.**, s. 74-75.

kazanmıştır. Tasadduk hem mersiye ve taziye gibi şiirler veya bir eser karşılığında verilen hediyeyi, hem de karşılıksız yapılan ihsanları ifade etmektedir.⁸⁵

Caize tabiri Osmanlı idari ve mali teşkilatında özellikle yüksek makamlara tayin edilen kişiler tarafından verilmesi mutlak olan ayni ve nakdi çeşitli hediyeler için kullanılmıştır. Yani tayin edilen kişiler bu görevlere gelebilmek için ilgili makamlara caize adında bir ücret ödüyorlardı. Caizenin bir makama tayin için peşin olarak alınan bir rüşvet haline dönüşmesi vakanüvis tarihleri veya siyasetnameler gibi klasik kaynaklarda şikayet konusu olmuş, 1779 yılında Sadrazamdan başkasına tevcihat dolayısıyla caize verilmemesi emredilmiştir. Caizeler ya para olarak ya da kumaş, elbise ve cübbe şeklinde verilirdi.⁸⁶ Abdülaziz Bey'in caize tabirinde şairlerin yazdıkları methiyeler karşılığında aldıkları bahşiş, ihsan ve ödül⁸⁷ vardır. Sakal bırakmaya niyet eden kibarzadelere yazdıkları lihye (sakal) tarihi ve kasidesi karşılığında şairlerin caize aldıkları⁸⁸, zamanın memur ve büyüklerine ramazaniyye, ıydiyye, bahariyye, şitaiyye adlarıyla kasideler yazıp, ayrıca nevruz, evlenme, doğum, derece terfii, yeni ev alma, devlet dairelerinin yapımına uğurlu tarih bulma gibi sebeplerle şiiri bir geçim vasıtası yapıp karşılığında caize aldıkları ifade edilmektedir.⁸⁹ Zilhicce 1188/Mart 1775 yılına ait ceyb-i hümayun harcamaları arasında bazı meşayih 111 zer-i mahbub, Üsküdar yangınının söndüğü haberiyle gelen Sadrazam Çukadarına 10 Mısır zer-i mahbubu, Mabeyn-i hümayunda ihsan-ı şahane olarak 1500 guruş, Hekimbaşıya 500, Cerrahbaşıya 200, Müneccimbaşıya 100 ve Kehhalbaşıya 60 guruş nevruziyye ihsanı verildiği kayıtlıdır.⁹⁰

---

⁸⁵ Mustafa Uzun, "Caize", *DİA*, C.VII, s. 28.

⁸⁶ *A.g.e.*, s. 29.

⁸⁷ Abdülaziz Bey, *a.g.e.*, s. 482.

⁸⁸ *A.g.e.*, s. 99.

⁸⁹ *A.g.e.*, s. 450-451.

⁹⁰ Halil Sahillioğlu, "Ceyb-i hümayun", *DİA*, C.VII, s. 467.

Terakki yeniçerilerin aylıklarına yapılan zam yerine kullanılan bir tabir olmakla birlikte bahşış anlamında da kullanılırdı.⁹¹ Bahşış anlamındaki terakki, savaşta yararlılık gösteren askerlere verilmesinin dışında, padişah cüluslarında da tevcih ediliyordu. Culus terakkisi kapıkulu askerleriyle beraber tımarlı sipahilere de veriliyordu.⁹² Terakki özellikle hazineden mevacib alan devlet görevlileri, tımar ve zeamet sahiplerine verilen ek ödenek anlamına gelmekteydi. Seferlerde düşmandan baş ve dil alan yani bilgi alabilecekleri esir getiren tımar sahipleri de tımar gelirlerinin onda bir oranında terakkiye hak kazanıyorlardı.⁹³ 19. yüzyıldaki bir kanunnamede atıyye ve verilen hediyelerin rüşvet olup olmadığına dair bir açıklama dahi bulunmakta, sonuçta rüşvet kapsamına girmediği kararına varılmaktadır.⁹⁴

2.3 Onsekizinci Yüzyılda Osmanlı'nın Mali Durumu, Para Birimleri ve Değerlerine Genel Bir Bakış

Osmanlı ekonomisinin 18. yüzyılda birbirinden farklılıklar gösteren iki ayrı dönemden oluştuğunu belirten Mehmet Genç, 1760'lara kadar gelişmenin devam ettiğini, hatta savaşların çoğunluğunda belirgin bir başarıdan söz edilebileceğini ifade ederken bu tarihten sonra kayıpların kesin ve açık şekilde olduğunu ifade etmektedir. Rusya bu yüzyılda asker mevcudunu yüzde 80 oranında artırmış, Osmanlı bu kadim rakibine yetişmek için birçok kaynağını seferber etmek durumunda kalmıştır. Önlem

---

⁹¹ Pakalın, **a.g.e.**, C.II, s. 67.

⁹² Emine Erdoğan Özünlü, "Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Volume 3/11, Bahar 2010, s. 240.

⁹³ Recep Ahıskalı, "Terakki", **DİA**, C. XL, s. 479-480.

⁹⁴ Ahmed Akgündüz, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı**, Kamu Hukuku, C.I, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011, s. 631. "1858 tarihli Ceza Kanunname-i hümayununun rüşvet beyanındaki üçüncü faslındaki 67. maddede "Her nevi düğünlerde ve akit cem'iyetlerinde hademe-i devlete mahsus olmak üzere, gerek haremler taraflarından ve gerek erkekler canibinden hademeye verilen adi bahşışler müstesna olmak üzere, pay-enzaz namıyla ve sair te'vilat ve esamiyle az ve çok verilen hedaya dahi rüşvet hükmündedir. Fakat erbab-ı ihtiyaç tarafından atıyye ve sadaka istidasına vesile ittihazıyla takdim olunan ve beyne'l-ahibba muhabbeten teati kılınan meyve ve sair me'kulat ve meşrubat misillü eşya-i cüz'iyeye ve muhtacın ve mustahikkine ve hademeye hasbice verilen ataya ve bahşışler ve devletçe ba-ruhsat-ı seniyye alınan hedayay-ı resmiye ve aleniye rüşvet değildir."

olarak para tağşişi yanında, kıymetli madenlerden imal edilen eşyaları eritip para basımında kullanmış, esham adı verilen iç borçlanmaya gitmiş, önceleri sadece askeri sınıfa mensup olanların terekelerine el koyabiliyorken 1770'lerden sonra zengin olanların bile terekelerine el koymaya başlamıştır. 1701 yılında 10 milyon guruş civarında geliri ve 10 milyon yüzbin guruş gideri olan Osmanlı 1785'lere gelindiğinde 15 milyon guruş geliri ve 19 milyon guruşa yakın gider bütçesiyle olumsuz bir tablo ortaya koymaya başlamıştır.⁹⁵

1730 Patrona Halil İsyanı sadece İran Savaşı'nın neticesi değil, senelerdir devam eden savaşların halk üzerindeki yorgunluğunun, idaresizlik sonucu yerel olaylar ve akabindeki İstanbul'a göçlerin, İstanbul'daki işsizliğin, devlet adamlarının sefahat içinde yaşayıp gereksiz para harcamalarının, batıyı taklid nezdindeki uygulamaların halkın hoşuna gitmemesinin ve fakir halkta üst tabakaya olan düşmanlık duygusunun körüklenmesinin bu isyanda rolü büyüktür.⁹⁶

III. Ahmed gümüş madenlerini işlek hale getirmeye çalışırken, bir yandan vergileri arttırmış, yeni vergiler koymuş, maaşlarda kesintiye gitmiş, kesik paraların toplanıp cedit paranın tedavüle sokulmasını sağlamışsa da hoşnutsuzluğu giderememiştir. Yeni lale bahçelerinin, kasır ve sarayların yapılması, yangınlarla halkın camii, mescid, ev, kilise ve hamamlarının yanması, Sadabad ziyafetleri dönemin panoramasıdır.⁹⁷

1704 yılında İstanbul Darphanesinde büyük kıtada 70 ve Kahire'de 60 dirhemlik ayarı düzgün paralar kesilmiştir. Sarraflar bu durumdan yararlanmış, Mısır paralarını buraya getirterek İstanbul paralarıyla değiştirmişlerdir. Bütün züüf ve tağşişe uğramış paralar yeniden ayarı uygun sikkelere tahvil edilmiştir. Tarihçiler

---

⁹⁵ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul, Ötüken Yay., 2010, s. 213-223.

⁹⁶ M. Münir Aktepe, "Ahmed III Devrinde Şark Seferine İştirak Edecek Ordu Esnafı Hakkında Vesikalar", **Tarih Dergisi**, Sy.:2, s. 17.

⁹⁷ Songül Çolak, "Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pay-i Tahttaki Etkileri", **Türkler Ansiklopedisi**, C.XII, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 526.

buna tashih-i sikke derler.⁹⁸ 17. yüzyıla kadar altın sikkeler halinde gönderilen Mısır irsaliyesi bu tarihten sonra gümüş sikkeler halinde gönderilmeye başlanmıştır. 18. yüzyıla girerken irsaliye miktarı 1268 Mısır kesesi ve 19055 para olarak tespit edilmiştir.⁹⁹ III. Osman'dan sonra yani 1757 yılından itibaren artık akçe basılmamış, yerini guruş almıştır.¹⁰⁰

17. yüzyıl ortalarından itibaren Sudan altın madenleri kapanmış, sadece altın olarak gönderilmesi gereken Mısır irsaliyesi de özelliğini yitirmeye başlamıştır. Devlet önlem olarak darphaneleri devreye sokmuş ve tecdid-i sikke siyasetine başlamıştır. Kullanışsız hale gelen akçe yerini Mısır paresine bırakmıştır. 1691'den itibaren zolta denilen aslında Polonya parası olan Osmanlı guruşları basılmaya başlanmıştır. 1729'da da zer-i mahub denilen altın paralar basılmıştır.¹⁰¹ Damat İbrahim Paşa zamanında memleket dışına para, altın ve gümüş çıkarılması önlenmiş, İran seferleri mali durumu olumsuz etkilemiş, 1727'den sonra hazineye kenarları kesik noksan paralar girmeye başlamıştır. Ancak yine de alınan tedbirler ve tasarruflar sayesinde hazine bolluğu 1768 seferi ortalarına kadar sürmüştür.¹⁰²

Bu yüzyılda kullanılan para cinsleri dikkati çekecek ve mevcut karışıklığı bir kat daha arttıracak kadar çoktur: Esemi Guruş, Riyal Guruş, Arslanlı Guruş, Polye Guruş, Tuğralı Guruş, Kara Guruş, Mangır, Çil Akçe, Babka, Tahti, Şerifi Altun, Zencirli Zencirekli Altun, Zencirli Müdevver, İstanbul Altunu, Zencirli Mısır Altunu, Tuğralı İstanbul Altunu, Tuğralı Mısır Altunu, Engurus, Macar Altunu, Tokat, Lipur-i Kebir, Lipur-i Sağır, Zolta, Zolta-i Atik, Frengi Yıldız Altunu, Venedik Yıldız

---

⁹⁸ Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara, TTK, 1989, s. 50.

⁹⁹ Özen Tok, **a.g.m.**, s. 177-178.

¹⁰⁰ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisat Sistemi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, (Tarih, Medeniyet, Kültür), Yay. Komisyon, C.V, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, s. 97.

¹⁰¹ **A.g.e.**, s. 103-107.

¹⁰² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV/I, 2. bs., Ankara, TTK, 1978, s. 320-321.

Altunu, Fındık Altunu, Zer-i Mahbub, Marbaş gibi deyimler vesikalarımızda yerli ve yabancı paralar için kullanılmış adlardır.¹⁰³

Topkapı Arşivi ceyb-i hümayun ve harc-ı hassa defterine göre, Rebiülevvel 1143/ Eylül-Ekim 1730 tarihli bir belgeden 1 cedid İstanbul altınının 1 altın 4 guruş'a ve 1 guruşun 120 akçe'ye, 1500 cedid İstanbul altınının ise 5000 guruşa karşılık geldiğini öğrenmekteyiz. 1 zer-i mahbub'un değeri 2,5 guruş, buna göre 600 zer-i mahbub 1500 guruş değerindeydi.¹⁰⁴ 18. yüzyılın ortalarından itibaren sikke rayici şöyle özetlenebilir: Bir İstanbul Cedid altını 390 Akçe (yani bir altın üç guruş onda üç), bir Tuğralı altın 315 Akçe (daha sonra 330 akçe yani herbiri 110 para); bir zer-i mahbub tam 330 Akçe; bir İstanbul altını, 3 guruş 3 akçe; bir Frenk altını, 360 akçe (daha sonraki dönemlerde artarak 375 olmuştur); bir Mısır zincirlisi, 300, 320, 330 arasında değişmiş olup rayiç kıymeti 2,5-3 guruştur; bir Şerifi Altını, 2,5 guruştur; 1 Zolta 30 paralık gümüş sikkeye karşılık geliyordu. Halisül ayar tam altınının her tanesi 390 akçe, daha sonra 400 ve 1150/1737-1738 senesinden itibaren 440 olmuştur. Halisülayar nısıf altınının her biri 195 akçedir (daha sonra 200 akçe olarak değeri yükselmiştir). Bir Mısır kesesi 625 guruş, bir kese-i rumi yani kese-i divani ise 500 guruştur. Bu yüzyılda bir guruş 40 para, bir para 3 akçe, bir guruş 120 akçe idi.¹⁰⁵

2.4 Osmanlı Devleti'nde Hazine ve Ceyb-i Hümayun

Osmanlılar'da 18. yüzyılın son çeyreğine kadar Enderun (hazine-i hassa, iç hazine) ve Birun (maliye hazinesi, devlet hazinesi, dış hazine) adlarında iki hazine varlığını sürdürmüş, ancak bu ayrımın ne zaman başladığı tespit edilememiştir. Enderun hazinesini oluşturan Has Oda, bodrum, çilhane, raht, hil'at ve ceyb-i hümayun hazinelerinde görevli sayısı 1772 yılında 157'ye çıkmış, Enderun Hazinesi

---

¹⁰³ Bekir Sıtkı Baykal , "Osmanlı İmparatorluğunda 17. Ve 18. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", **Belgeler**, C.XIII (1988), Sy.:17, Ankara, TTK, 1993, s. 88.

¹⁰⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV/I, s. 597.

¹⁰⁵ **A.g.e.**, s. 598.

hazinedar kethüdası tarafından idare edilmiştir.¹⁰⁶ Görünüşte defterdar idaresi ve sadrazamların kontrolünde bulunan Hazine-i Amire'nin sahibi padişah olmakla beraber, sırf saraya mahsus olmak üzere bir hazine yani hazine-i hassa oluşturulmuş, bunun idaresi de hazinedarbaşya verilmiştir. Bu hazinenin gelirini ise padişahın iradesiyle yabancı hükümdarların, vezirlerin ve devlet erkanının hediyeleri oluşturmaktaydı. Hazine-i amire sıkıntıya düştüğünde padişah kendi hazinesinden borç verirdi.¹⁰⁷ Birun hazinesinin fazla parası Enderun hazinesinin kaynağını oluşturuyor ve ihtiyaç halinde bu para Enderun'dan tekrar alınıyordu. Örneğin Mısır'dan gelen yıllık gelirin fazlası Enderun hazinesi gelirini oluşturuyordu. Enderun hazinesinin dış kaynakları ise Bağdat gümrüğünden ve varissiz kimselerin geride kalan mallarından sağlanırdı.¹⁰⁸

Ceyb-i hümayun Osmanlı'da doğrudan padişahın şahsi kullanımı için ayrılan para ve buradan yapılan harcamaları, yani kendi özel iç hazinesini ifade eden bir tabir olup, Padişahın yaptığı in'amlar ve dağıttığı sadakalar ceyb-i hümayundan karşılandığı gibi dış hazineden ve devlet bütçelerinden de verilebilirdi.¹⁰⁹ Padişahlara cep harçlığı olarak 1587 senesine kadar her sene Mısır eyaletinden gelen 500 bin altın, 17. yüzyıl başlarından itibaren 600 bin altına çıkmıştır. Sidrekapısı gümüş madeni, mukataalar ve 1729 senesinde verilen fetva sonrası, devlet hizmetinde vefat edenlerin varisi olarak Padişahın kabul edilmesi ve dolayısıyla terekeleri, ceyb-i hümayun varidatını oluşturan diğer unsurlardı.¹¹⁰

Harem-i hümayun hazinesi de denilen ceyb-i hümayun hazinesinin idaresi sır katibinin nezaretindeydi. Daimi ve zuhurata tabi olmak üzere iki tip geliri vardı. Divan-ı hümayundan her ay padişahın cep harçlığı olarak bir kese kamil çil 50 bin akçe alınması kanundu. Padişaha günlük sarf etmek üzere verilecek para miktarı 10

---

¹⁰⁶ Cengiz Orhonlu , “Hazine”, **DİA**, C.XVII, s. 130.

¹⁰⁷ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁰⁸ Cengiz Orhonlu, **a.g.e.**, s. 131.

¹⁰⁹ Halil Sahillioğlu, **a.g.e.**, s. 466.

¹¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Ankara, TTK, 1988, s. 77-78.

bin, 12 bin, 16 bin olarak değişebilirdi. Para yani akçe üç renkli keseye konulurdu.¹¹¹ 18. yüzyılın ikinci yarısında Darphane muhtemelen bünyesinde yapılan değişikliklerle ceyb-i hümayun hazinesinin yönetimini idare etmiş ve bu idare Tanzimat'a kadar sürmüştür. Buna dair bulunan en eski kayıt 20 Şevval 1179/1 Nisan 1766 tarihlidir. Ceyb-i Hümayun yerine Hazine-i Hassa tabirinin kullanılmaya başlanması 21 Şaban 1262/14 Ağustos 1846 tarihlerine rastlamaktadır.¹¹²

16. yüzyılın ilk yarısında devlet hazinesinden verilen in'amın kayıtları tasaddukat, teşrifat ve adat kayıtları ile birlikte ruznamçeci tarafından tutulan özel defterlerde toplanmıştır. Sonradan bu sarfiyatın defteri, teşrifati tarafından tutulmuştur. 17. yüzyıl sonlarında ise Teşrifat defterlerindeki masraf kalemleri çeşitli maliye bürolarına kaydırılmış, elçileri ilgilendiren giderler başmuhasebe, hil'atler ve ruznamçe bürolarına aktarılmıştır. Devlet hazinesi dışında padişaha ait iç hazine ile bazı vakıf gelirlerinden ve ayrıca çeşitli rical hazinelerinden de in'am ve atıyye adı altında ihsanların verildiği bilinmektedir.¹¹³ 1680'de hazinede görülen yolsuzluk sonucu 1675-1680 yılları arasında hesapların gözden geçirilerek giderler için iki defter tutulduğu, bu tarihten itibaren in'am ve ihsanların günü gününe tutulduğu bilinmektedir. İç hazinenin kayıt dönemlerini yansıtan belgeler 1695-1707 ile 1714 arasını kapsamaktadır.¹¹⁴ 18. yüzyılın sonunda Enderun hazinesi aynı ve nakdi kaynak bakımından Hazine-i amireden daha zengindi. Savaş ve mali kriz dönemlerinde Enderun hazinesinden alınan paralar sonraları geri ödenmiştir. 2 Mart 1793'te irad-ı cedid adıyla kaynakları Haremeyn ve yıllık faizleri 10 keseyi geçen

---

¹¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi", **Belleten**, C.XLII, Ocak 1978, Ankara, TTK, 1978, Sy.:165, s.79-80. (Leslie Pierce ise **Osmanlı Haremi** adlı kitabında Sultan'ın günlük 1001 akçe aldığını yazmaktadır, s. 169-170.)

¹¹² Arzu T. Terzi, **Hazine-i Hassa Nezareti**, Ankara, TTK, 2000, s. 15-19.

¹¹³ Filiz Karaca (Çalışkan), "İn'am", s. 259.

¹¹⁴ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985, s. 37-38.

malikane gelirleri olan yeni bir hazine teşkil edildiyse de III. Selim'in tahttan indirilmesi sonucu bu hazine de kaldırılmıştır.¹¹⁵

Padişaha her ay verilen cep harçlığı, padişahın bahçeye çıkışında veya biniş gidişinde, ilgili kimselere dağıtmaları için Silahdar ve Çuhadar ağalara verilip, masrafı Harc-ı Hassa defterine kaydolunurdu. Kanun üzere Çuhadarın kesesine konulan 2000 ve Silahdar'ın kesesine konulan 1000 akçe, padişaha takdim edilen bir hediye karşılığı veya padişahın ihsanı mukabili atıyye olup şahıslarına ait para değildi. Cuma günleri camiye giderken veya gezmek için yapılan ve biniş denilen gezilerde çanta-i hümayun denilen ve çantacı tarafından taşınan çantaya da ceyb-i hümayun akçesinden 2000 akçe konularak bu meblağ padişahın Cuma namazı çıkışında ya da gezilerinde denk geldiği fakirlere dağıtılması için tasadduk olunurdu.¹¹⁶ Örneğin, 20 Rebiülevvel 1171/2 Aralık 1757 tarihinde Cuma namazı Ayasofya'da kılınmış, namaz sonrası Şeyh Efendi başta olmak üzere cami hademelerine, dergah-ı hümayun solaklarına, zabitlerden erlerine kadar atıyye ihsan olunmuştur.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Cengiz Orhonlu, **a.g.e.**, s. 132.

¹¹⁶ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu...", s. 82-83.

¹¹⁷ Tahir Güngör, "Vakanüvis Hakim Efendi Tarihi (1753-1766)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014, s. 515.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATIYYE ÇEŞİTLERİ

3.1 Cülus Bahşışı Vesilesiyle Verilen Atıyyeler

Padişahın tahta çıkma töreni sırasında askerler, ulema ve sair devlet adamlarına verdiği cülus bahşışinin tarihi Yıldırım Bayezid'in kardeşi Yakup Çelebi'yi öldürmesinin ardından muhalif askerlerin sesini kısmak istemesine kadar gider. Ama kanunlaşması Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid zamanlarında olmuştur.¹¹⁸ Cülus bahşışı Sadrazam başta olmak üzere, devlet erkanı, ulema, kapıkulu ocaklarına verilir, padişahların da sefere ilk gidişlerinde askere sefer bahşışı verilir.¹¹⁹ Padişahlar hem görevinde olan yeniçerilere hem de mütekaiddin olan yani artık sefere katılmasa da yedek olarak tutulan yeniçerilere cülus bahşışı vermişlerdir.¹²⁰ 17. yüzyıldan itibaren cülus in'amı da denilen bu ücret herhangi bir hizmete mukabil olmayıp kendisine hizmet edenlere yeni padişahın verdiği bir bağış niteliğindedir.¹²¹

17. yüzyılda mali sıkıntılar cülus bahşışı ödemesinde sorun yaratmıştır. Örneğin Sultan İbrahim'in cülusu sonrası sadece içoğlanlarına 2320 altın ve 5000 akçe altın dağıtılmıştır.¹²² Başlangıçtaki cülus bahşışı sonraları zorla alınan bir ücrete dönüşmüştür. Sonraları sık sık gerçekleşen cüluslar münasebetiyle verilen bahşışler

---

¹¹⁸ B. İ. Kıran, **a.g.m.**, s. 40.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 59. (Sadrazama 30 bin akçe cülus bahşışı verildiği kayıtlıdır. bkz. Midhat Sertoğlu, **Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, İstanbul, İskit Yayını/İstanbul Matbaası, 1958, s. 62.)

¹²⁰ Hammer, **a.g.e.**, C.X, s. 9.

¹²¹ Reşat Ekrem Koçu, "Cülus", **İSA**, C.XI, s. 293.

¹²² B. İ. Kıran, **a.g.m.**, s. 40.

devlet hazinesini büyük sıkıntılara sokmuştur. Hatta IV. Murad'ın cülus bahşisi saraydaki altın ve gümüş kap kacakların eritilerek para kestirilmesiyle verilebilmiştir. Her cülus hazineye yaklaşık 300 milyon akçeye mal oluyordu. 21 Cemaziyelahir 1106/6 Şubat 1695'te, Sultan II. Mustafa'nın cülus-ı hümayunu esnasında görevler sıralanırken Üngürüs üzerine de sefere niyet edilmiş, Tatar Han tarafına name-i hümayun ile verilegeldiği üzere yetmiş kese tirkeş akçesi atıyye gönderilmesine karar verilmiştir.¹²³ Yine II. Mustafa'nın cülus bahşisi konusunda sefer masraflarının çok olmasına rağmen bu adetin devam ettiğini, yeniçerilere 250 kese, cebeci askerlere 15, topçulara 5, sipahi ocaklarına 15'er kese akçe dağıtıldığını biliyoruz.¹²⁴ 12 Muharrem 1099/18 Kasım 1687 tarihinde, IV. Mehmet'ten sonra başa geçen II. Süleyman, asker taifesi için cülus-ı hümayun bahşisi tedarikine imkan bulunmayıp, ertelenmesi kararı alınmış, üç kıst mevacipleri için 2300 kese akçe ihsan olunmuştur.¹²⁵

III. Ahmed'in cülusunda, 1706 senesinde atıyye, cülus-ı hümayun olarak Dergah-ı Ali Yeniçerileri için 250 kese, Cebecilere 15 ve Topçulara 5 ve sipahi silahdar ocaklarına 10 kese olmak üzere toplamda 300 kese akçe in'am ü ihsan olunmuştur.¹²⁶ 1115/1703 senesinde cülus-ı hümayun atıyyesi olarak 2600 kese akçe sarf edilmiştir.¹²⁷ III. Ahmed tahta çıktıktan sonra hazine boş olduğundan annesi Gülnuş Valide Sultan da cülus bahşisi için kendi parasından 500 kese vermiştir.¹²⁸ Devrin Defterdarı Sarı Mehmed Paşa çok zor durumda kalmış, onun gayretleri ve maktul Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'nin metrukatıyla gerekli meblağ

---

¹²³ Abdülkadir Özcan, **Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)**, Ankara, TTK, s. 108.

¹²⁴ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 492.

¹²⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekayiat, Tahlil ve Metin**, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara, TTK, 1995, s. 268.

¹²⁶ **A.g.e.**, s. 533.

¹²⁷ **A.g.e.**, s. 827.

¹²⁸ Betül İpşirli Argıt, **Rabia Gülnuş Emetullah Sultan**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014, s. 112.

sağlanabilmiştir. Hammer¹²⁹ III. Ahmed'in cülus bahşişinin hazineye 3650 keseye mal olduğunu kaydederken¹³⁰, Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın III. Ahmed'in 3688 kese miktarı cülus bahşişini tedarik etmek için nasıl uğraştığından ve bu vazifeye padişahın devlet namusunu yerine getirdiğinden bahsetmektedir. Bu miktarı sağlamak padişahın himmeti ve mutluluğu olarak tabir edilmiştir.¹³¹

I. Mahmud'un cülus bahşışı ise maktul Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa ve akrabalarından müsadere edilen paralardan karşılanmıştır. III. Osman'ın tahta çıkması dolayısıyla sadece cülus bahşışı dağıtılmış, bahşiş dışında yeniçerilerin yevmiyelerine yapılacak zam demek olan terakki verilmemiştir.¹³² Savaş zamanına rastladığından I. Abdülhamid ve III. Selim'in cülusları sırasında bahşiş verilmemiştir.¹³³ Cülus sırasında dağıtılan para bazen de atıyye-i cülus-ı hümayun şeklinde metinlerde geçmektedir.¹³⁴ 1 Receb 1143/10 Ocak 1731 tarihinde, I. Mahmud'un atıyye-i cülus-ı hümayunu olarak yaklaşık 380 milyon çürük akçe dağıtılmış, yeniçerilerden her birine 3000 akçe, diğer asker ve seyyidlere 1000'er

---

¹²⁹ Hammer'in kendisi de, tercüme ettiği Gülşen-i Raz adlı eserini padişaha sunduğundan dolayı atıyye ile taltif edilmiştir. (bkz. Halide Aslan, "Osmanlı- Avusturya Arasındaki Hediyeyeleşmeler, Dini Araştırmalar, Ocak-Haziran 2012, C.XIV, Sy.:40, s. 142.)

¹³⁰ Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 84.

¹³¹ **Nesayih'ul-Vüzera V'el-Umera**, s. 74-76.

¹³² Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s. 458.

¹³³ A. Özcan, "Cülus", s. 112-113.

¹³⁴ Mehmed Subhi Efendi, **Subhi Tarihi**, Haz. Mesut Aydın, İstanbul, Kitabevi yayınları, 2007, s. 42, "1143/1730 yılında, İhsan-ı Bahşiş-i Hümayun bahsinde şöyle yazmaktadır: Piyade vü süvari enva-ı asakir-i bi-şumar han-ı ihsan-ı padişahiden mazhar-ı ni'am ve Hazine i Hümayun'dan an-nakd cülus-ı Hümayun bahşışı ile ahad u ecnad müstağrak-ı in'am u kerem buyurulup, esna-yı fitne de'va-yı siyadet ile ref-i liva ve meydanın bir tarafında akd-i cem'iyet ve bir Halebi sandalcı arabı kendülerine nakib ü pişva idüp, ızhar-ı enva-ı kaht iden üç bin kadar fitne engiz müfsid ve şeref-i siyadetten hisseleri ancak alamet-i hadra'ya münhasır olup, silsile-i nesebleri cenab-ı Ebü'l-Beşer'den gayri bir peygamber-i alişana müntehi olduğu mahall-i şübhe vü nazar olan müteseyyidler dahi sadat-ı kiramdan olmak üzere kendülerine ta'yin itirdikleri onar akçe vazifeye kana'at itmeyüp, agaz-ı güft ü gu ve Cülus-ı Hümayun bahşışı için gulüvv itmeleriyle, anlara dahi bir mikdar 'atıyye vü ihsan kılındı.

akçe verilmiştir.¹³⁵ I. Mahmud'un tahta çıkışının 3. günü cülus bahşişi olarak 7500 kese dağıtılmıştır.¹³⁶

III. Osman'ın kılıç kuşandığı gün İstanbul'da yangın çıkması üzerine, padişahın uğurlu gelmediği söylentileri yayılınca, padişah emekli askerlere bile kanunda yer almadığı halde cülus bahşişi dağıtmıştır.¹³⁷ Bu padişah tahta çıktığında 2374 kese cülus bahşişi dağıtılmıştır.¹³⁸ III. Osman (1754-1757) ve III. Mustafa (1757-1774) tahta çıktıklarında rahat bir şekilde cülus bahşişi ödeyebilmiş iken ardından çıkan I. Abdülhamid bu konuda güçlük çekmiştir.¹³⁹ I. Abdülhamid kendisinden para istendiğinde "Bu vakitte diriğ olur mu, hazinelerin durumu bellidir, bu akçe fikri rahatımı bozmuştur" demiştir.¹⁴⁰ I. Abdülhamid savaş sebebiyle kasaların boşaldığını ileri sürerek cülus bahşişi dağıtmamış, ölen zengin devlet ricalinin muhallefatını da askere erzak temininde kullanmıştır.¹⁴¹

Uzunçarşılı'nın 676 mükerrer no'lu Teşrifat Defteri'nden aktardığına göre, III. Mustafa'nın cülusunda (1171/1757), altmış bir cemaatin odabaşısı bir kase dolusu şerbeti padişaha sunması için silahdara vermiş, padişah da şerbeti içip kaseyi altınla doldurmuştur. Yine altmış bir cemaatin odabaşısı vekilharcı aracılığıyla Darüssaade Ağası'na da şerbet sunduğunda atıyyesi mutad üzere verilmiştir.¹⁴² Aynı bilgi bir başka eserde şöyle geçmektedir; 20 Safer 1171/3 Kasım 1757 Perşembe günü III. Mustafa zamanında Eyyub Alayında, 61 cemaatin odabaşısı adet olduğu

---

¹³⁵ Uğur Kurtaran, "Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2012, s. 19.

¹³⁶ Hammer, **a.g.e.**, C.XIV, s. 143.

¹³⁷ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, s. 76.

¹³⁸ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 177.

¹³⁹ Filiz Mandacı, "III. Selim Dönemi Osmanlı Maliyesinde Islahat Hareketleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Şubat 2007, s. 24.

¹⁴⁰ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C.IV, Sad. Mahir İz, İstanbul, 1973, s. 129.

¹⁴¹ Hammer, **a.g.e.**, C.XVI, s. 230-231.

¹⁴² Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 197.

üzere bir kase şerbet sununca sadrazam ve padişah içtikten sonra içini zer-i mahub doldurup şerbeti sunan vekilharcına atıyyesi verilmiştir.¹⁴³

4 Rebiülevvel 1178/1 Eylül 1764 tarihli bir belgede cebehaneye bağlı baruthane muhafazasında görevli zabitlerle beraber toplamda 367 barutçuya cülus münasebetiyle atıyye olarak 4741 kıyye bakır verildiği kayıtlıdır.¹⁴⁴ Yeni hükümdarın cülusu akabinde sadrazama makamında kalacağını ve bazı hususları bildiren hattı hümayuna karşılık, Sadrazam da teşekkürü havi cevabını hatt-ı hümayunu getiren saray memuruna verilir. Bu hatt-ı getiren saray memuru kürkle, maiyyeti de hil'at ile ödüllendirilip atıyyeleri verilir.¹⁴⁵

III. Selim'in cülus tebriği vesilesiyle Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'da mukim elçisi name ve hediyesini sunması için 23 Şaban 1204/8 Mayıs 1790 tarihinde kabul edilmiş ve hediye teşrifleri sonrası da Teşrifati Efendiye 50 guruş, Telhisi Ağaya 50 guruş, Divan-ı Hümayun Tercümanına 100 guruş, elçinin getirdiği hediye sunan sır katibine 100 guruş, elçinin hazinedarına 100 guruş, elçinin baştercümanına 100 guruş, ikinci tercümanına 50 guruş, hademelere 200 guruş ve yasaçılara 30 guruş atıyyeleri verilmiştir.¹⁴⁶ 2 Cemaziyelevvel 1204/18 Ocak 1790 tarihli bir buyrulduca, Hicaz'dan cülus-ı hümayun tebriği için İstanbul'a gelen iki kişiye 100'er guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.¹⁴⁷ Cülus adeti 1826'da resmen kaldırılmış olmasına rağmen, II. Abdülhamid cülus masrafını kendi cebinden karşılayarak bunun yanında yüklüce atıyye de vermiştir. Aynı adeti Mehmed Reşad da uygulamak istemiş, ancak mabeyn maiyyetinin maaşları maliyeden verileceği için sultanın atıyye vermesi istenmemiştir.¹⁴⁸

---

¹⁴³ Üzeyir Yıldırım, "Osmanlılar'da Cülus ve Buna Dair Bir Kaynak Eser", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 33-34.

¹⁴⁴ BOA, C.AS 860/36823, 4 Rebiülevvel 1178/1 Eylül 1764.

¹⁴⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 59.

¹⁴⁶ Üzeyir Yıldırım, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁴⁷ BOA, A.E. III. Selim, 118, 2 Cemaziyelevvel 1204/18 Ocak 1790.

¹⁴⁸ Hakan Karateke, **a.g.e.**, s. 40.

3.2 Taklid-i Seyf Sırasında Verilen Atıyyeler

Bir kısım İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı'da da padişahların saltanat makamına oturmaları sonrasında kılıç kuşanmaları saltanatın sonuna kadar devam etmiştir. Dönem kaynaklarında kılıç kuşanma yerine taklid-i seyf, taklid-i şimşir ve talik-i seyf tabirleri de kullanılmıştır. Kılıç kuşanma merasiminin Eyüp semtinde gerçekleştirilmesinin ise Fatih Sultan Mehmed'le beraber başladığı bilinmektedir. Her yeni hükümdar cülusundan birkaç gün sonra deniz ya da kara yoluyla Eyüp'e gider, yolda ecdat türbelerini ziyaret eder, çoğu zaman Şeyhülislam tarafından kılıç kuşatılırdı. III. Ahmed'e nakibüleşraf tarafından Yeniçeri ve Silahdar Ağa'nın yardımcılarıyla kılıcı kuşatılmış, I. Mahmud'a Nakibüleşraf İmadzade Seyyid Mehmet Efendi, III. Mustafa'ya Şeyhülislam Feyzullah Efendi ile nakibüleşraf yardım etmiş, I. Abdülhamid Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenen kılıcı kuşanmış, III. Selim'in ise cülusunun yedinci günü Şeyhülislam tarafından kılıcı kuşatılmıştır. Taklid-i seyf merasimi, padişahın arzusuna göre saraydaki emanetler arasında bulunan kılıçlardan bir tanesi seçilerek gerçekleştirilirdi. Kılıç kuşanma alayı esnasında Padişahın Şehzade Camii karşısında bulunan altmış birinci cemaatin odabaşısı tarafından sunulan şerbeti içip içini altınla doldurması, odabaşının da üç kurban kesmesi kanundu. Ayrıca padişahın adına basılan yeni sikkelerden de halka saçılırdı.¹⁴⁹

Kılıç kuşanma töreni sonunda padişah saraya geldikten sonra bostancı ocağı kayıkçıları, teşrifatçı, pişkeşçi, mataracı, iskemleci, orta kapı ve bab-ı hümayun nöbetçi kapıcıları, seccadeci başı ve orta kapı kapıcılarının bölük başılarına belli miktar altın ihsan olunması da kanundu. Kanun Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanmadan Cuma namazına gitmemeleri yönünde olduğundan III. Selim Salı günü cülus etmesine rağmen kılıç alayı 7 gün sonrasına pazartesiye bırakılmıştır.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 189-194.

¹⁵⁰ **A.g.e.**, s. 199-200.

17 Receb 1203/13 Nisan 1789 tarihinde III. Selim'in Taklid-i Seyf Alayında dağıtılan atıyyeler şöyledir: Beray-ı kayıkçıyan ez-bostaniyan-ı hassa 200 altın, beray-ı teşrifati efendi 40 altın, beray-ı pişkeşci-i hassa 20 altın, beray-ı matharacı-ı hassa 15 altın, beray-ı iskemleci-i hassa 15 altın, beray-ı nevbetciyan-ı bevvabin-i dergah-ı ali 30 altın, beray-ı ferraş-ı seccade-i şehriyari der-türbe-i şerife 5 altın, beray-ı bevvabin-i Bab-ı Hümayun 15 altın, beray-ı bevvabin-i bab-ı miyana 15 altın, beray-ı ser-bölükan-ı bevvabin-i dergah-ı ali 15 altın, beray-ı nevbetciyan-ı çavuşan-ı dergah-ı ali 30 altın, beray-ı çavuşan der Bab-ı Hümayun 15 altın, beray-ı çavuşan der bab-ı Sadrali 15 altın, beray-ı solakan-ı hassa 50 altın, beray-ı peykan-ı hassa 60 altın, beray-ı halife-i teşrifat efendi 20 altın ve kise-i teşrifata da 20 altın olmak üzere toplamda 520 aded altın dağıtılmıştır.¹⁵¹

3.3 Valide Alayında Verilen Atıyyeler ve Padişah Kadınlarına Sunulan İhsanlar

Valide Alayı, Valide Sultanın oğlunun cülus töreninden sonra Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na taşınması esnasındaki törene verilen isimdir.¹⁵² İlk Valide Alayı III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan için yapılmış, II. Mahmud'un annesi Nakşidil Sultan'ın Valide Alayı'yla sona ermiştir.¹⁵³ Valide Alayı esnasında, alay Bayezid karakoluna gelince Yeniçeri Ağası ve eğer o seferde ise Sekbanbaşı, alayı karşılayarak tazimle yeri öper, kendisine hil'at giydirilerek boyama isimli bir bohça içinde ağaya, nefer ve maiyyetine atıyyeler verilir, her kulluk geçtikçe onların da neferlerine atıyyeleri ihsan edilirdi. Cebecibaşı da Valide Alayı Cebehane önüne geldiğinde Valide Sultana selamını verip atıyyesini alırdı. Valide alayının ertesi günü Valide Sultan tarafından Sadrazama samur kürk ve hançer gönderilince Sadrazam

---

¹⁵¹ Üzeyir Yıldırım, **a.g.e.**, s.117.

¹⁵² Tayyazade Ata, **Osmanlı Saray Tarihi/Tarih-i Enderun**, C.III, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul, Kitabevi, 2010, s. 65.

¹⁵³ Ali Akyıldız, "Valide Sultan", **DİA**, C.XLII, s. 494-495.

tarafından kürkü getirene hil'at giydirilip 1000 altın verilir, maiyyetine de atıyyeler ihsan edilirdi.¹⁵⁴

Sultan I. Mahmud vefat edince Sultan Osman tahta geçmiştir, cülusunun altıncı günü Validesi Şehsuvar Sultan, Haremeyn hocalarına, Mütevellilerine, Yazıcıya, Darüssaade Ağası'na, Teberdaran Valide Kethüdasına, Peykler, Solaklar ve Kolluklara altın vererek Eski Saray'dan Yeni Saray'a gelmiştir. Yine beş gün sonra Valide Sultan Kahvecibaşısı ile Dolab halifesi eliyle bir tezkire, bir samur kürk ve bir hançer gönderince, veziri 1000 altın ile bir samur kürk Kahvecibaşısıya, 500 altın ile bir kürk Dolab halifesine ve hüddamlarına hil'at libas ve atıyyeler vermiş ve cülusun on ikinci günü 2242 Divani Keseyi cülusiyye bahşisi olarak dağıtmıştır.¹⁵⁵

15 Receb 1203/11 Nisan 1789'da, III. Selim'in annesi Mihrişah Valide Sultan'ın Valide Alayı esnasında, Valide Sultan, hil'at ilbas ve bir aded bohça denilebilecek boyamanın içine 200 aded altın konup Valide Sultan'ın Başağalarıyla Sekbanbaşı Ağa kullarına verdirmiştir. Tebdil Çukadarlarına ve etbaina 100 altın, Karhaneli tabir olunan neferata 150 guruş, Sultan Bayezid kolluğu çorbacısına 50 guruş, neferatı kullarına 50 guruş ve o esnada selamlıkta bulunan kollukların hepsine atıyye verilmiştir. Cebaheden çıkarken Cebecibaşı Vekili Ağa kullarına bir boyama ile 100 altın atıyye ve ocak çavuşuna 50 guruş, selamlıkta bulunan bölükler zabitanlarının cümlesine 200 guruş ve beşincinin odabaşısı vekili kullarına 50 guruş ve cümle odabaşı kullarına ve neferata 500 guruş ihsan buyurulmuş ve diğer haremeyn hademelerine, Kapucu Ocağı, Dergah-ı Ali çavuşları ve hizmette bulunan Enderun-ı Hümayun hademesi ve sair kullarına verilecek in'amat, Yazıcı Efendi tarafından kayıt defterinden görülüp dağıtılmıştır.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 155-156.

¹⁵⁵ Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'it-Tevarih**, C.I, Haz. Münir Aktepe, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976, s. 178-179.

¹⁵⁶ Üzeyir Yıldırım, **a.g.e.**, s. 109-110.

1102/1690 yılında Edirne'ye gitmekte olan III. Ahmed'in kadınlarına bahşiş olarak Kızlarağası Mehmed Ağa tarafından dağıtılmak üzere Hadice Kadın'a, Zeynep Kadın'a, Behzad Kadına, Süğlün Kadın'a ve İnaz Kadın'a birer kese 100'er guruş dağıtılmıştır. 1167/1754 yılında I. Mahmud da hazineden kadınlarına ihsanda bulunmuş, buna göre başkadına 10 kese, ikinci ve üçüncü kadınlara beşer kese, dört, beş ve altıncı kadınlara dörder kese, dört ikbaline de ikişer kese ihsan etmiştir. Başka bir zamanda da ayrıca Başkadına 10 kese diğerlerine dörder kese ihsanda bulunmuştur.¹⁵⁷

18. yüzyılda Valide Sultan ve Haseki Sultandan altıncı kadına kadar harem mensuplarının ceyb-i hümayun harçlıkları İstanbul Darphanesi hasılından verilmiştir. Ağustos 1735/Rebiülevvel 1148'de 2000 guruş ve 120 akçe olan ceyb-i hümayun harçlığı Zilhicce 1188/Mart 1775'te 666 zer-i mahbub altını ve bu altının yarımliklarından her birinde 100 adet bulunan 30 çıkın ve 1500 guruş tutarında beyaz akçe (gümüş para) idi. Aynı yıla ait ceyb-i hümayun harcamaları arasında da harem şehriyesi olarak baş kadına 500, ikinci kadına 400 ve üç ile beşinci kadına 250'şer guruş nevrüziye ihsanı verilmiştir.¹⁵⁸ 14 Şaban 1206/7 Nisan 1792 tarihinde, Valide Sultan Sancağ-ı Şerifi ziyaret edip Has Ağalara verilmesi için havuz kenarına 1000 guruş bırakmış, akşamdan sonra cümlesine taksim olunmuştur.¹⁵⁹ Daha önce nevrüziye kasidesi yazan şairlere verildiğinden bahsedilen nevrüziyenin Harem kadınlarına da verildiğini öğreniyoruz.

---

¹⁵⁷ Çağatay Uluçay, **Harem II**, Ankara, TTK, 1992, s. 54.

¹⁵⁸ Halil Sahillioğlu, **a.g.e.**, s. 467.

¹⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Topkapı Sarayı Arşivi 4819 III. Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1791 ve 1792 Senelerine Ait Vekayi", **Bellekten**, C.XXXVII, Ekim 1973, no:148, TTK, Ankara, 1973, s. 634.

3.4 Sur-i Hümayun ve Sur-i Hitan Vesilesiyle Verilen Atıyeler

Sur kelimesinin içinde düğün, velime, ziyafet, şehrayin ve şenlik kavramları bulunmakta ve bu kelimelerle ilintili olarak da hazırlık, davet, ziyafet, hediye ve eğlence ön plana çıkmaktadır.¹⁶⁰ Surnameler sultan ve şehzade düğünleri ve şehzadelerin sünnet merasimlerini anlatan eserlerdir. Manzum ve mensur olarak yazılan surnameler dönemin geleneklerini anlatması, kültür tarihi, halk bilimi ve sosyoloji açısından çok önemli eserlerdir.¹⁶¹ Osmanlı padişahlarının kız alıp verebilecekleri hanedan kalmadığı için 16. yüzyıldan sonra azat edilmiş cariyeler ya da önde gelen zevatın kızları eş olarak seçilmiş ve şehzadelerin de tahta çıkmadan düğün yapmaları asla söz konusu olmamıştır. Padişah ve şehzadeler cariyelerle evlendikleri için nikah kıymamış ve düğün yapmamış, birkaç istisna dışında nikah kıyarak evlenen olmamıştır.¹⁶²

Bir Osmanlı hanım sultanıyla evlenmek oldukça masraflı olup çok şatafatlı bir düğün gerektiriyordu. Büyük miktarda bir mehr-i müeccel olarak 10 ila 100 bin altın para, pahalı kürk mantolar ve altın paralar her iki taraf arasında mübadele ediliyor; aile fertlerine ve rütbe derecelerine göre yüksek devlet memurlarına dağıtılıyordu.¹⁶³ Saray ailesine ait düğünleri resmeden surname içeriğinde saray teşkilatı, giyim-kuşam, nikah, yemek kültürü, çeyiz alayı, teşrifat ve hediyeler konusunda bilgiler mevcuttur. Surnameler manzum ya da mensur olarak yazılmakta, ayrıca divanların içerisinde veya mecmualarda kaside şeklinde suriyye kasideleri

---

¹⁶⁰ Funda Acar, “Osmanlı’da Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan:Teşrifat”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015/1, C.XIV, Sy.:27, s. 196.

¹⁶¹ Hatice Aynur, “Surname”, **DİA**, C. XXXVII, s. 566.

¹⁶² Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü Ve Gündelik Yaşam**, s. 149.

¹⁶³ Fariba Zarinebof-Shahr, “Lale Devrinde Osmanlı Prensesleri”, **Osmanlı**, C.V, Yeni Türkiye Yayınları, s. 429.

olarak da yer almaktaydı. Surnameyi yazan ya padişahın atıyye almak amacını gütmekte ya da padişah tarafından bizzat bu vazife için görevlendirilmekteydi.¹⁶⁴

Müellifi bilinmeyen surnamelerden bir diğeri III. Ahmed'in kızlarından Fatma Sultan ile Silahdar Ali Paşa'nın 1709 yılında yapılan ve 15 gün devam eden düğününü anlatmaktadır. Fatma Sultan III. Ahmed'in ilk kızı olduğu için itina ile büyütülmüş ve Silahdar Ali Paşa ile evlendirilmiştir. Silahdar Ali Paşa 1717'de Petervaradin savaşında ölünce aynı yıl Fatma Sultan Nevşehirli İbrahim Paşa'ya nikahlanmış, 1730 Patrona İsyanı neticesinde İbrahim Paşa boğdurulup babası da tahttan indirilince üzüntüsünden vefat etmiştir. 1708'de doğan Ümmügülsüm Sultan daha iki yaşındayken Abdurrahman Paşa ile nişanları yapılmış, ancak Paşa'nın 1724'te ölümü üzerine Ümmügülsüm Sultan 16 yaşında dul kalmıştır.¹⁶⁵ Fatma Sultan'ın düğün ve Ümmügülsüm Sultan'ın nişan törenini anlatan aynı surnamedeki bilgilerden de sarayda gösteri yapan çengilere 1000 guruş ihsan edildiğini öğreniyoruz.¹⁶⁶ III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın düğününde gelin alayında halka saçılmak üzere 10 kese akçe hazırlanmıştır. III. Ahmed ihtişam ve gücünü halkına ve

---

¹⁶⁴ Mehmet Işık, "Siyaset ve Şenlik 1836 Sur-ı Hümayunu", FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.7. Bu tezde birçok atıyye alan zevat ve miktarları belirtilmiştir, örneğin 1836 Sur-ı Hümayunu vesilesiyle ulema ve şeyhlere toplamda 74 bin 500 guruş atıyye dağıtıldığı kayıtlıdır.

18. yüzyıl surnamelerini zikredecek olursak, 1710 tarihli II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile Maktul Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın düğününü anlatan surname, iki tane mensur ve müellifi belli olmayan surname, 1720 yılında III. Ahmed'in Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid adlı şehzadelerinin sünnetlerini anlatan ayrıca II. Mustafa'nın kızları Ayşe Sultan ile Emetullah Sultan'ın düğünlerini konu alan Surnameler, Vehbi ve Hazin'in surnameleri, 1724 tarihli III. Ahmed'in kızları Ümmü Gülsüm, Hatice Sultan ve Atika Sultan'ın düğünlerinin anlatıldığı surname, 1759 tarihli III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumunu anlatan surname, Haşmet'in Viladetname-i Hümayun'u, I. Abdülhamid'in 1776'da doğan kızı Hatice Sultan'ın doğum şenliklerini anlatan ve Melek İbrahim'in aynı konuda yazdığı surnameler olarak sıralanabilir. Mehmet Arslan, Türk Edebiyatında Manzum Surnameler, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, s. 34-35.

¹⁶⁵ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, C.IV-V, İstanbul, Sarayburnu Kitaplığı, 2011, C.VI-VII, s. 319-321.

¹⁶⁶ **A.g.e.**, s. 328.

cihana, zafer alayları ve cephelerin yerine İstanbul sokaklarında bu düğünlerle göstermeye çalışıyordu.¹⁶⁷

Müellifi bilinmeyen bir diğer surnamede de II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın düğünü anlatılmaktadır. II. Mustafa'nın sekiz kızından biri olan Safiye Sultan ile Ali Paşa'nın nikahlarının tamamlandığını haber veren Darüssaade Ağasının kahvecibaşısı olan Mehmet Ağa'ya bir hil'at ve yarım kese akçe ihsan edilmiştir. Nikahın beşinci günü düzenlenen çeyiz alayı esnasında da yüz yastığını getiren vekilharca hil'at ve bir kese akçe verilmiştir. Nikahın sekizinci günü düzenlenen Gelin Alayı merasimlerinde ise alay Rami Paşa Sarayı'na varınca Saray-ı Atik teberdarlarına 200 guruş, kule sufilerine 20 guruş, orta kapı bevvablarına 20 guruş ihsan edilmiştir. Son olarak Kethuda Kadına da gönderilen bir samur kürk ve bir kese akçe ile düğün sona ermiştir.¹⁶⁸

Kanuni'nin ihtişamlı zamanlarında başlayan şenliklerin padişahların seferlere gitmediği, zafer müjdelenmediği dönemlerdeki açığı muhtemelen bu muhteşem şenliklerle kapatılmaya çalışılmıştır. Eskiden eşsiz zaferlerin kahramanı olan Kapıkulu Ocakları bu dönemde sur içinde, çeyiz ve gelin alaylarında kendini göstermeye çalışmıştır.¹⁶⁹ 18 Muharrem 1120/9 Nisan 1708 tarihinde III. Ahmed, II. Mustafa'nın kızları Emine Sultan ile Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın ve Ayşe Sultan ile Köprülüzade Numan Paşa'nın nikahlarının kıyılmasını ferman etmişti. Vekillerin şahadetiyle nikah kıyılmış, Ayşe ve Emine Sultan'ın vekili Darüssaade Ağası Süleyman Ağa'nın kahvecibaşısı nikahın tamamlandığı müjdesini Çorlulu Ali Paşa'ya götürmüş ve kendisine Ali Paşa tarafından bir hil'at ve bir kese akçe ihsan edilmiştir. Saraydan çıkarılması adet olan tel boyama örtülü bir yüz yastığı hazırlanmış, bu yastık Saray-ı Atik teberdarları kethüdası tarafından alınmış ve

---

¹⁶⁷ Çağatay Uluçay, **a.g.e.**, s. 106.

¹⁶⁸ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, C.VI-VII. s. 363-365.

¹⁶⁹ **A.g.e.**, s. 382.

Çorlulu Ali Paşa'ya teslim edilince kendisine bir hil'at ve bir kese akçe ihsan edilmiştir. Yine çeyiz ile giden 21 nefer ustaya bohçalar ve 500 guruş; 64 nefer ustaya 1000 guruş, Valide Sultanın on beş nefer ustalarına 300 guruş, altmış nefer Harem-i Hümayun Ağalarına 1000 guruş; Saray-ı Atik teberdarlarına 500 guruş; kule sofı kapıcılarına 60 guruş; orta kapılıya 25 guruş; taşra kapılıya ve Saray-ı Atik kapıcılarına 20'şer guruş; mirahur-ı saniye samur kürk ve 250 guruş atıyye verilmiştir.¹⁷⁰

2 Ocak 1748/1 Muharrem 1161 tarihinde III. Ahmed'in kızı Zübeyde Sultan Anadolu Beylerbeyi Süleyman Paşa ile nişanlanmış ve bu nişanda Zübeyde Sultan'ın vekili olarak Kızlarağası seçilmiş ve nişan hediyesi olarak da kendisine 7500 gümüş sikke bağışlanmıştır.¹⁷¹ I. Abdülhamid'in kızı Emine Sultan'ın nikahında Teşrifatçı Efendiye 200 guruş, teşrifatçıbaşı halifesine 100 guruş, alay başçavuşuna 40 guruş, kapı kethüdasına 30 guruş, tablakarlara 50 guruş, halifeye, kisedar ve teşrifatçıya 200 guruş verilmiştir.¹⁷²

Padişahın erkek çocuklarına düğün yapılmadığı için sünnet düğünleri çok detaylı ve uzun şenliklerle kutlanmış, bu düğünler çoğu kez birden fazla şehzade için yapılmış ve düğüne herkesin katılımı sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁷³ Şehzade sünnetleri, sultanın kızlarının ve kızkardeşlerinin düğünleri için devlet şenliği uygulaması Fatih Sultan Mehmed zamanında başlatılmış, sarayın gücünün gösterilmesi, ustaların ürünlerini sergilemeleri, yabancılara karşı yenilgi sonrası moral desteği, şehir halkının gündelik yaşantısına renk katma gibi hususlar bu gösterilerde ön plana çıkmıştır. Sünnet düğünlerinde şehzade ile birlikte yüzlerce çocuk sünnet edilir, fener alayları, havai fişek gösterileri, yabancı elçilere ziyafet, kamu binalarının süslenmesi gibi yapılan hazırlıklarla on ila ellibeş gün boyunca bu törenler devam ederdi.

---

¹⁷⁰ Mehmet Arslan, **a.g.e.**, C.VII, s. 388-391.

¹⁷¹ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 111.

¹⁷² Çağatay Uluçay, **a.g.e.**, s. 95.

¹⁷³ Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, s. 149.

Yüzlerce şarkıcı, çalgıcı, Yahudi, Ermeni, Yunan ve Çingene göstericiler bir gecelik eğlenceyle çok büyük paralar kazanabiliyorlardı.¹⁷⁴

Sur-ı Hitan denilen padişah çocuklarının sünnet düğünlerinin anlatıldığı surnameler içinde Vehbi'nin surnamesi içeriği açısından büyük önem taşımaktadır. Levni'nin çizdiği 137 ve bir başka nüshasında da diğer nakkaşların çizdiği 140 minyatürle III. Ahmed'in oğullarının sünnet düğünleri hakkında çok şey öğrenmekteyiz. Bu surnamede tespit edebildiğimiz atıyye nevinden bahşişlerden şöyle bahsedilebilir: 17 Zilkade 1132/20 Eylül 1720 tarihindeki düğünün üçüncü gününde Sadrazam ve Kethüdası Mehmed Ağa cirid oynayanlara gereken bahşişi vermişlerdir.¹⁷⁵ Gümrük Emni Yeğen Mehmed Ağa'nın düzenlediği sal ve havai fişek gösterisinde de Sadrazam altın saçmıştır.¹⁷⁶ Ertesi günkü gösterilerde Hanendebaşı Hasan Çelebi verdiği fasılla bahşişe nail olmuş, çember gösterisinde bulunan Dilsiz Hasan Ağa'ya Sadrazam tarafından bir avuç altın verilmiş, Mısırlı Şahin ve çırağı Mehmet'in gösterisi sonrası ikisine de hil'at giydirilip Sadrazam tarafından bahşiş verilmiştir. Mirahur Ağa da getirdiği ata karşılık olarak bir samur kürk giymiş, Hasahır halifesi de 1000 guruş bahşişle ödüllendirilmiştir.¹⁷⁷ Düğün şenliklerinin dokuzuncu gecesini deniz şenlikleri esnasında Sadrazam o kadar altın ve gümüş saçar ki ateşbazlar, leventler, rakkaslar, mehterler ve diğer emeği geçenler altına boğulurlar.¹⁷⁸ Düğünün onbirinci günü Sadrazam tarafından yirmi iki yeniçeri ortasından her birinin odabaşısına ikişer altın, bayraktarlarına, vekilharçlarına ve ahçılarına birer altın ve öteki erlerden herbirine de ikişer zolata bahşiş verilmiştir. Hatta Vehbi '*Okmeydanı*'nda *zolata harmanı olmuş, büyük küçük herkes bahşişden nasibini almıştır*' diye bahsetmektedir.¹⁷⁹ Şehzadelerin sünnetlerinin gerçekleştiği 6

---

¹⁷⁴ Mehrdad Kia, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Yaşam**, Çev. Özgür Özöl, İstanbul, Pozitif Yay., 2013, s. 60-62.

¹⁷⁵ **Vehbi Surname**, Haz. Mertol Tulum, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2008, s. 139.

¹⁷⁶ **A.g.e.**, s. 147.

¹⁷⁷ **A.g.e.**, s. 152-171.

¹⁷⁸ **A.g.e.**, s. 293.

¹⁷⁹ **A.g.e.**, s. 351-352.

Zilhicce 1132/9 Ekim 1720'de sünnet sonrası Sadrazam hediye olarak 500 altını, vezirler 100'er altını, Şeyhülislam ile Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri de bir miktar altını hediye tepsisine bırakmışlardır.¹⁸⁰

Hafız Mehmed Efendi Surnamesi, Sultan III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa, (sonradan III. Mustafa olarak 1757-1774 yılları arasında padişahlık yapmıştır) ve Bayezid'in 1720 yılında yapılan muhteşem sünnet düğünlerini anlatmaktadır. Düğün hazırlıkları esnasında görevli olanlar nafaka-bahalarını her hafta başında almışlardır. Düğünle ilgili masrafları kaydetmek üzere başmuhabeseden üç yamak ile beraber İbrahim Efendi Sur Katibi olarak görevlendirilmiştir.¹⁸¹ Düğünün onbeşinci günü yani merasimin son gününde atlı cirid oyunundan sonra Kağıthane bayırında koşacak at yarışlarında atların boyunlarına birer sade hatayı asılmış, süvarilerine de 10'ar guruş ihsan edilmiştir. Nahıl Alayı esnasında emeği geçen tersane kethüdası paşaya, on bir nefer kapudanlara, nahıl ağası Mehmed Ağa'ya, Mimar Ağaya ve Tulumbacıbaşıya hil'atler, ayrıca nahıl ve şeker bahçelerini taşıyan tersaneli neferatına 500 guruş, Mimar Ağa ile Dülger Kalfalarına 100 guruş, nahılları yapanlara 30 guruş, nakkaşa 10 guruş, çiçek yapan aceme 10 guruş ve dört nefer kapı kethüdalarına 10'ar guruş in'am verilmiştir.¹⁸²

3.5 Veladet-i Şehzade ve Hanım Sultanlar İçin Verilen Atıyyeler

Veladetname padişah çocuklarının doğumu münasebetiyle yapılan törenleri, eğlenceleri, şenlikleri anlatan; edebi ve tarihi özelliği olan eserler demektir. Bu merasimler sadece sarayla sınırlı kalmıyor, doğumun ilanı ve şenliklerin yapılması için ülkenin birçok yerine fermanlar gönderiliyordu. Bir şehzade doğduğunda

---

¹⁸⁰ A.g.e., s. 411.

¹⁸¹ Mehmet Arslan, a.g.e., C.IV-V, s. 295-298.

¹⁸² A.g.e., s. 305-307.

Darüssaade Ağası haberi Sadrazama bildirir kendisine 50 adet divani kese verilir, kalabalık maiyyetine de hil'at ve atıyyeler ihsan olunurdu. Bu tür doğumlarda gelenek üzere padişah teşekkür olarak şu görevlilere altınlar ihsan ediyordu: Kapıağası, rikabdar ağa, has odabaşı, kılar kethüdası, seferli kethüdası, dülbend ağası, miftah ağası, hane-i hassa ağaları, hazinedarbaşı, kılarcıbaşı, saray ağası, hazine-i hümayundaki baş yazıcı ve ikinci yazıcı, sır katibi ağa, çantacı, hazine-i hümayun ser huddamı, şerbetçi, kilar-ı hassa serhuddamı, ser-bostaniyan-ı hassa, haseki ağa, suffe bekçisi, karakulak-ı sadr-ı ali, serhengan, nüdema-i musahiban.¹⁸³

1759 yılında III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumunu *Viladetname-i Hibetullah Sultan* adıyla anlatan Haşmet, 1720'de III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünleriyle II. Mustafa'nın kızı Ayşe Sultan'ın düğün merasimlerini anlatan *Surname-i Vehbi*'yle Seyyid Vehbi dönemin belli başlı surname yazarlarıdır.¹⁸⁴ Bu eserlere baktığımızda hediye amaçlı verilen meblağlar bazen atıyye adı altında bazen de in'am ve ihsan adlarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Şehzade doğumu Sadrazam, Şeyhülislam, Vezirler, Kaptan Paşa, Sadaret Kethüdası, Defterdar, Yeniçeri Ağası, Reisülküttab ve Çavuşbaşıya bildirilince kendilerine müjde getiren ağalara hil'at, donanmış at ve atıyyeler verirlerdi.¹⁸⁵ Şevval 1114/Şubat 1703'te, Sultan II. Mustafa'nın Sultan Ahmed adında bir şehzadesi dünyaya gelince Baltacılar Kethüdası müjdeye karşılık 100 altın ve başka hediyelerle karşılanmış, Musahib Ağalardan biri de Sadrazama hattı hümayunla haber verince karşılık olarak 800 altın almış ve hüddamına atıyyeler verilmiştir.¹⁸⁶ Şehzade Ahmed'in doğum haberini Sadrazama getiren Zülüflü Baltacılar da 100 duka altını ile ödüllendirilmiştir. Yine şehzade'nin doğumu ile alakalı mektupları Sadrazama ulaştıran sultan nedimi Ali Ağa ve çavuşlar 800 duka altını ile

---

¹⁸³ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, s. 89.

¹⁸⁴ Hatice Aynur, **a.g.e.**, s. 566.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 167.

¹⁸⁶ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 203-204.

ödüllendirilmişlerdir.¹⁸⁷ Sultan Mustafa'nın oğlu Şehzade Sultan Mehmed doğduğunda da Sadrazam tarafından 30 kese akçe dağıtılmıştır. Hazinedar Ağa'ya da bir samur kürk ile beraber 15 kese akçe verilmiştir.¹⁸⁸

Özellikle doğan çocuk padişahın ilk çocuğu ise gösteriş daha fazla olur, doğuran kadına padişah tarafından in'am ve ihsanlar yapılır çoğu zaman da rütbesi arttırılırdı. 18. yüzyıldan önce Anadolu ve Rumeli halkına doğumun haber verildiğine dair bir kayda rastlanmaz. Fakat bu yüzyıldan sonra doğumlar, ülke halkına düzenli olarak bildirilmiştir. Mesela 1172/1758-1759'da Sultan I. Abdülhamid'in bir oğlu olmuş, bu olayı kutlamak için Bosna'da da donanma hazırlıkları yapıp dükkanlar süslenmeye başlanmışken şehzadenin öldüğü haberi gelince şenlikler iptal edilmiştir. Aynı yıl dünyaya gelen Abdülhamid'in kızı Hadice Sultan'ın doğum haberi Bosna'ya ulaşınca tellallar çıkıp halka haberi duyurmuş ve Saraybosna çarşısı süslenip dualar edilmiştir.¹⁸⁹ Keza 1193/1779-1780'de Sultan Abdülhamid'in oğlu şehzade Süleyman'ın doğum haberi gelmiş, bunun üzerine Saraybosna'da üç gün boyunca top ve tüfekler atılmıştı.¹⁹⁰ Doğum haberini alan şairler özellikle cüluslarda, zaferlerde, padişahların yaptırdıkları binaların hitamında olduğu gibi doğum hakkında da kasideler yazarak bol bol in'am ve ihsanlara kavuşuyorlardı. Doğum için düzenlenen merasimler bazen beş, bazen yedi gün devam ederdi.¹⁹¹

Osmanlı hükümdarlarından birinin erkek ya da kız evladı dünyaya geldiğinde ilk olarak Kızlar Ağasının oda lalası doğumu Silahdar Ağa'ya bildirir ve o da

---

¹⁸⁷ Hammer, **a.g.e.**, C.XVI, s. 54-55.

¹⁸⁸ Çeşmizade Mustafa Reşid, **Çeşmizade Tarihi**, Haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1993, s. 12-13.

¹⁸⁹ Molla Mustafa, **Mecmua**, Varak 26b, XVIII. Yüzyıl Günlük Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası, Haz. Kerima Filan, Saraybosna, Connectum Yayınevi, 2011, s. 123.

¹⁹⁰ **A.g.e.**, Varak 34a, Kerima Filan, s. 140.

¹⁹¹ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s.20-23. (1277 senesi Muharrem ayında doğan Süleyman Efendi Hz.'lerinin viladeti hümayunu için padişah tarafından ebe kadın ve cariyeler için 5000 gurus, diğer hediyeler için 15 bin gurus ihsanda bulunmuştur., s.19.)

müjdelik olarak ona bir bohça içinde bazı eşyalar hediye ederdi. Yine Hazine Kethüdası Darphane’de yaptırdığı gümüş kabartmalı beşiği merasimle Harem’e gönderince çocuğun annesi ihsan ve bahşişler verirdi. Beşiğin Darphane’den Harem dairesine kadar olan yolculuğuna Beşik Alayı denirdi.¹⁹² Padişah çocuklarının doğumunda Valide Sultanın hazırlattığı beşik, yorgan ve beşik örtüsü Eski Saray’dan alayla çıkar, Divanyoluyla Bab-ı hümayundan geçip Orta Kapıya gelince Darüssaade Ağası alayı karşılardı.¹⁹³ Kahvecibaşılar beşik, yorgan ve beşik örtüsünü kendilerini bu kapı önünde bekleyen Valide Sultan Baş Ağası’na verir, o da kendisine verilen eşyaların hepsini öptükten sonra Darüssaade Ağası’na teslim ederek Harem Ağalarının yardımıyla içeriye taşır ve görevli kadınlara teslim ederdi. Darüssaade Ağası bu merasim sonrası törene katılan ağa ve görevlilere padişah adına in’am ve ihsanları dağıtırdı.¹⁹⁴

Doğumdan sonra ikinci olarak ve daha gösterişli düzenlenen Beşik Alayı Sadrazam tarafından doğumun yedinci günü yapılıyordu ve yine rütbelere göre alayda görev alanlara hediye ve paralar ihsan olunuyordu. Örneğin Muhsinzade Mehmed Paşa, Sultan III. Mustafa’nın oğlu Şehzade Mehmed doğduğunda padişaha, Şehzade Mehmed’e, Şah Sultan’a, Mihrişah Sultan’a, Beyhan Sultan’a, başkadına, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci Kadın Efendilere, Hazine Ustaya ve karısı Esmâ Sultan’a tutarı 7971 gürüş 30 para olan ve pahalı sayılan hediyeler sunmuştu. Asıl masrafın büyüğü devlet hazinesine yüklenmiş, Enderun ve Birun Ağaları’na, Harem’deki Kadınlara, merasimlere iştirak edenlere ve lohusayı görmeye gelen devlet adamlarının hanımlarına mücevherden kumaşlara ve kürklere kadar in’am ve ihsanlarda bulunulmuştu. Bu masraflar özellikle 18. yüzyıl sonrası devlet hazinesine çok ağır külfetler yükliyordu.¹⁹⁵

---

¹⁹² A.g.e., s. 39.

¹⁹³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, s. 168-169.

¹⁹⁴ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁹⁵ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, s. 24-26.

Rebiülahir 1176/Ekim 1762-1763'de Mihrimah Sultan Hazretleri'nin veladeti hümayunlarında ihsan ve hediyeler için yapılan masraf miktarı 100 bin 117 guruş 5 paradır.¹⁹⁶ I. Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mehmed 1190/1776 yılında doğduğunda başkadına 7000, üçüncü kadına 5000, beşinci ve altıncı kadınlara 3500 guruş atıyye dağıtılmıştır.¹⁹⁷ Doğum şenlikleri dolayısıyla, gündüzleri padişah, çavuşlara tomak ve cirit oynatır veya pehlivanları güreştirerek galiplerine ihsanlarda bulunurdu. Doğumlarda yapılan masrafları anlayabilmek için III. Mustafa'nın kızı Hadice Sultan doğduğu zaman yapılan harcamalara bakılabilir. 27 Muharrem 1182/13 Haziran 1768 Pazartesi günü Hadice Sultan doğduğunda doğum masrafı olarak sarf olunan ihsan-ı hümayunlar şöyle sıralanabilir:

Muhasib İdris Ağa eliyle Harem-i Muhtereme verilen 500 guruş, Hazine Kethüdası Ağa kulları eliyle Tomakçı Ağalara verilen 500 guruş, Yalı Köşkü'ne teşrif-i hümayun buyurulduğunda 11 galib pehlivana verilen 11 zer-i mahbub-ı tam, mağlublara 22 guruş ve duacıya 3 guruş ihsan, Yalı Köşkü'nde cebehaneli kullarına fişek ahengi olduğunda ihsan edilen; bir çavuşa 40 guruş, odabaşı, vekilharç ve alemdara 40 guruş, üç karakullukçuya 30 guruş, fişekçi başı ve neferatına 500 guruş, Eski Saray'a teşriflerinde ihsan buyurulan 18 galib pehlivanlara 10 zer-i mahbub-ı tam, berabere kalanlara 2 mahbub-ı tam, mağlublarına 36 guruş ve duacıya 3 guruş, Yalı Köşkü'nde topçıyan kulları fişek ahengi yapanlara ihsan buyurulan 610 guruş, Yalı Köşkü'nde tersaneli kulları fişek ahengi yapanlara ihsan edilen, bir çavuşa 40 guruş, Çuhadara 20 guruş, fişekçi başı ve neferatına 200 guruş, yine aynı gecede (1 Safer) diğer kullarına ihsan edilen 500 guruş, Tüfekçi Seyyid Süleyman'a 50 guruş; neferatına 100 guruş, Musahib Bosnavi Ali Ağa eliyle Harem-i Muhtereme ihsan buyurulması için teslim edilen 1000 guruş, 1000 pare, 500 nisfiye, yekun 5329 guruş, 30 pare dağıtılmıştır.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ Çağatay Uluçay, **a.g.e.**, s. 82.

¹⁹⁷ **A.g.e.**, s. 55.

¹⁹⁸ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, s. 27.

1768'de vefat eden, *Viladetname-i Hibetullah Sultan* adlı surnamenin yazarı Haşmet, III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın 1759'da doğumu sebebiyle yapılan şenlikleri de anlattığı eserinde yapılan masraflar ve dağıtılan ihsanlardan söz etmektedir. I. Mahmud ve III. Osman'ın çocukları olmadığı için yirmi yedi sene boyunca Topkapı Sarayı Harem'inde ve İstanbul'da doğum şenlikleri yapılmamıştır. Bu yüzden III. Mustafa doğacak ilk çocuğunun doğum şenliğine çok büyük önem atfetmiştir. Dönemin Sadrazamı Koca Ragıp Paşa masrafları bizzat üstlenmiş ve Haşmet masraf defterini gördüğünü kaydetmiştir. Sadrazam bu tür masraflar için tam 20 bin Esedi altın¹⁹⁹ harcamıştır. Yine Haşmet'in kaydettiğine göre bu şenlikte normal seviyedeki görevlilerin masrafları 1000 ila 1500 guruş civarında, üst rütbeli görevlilerin masrafları ise 4000-5000 guruş civarındadır. Haşmet'e göre Ragıp Paşa'nın bu törenler için yaptığı masrafın toplamı 550 kese akçeden daha fazladır.²⁰⁰

14 Receb 1172/13 Mart 1759 tarihinde padişahın kızı Hibetullah Sultan doğunca Karakulak Ağa haberi Sadrazama bildirmiştir. Öncesinde Sadrazam tarafından duası kabul olabilecek şeyhlere keseler ve atıyyeler gönderilerek duaları istenmiştir. Baş Musahib Cevher Ağa doğumla ilgili hatt-ı hümayunu Sadrazama iletince Sadrazam tarafından 2500 guruş değerinde bir samur kürk giydirilmiş, 3000 altın cebine konmuş ve donanmış bir atla beraber padişah sarayına gönderilmiştir. Ayrıca maiyyetindekilere de yirmiden fazla değerli hil'atlar giydirilmiş, 500 guruş da nakden ihsanda bulunulmuştur.²⁰¹

Doğumun ilanı sonrası yapılan şenliklere katılan Esnaf Alayları, Alay Köşkü denilen Padişahın Köşkü'nün altından geçip Sadrazam Sarayı'na gelerek çok miktarda bahşiş ve atıyyeler alıyor, sonra da şehrin sokaklarında ayakları su toplayıncaya kadar gösteriler yapıyorlardı. Doğumdan yedi gün sonra tertip edilen

---

¹⁹⁹ Esedi altın: üstünde aslan resmi bulunan Felemenk parası ki buna Aslanlı da denirdi, değeri 80 akçe idi. (**Ali Seydi Bey, a.g.e.**, s.41. Bu kitapta sadrazamın değil padişahın 550 kese harcama yaptığı bildirilmektedir.)

²⁰⁰ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, s. 31-34.

²⁰¹ **A.g.e.**, s. 35-36.

Beşik Alayı Valide Sultan tarafından yürütülmesine rağmen, III. Mustafa'nın annesi vefat ettiği için bu görev Sadrazam Koca Ragıp Paşa'nın eşi padişahın da büyük kızıkardeşi olan Saliha Sultan'a intikal etmiştir. Padişah alay görevlilerine teşrifat kaydında belirlenen ihsan ve bahşilerden başka beşik örtüsünü başı üstünde taşıyan Baş Çukadara 500 guruş, Enderun Ağaları'na da 3000 guruş ihsan etmiştir. Veladet-i hümayun şenliklerinin sekizinci gününde düzenlenen Esnaf Alaylarında da Duacı, Bayraktar ve kendi sanatlarıyla ilgili gösteri yapanlar ile onların kethüdalarına da bol miktarda atıyyeler veriliyor, grup atıyyelerini aldıktan sonra Sadrazam Sarayı'nın arkasından geçerek ayrılıyordu.²⁰² Metin And, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'de 200 sayfa boyunca Esnaf Alaylarından bahsettiğini ve bu kapsamda 1109 esnaf türünün adının geçtiğini nakletmektedir. Kağıthane, Veliefendi ve Çırpıcı gibi gezinti yerlerinde yılda en az bir defa esnaf gösterileri sergilenirdi. 1582 tarihli Surname-i Hümayun'da 179 Esnaf Alayı bulunduğu ve şenlikde bu esnaf alayına padişahın 100 akçe değerinde armağan ya da para verdiği kayıtlıdır.²⁰³

Muharrem 1176/ Temmuz 1762 tarihinde Darüssaade Ağası Şehzade Selim'in doğumunu müjdelediğinde Belgrad valisi olan Vezir Mehmed Paşa'dan 10 kese para ve Sadrazamdan da 40 kese para hediye almıştır.²⁰⁴ Şaban 1179/Ocak 1766'nın ilk Pazartesi gecesi Beyhan Sultan doğduğunda Babüssaade Ağası eliyle, İmam-ı evvel ve saniye 500'er guruş, Çuhadar ve Rikabdar Ağalar'a 200'er guruş, üç nefer Kethüdaya 600 guruş, Enderun Ağaları ve Taşra Ocaklarına nisar²⁰⁵ eliyle 1500'er guruş ihsan-ı mülukane bağışlanmıştır.²⁰⁶

Sultan I. Abdülhamid'in kızı Hadice Sultan'ın 1776 yılında doğumu sebebiyle yapılan şenlikleri kaleme alan Melek İbrahim'in surnamesinde geçen bilgilerden öğrendiğimize göre; doğumun haberini Sadrazama ileten Darüssaade

---

²⁰² **A.g.e.**, s. 37-41.

²⁰³ Metin And, **40 Gün 40 Gece**, İstanbul, Creative Yayıncılık, 2000, s. 260-280.

²⁰⁴ Hammer, **a.g.e.**, C.XVI, s. 52.

²⁰⁵ Nisar: saçan, para dağıtan görevli.

²⁰⁶ Çağatay Uluçay, **a.g.e.**, s. 82.

Ağası Beşir Ağa'ya müjdesine karşılık olarak değerli bir samur kürk giydirilmiş, ayrıca 15 bin guruş Esemi de cebine konulmuş, yanındaki kozbekçi²⁰⁷ ve maiyyetindekilere de hil'atlar ihsan edilip atıyyeler verilmiş, Beşir Ağa'ya donanmış bir at da hediye edilerek Padişah Sarayı'na gönderilmiştir.²⁰⁸

Suffe-i Hümayun'dan atılan toplanla doğum ilan edildikten sonra Padişah Cuma günü Merdivenbaşı denilen köşke gelmiş, buradaki Enderun-ı Hümayun Ağaları'nın ceplerine altın konmuş, çocuklara altınlar verilmiş, imam-ı evvel ve sani efendilere birer çıkın altın ihsan edilmiş, sakallı musahiban kullarının ellerine de altın konulmuştur. Ayrıca Silahdar Ağa tarafından eski divanhanede bulunan helvacıyan, aşçıyan, ve kılar-ı birun görevlilerine paralar verilmiş, Suffe-i Hümayun'da da altın ihsan edilmiştir. Doğumun ikinci gününde padişah Gülhane Kasrı'nda Enderun-ı Hümayun Ağaları'nın oynadığı cirit oyununu da altınlar ihsan ederek izlemiş, ertesi günü aynı yerdeki gösterileri bu sefer Sadrazam ödüllendirmiş; ayrıca Sadrazam Silahdar ve Başçavuşuna da altınlar vermiştir. Doğumun dördüncü günü ise padişah tarafından Eski Saray'daki ip cambazı ve takla atanlara altın ihsan edilmiştir.²⁰⁹

Beşik Alayı esnasında alay hademelerine mutad olduğu üzere 600 guruş atıyye verilmiş, beşik örtüsünü getiren Başçukadara 500 guruş, beşiği getiren dört nefer Çukadara 500 guruş verilmiştir. Bu atıyyelerden başka Enderun-ı Sadrazam Ağaları'na ve diğer görevlilere verilmek üzere 4167,5 guruş Teşrifati Efendi'ye teslim edilmiştir. Doğumun sekizinci günü Harem-i Hümayunda bir kale cengi gösterisi yapılmış ve bu gösterilerden sonra padişah tarafından göstericilere çok miktarda atıyyeler verilmiştir. Doğum ve şenliklerin dokuzuncu günü akşamı, padişah kendisi için hazırlanan hediyeleri kabul etmiş, hediyelerin ve donanma

---

²⁰⁷ Kozbekçi: Topkapı Sarayı Bostancı Ocağına bağlı bu grup, gezmeye ya da hasbahçeye çıkan padişahın giysilerini ve öteki eşyalarını hazırlamak, korumak ve padişahın kahvesini pişirmekle görevliydi.

²⁰⁸ Mehmet Arslan, **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, s. 89.

²⁰⁹ **A.g.e.**, s. 90-91.

masraflarının karşılığı olarak da Hazine-i Hümayun, Kılar-ı Hassa ve Seferli odalarına 60'ar kese; Ak Ağalar'a 25 kese akçe, Büyük Hamam görevlilerine de 500 guruş ihsan etmiştir.²¹⁰

3.6 Sefirlere Verilen Atıyyeler

Devleti temsilen yabancı ülkelere gönderilen elçilere sefir denilirdi. Osmanlı Devleti'nde daimi elçilikler 1792 gibi bir tarihte yani çok geç açılmasına rağmen olağanüstü durumlarla birçok ülkeye elçi gönderilmiştir. Gönderilen ilk elçiler Dergah-ı Ali Çavuşu olarak isimlendirilmiş, barış antlaşmalarının tasdikli mübadelesi, doğum, ölüm, cülus gibi sebeplerle elçiler vazifelendirilmiştir. Sefaretname denilen bir nevi elçi raporlarında, elçilerin amacı, maiyyetleri, gönderilen hediyeler, masrafları ve daha pek çok malumat bulunmakta, atıyye ile ilgili bilgilere de rastlanmaktadır.²¹¹ Osmanlı hükümeti dış ülkelere gelen elçi ve maiyyetindekileri koruyup gözeterek her türlü ihtiyaçlarını temin etmiştir.²¹² Batı'dan Osmanlı'ya gelen elçiler de 16-18. yüzyıllarda temsil ettikleri devlet adına hediyeler sunmuşlardır. Padişah yabancı elçilere sunulacak hediyeler için bizzat ilgilenmiş, söz konusu elçiler Osmanlı'nın gücünü göstermek adına büyük törenlere davet edilmişlerdir.²¹³ İstanbul'un alınmasıyla daimi elçi bulundurma iznini ilk defa Venedikliler almış, Balyos denilen elçileri protokolde en ön sırayı almışlardır. Müslüman ülke sefirlerinden protokolde ön sırayı alan ise İran sefiridir.²¹⁴

Raşid Tarihi'nden öğrendiğimize göre 1075/1664 yılında Nemçe Çarıyla imzalanan barış anlaşmasının te'kidi için görevlendirilen Bostancılar Odabaşısı Kara

---

²¹⁰ **A.g.e.**, s. 93-94.

²¹¹ Kemal Beydilli, "Sefaretname", **DİA**, C.XVI, s. 288-291.

²¹² Halide Aslan, **a.g.m.**, s. 139.

²¹³ Ahmet Cihan, "Osmanlı Devleti İle Dış Dünya Arasındaki Hediyeleşme", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sy.:164, Ekim 2006, s. 150-151.

²¹⁴ Kemal Girgin, **Hariciye Tarihimiz**, Ankara, 1992, s. 53-54.

Mehmed Ağa'ya Büyükelçilik vasfıyla atıyye-i iltifat olmak üzere 800 bin nakit in'am ihsan olunmuştur.²¹⁵ Aynı cümlede geçen bu üç benzer terimden de atıyyenin yerine in'am ve ihsan kelimelerinin kullanılabildiğini anlıyoruz. 1103/1691 tarihli başka bir bilgiye göre, cülus tebriği için gelen Acem elçisi Kelbi Ali Han Acem'e dönerken Edirne Sarayı kasırlarından biri olan Terazı Kasrı'nda getirdiği mektubu padişaha teslim etmiş, kendisine yol harçlığı olarak 12 bin 500 guruş, maiyyetine 5500 guruş, tahvildara 5000 ve onun da adamlarına 2000 guruş olmak üzere toplamda 25 bin guruş atıyye ihsan olunmuştur.²¹⁶

Yeni padişahın tahta çıkışında, Avusturya, Rusya ve Lehistan hükümdarlarına padişah mektubuyla beraber elçi göndermek adet olduğundan bu ülkeler de tebrik için kendi elçilerini gönderiyorlardı. Sadrazamların değişiminde de İstanbul'da mukim olan elçiler Babıali'ye gelip yeni Sadrazama tebriklerini iletirlerdi.²¹⁷ Avrupalı elçiler gelmeden ya da geldikten bir gün sonra Babıali'ye başkatiblerini yollayarak haber veriyorlar, önce Reisülküttab sonra da Sadrazam tarafından kabul ediliyorlardı.²¹⁸ Çavuşbaşılar da elçilerin karşılama ve uğurlama merasimlerinde görev aldıklarından hediye alırlardı. Eflak ve Boğdan voyvodalarının tayininde çavuşbaşıya 1000 akçe, Erdel kralı ve voyvodalardan haraç geldiğinde de yine 1000 akçe verilmesi kanundu.²¹⁹

17 Şaban 1111/7 Şubat 1700 yılında Babıali, Avusturya elçisi Kont O'Ettingen'e maiyyetinin ihtiyaçlarını temin için 150 guruş tahsis etmiş, 26 Şaban 1111/16 Şubat 1700 günü Sultan huzuruna kabul edilerek, elçilikte görevli askere 1500 kese akçe (yani 50 bin 700 Avusturya lirası) dağıtılmıştır.²²⁰ 1114/1703 yılında

---

²¹⁵ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 60.

²¹⁶ **A.g.e.**, C.I, s. 435.

²¹⁷ Kemal Girgin, **a.g.e.**, s. 58.

²¹⁸ Ömer Düzbakar, "15-18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Elçilik Geleneği ve Elçi İaşelerinin Karşılansında Bursa'nın Yeri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.II/VI Kış-2009, s. 184.

²¹⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 417.

²²⁰ Hammer , **a.g.e.**, C.XIII, s. 24-25.

Eflak Prensi Brancovan, Babialı prensliğin 270 kese tutan vergisini iki katına çıkarmak istediği için Mirahur Selim Ağa tarafından Edirne'ye çağırılmıştır. Babialı tercümanı olan Mavrocordato'ya bu konudaki müzakerede yardım etmesi için samur kürk, zengin koşumlu bir at ve 1000 duka altını hediye edilmiştir.²²¹

Gülnuş Valide Sultan, Zilhicce 1117/Nisan 1706'da Venedik elçisi hediye getirdiğinde elçi adamlarının herbirine 150 aded şerifi altın, neferlere 300 guruş, telhisçi ağaya 40 guruş, tercümana 40 guruş ihsanda bulunmuştur.²²² Cemaziyelevvel 1118/Ağustos 1707 senesinde Acem Şahı tarafından Horasan Hakimi Ebu Masum adındaki elçi birkaç gün Edirne'de kalmıştır, kendisine birçok hediye ve izzet-i ikramda bulunmuş, Hazine-i Amire'den kendisine 15 bin guruş, maiyyetindekilere 5000 guruş ve serzendarına 5000 guruş atıyye ihsan buyurulmuş ve Receb ayında dönerken atıyye ve harcırahları için taraf-ı miriden 261,5 kese masraf yapılmıştır.²²³

1129/1716 yılında Hindistan padişahı tarafından gönderilen sefir İstanbul'da ağırlandı, vezirlerden her biri hem kendisine ziyafet vermiş hem de atıyye ihsanıyla memleketine gönderilmiştir.²²⁴ 1132/1720 yılında Avusturya elçisi İstanbul'daki 280 günlük ikameti sonrası ülkesine dönmek için izin istediğinde, kendisine 7000 guruş ihsanda bulunulmuştur.²²⁵ Fas Hakimi tarafından gönderilen elçilere de atıyye verildiğini bazı belgelerden öğreniyoruz. Buna göre 15 Receb 1201/3 Mayıs 1787 tarihli bir belgeye göre Fas Hakimi Mevla Mehmed'in damadı olan Şerif Abdülmelik ve maiyyetine atıyye-i şahane olarak nakit para ve başka hediyeler verilmiştir.²²⁶ Yine Fas Hakiminin elçisi Hacı Mekki'ye verilen atıyye ile beraber yanındaki gemi kaptanlarına da 100'er guruş ihsan edilmiştir.²²⁷

---

²²¹ Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 70.

²²² Betül. İ. Arğit, **a.g.e.**, s. 237.

²²³ **Zübde-i Vekayiat**, s. 605.

²²⁴ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1051.

²²⁵ Hammer, **a.g.e.**, C.XIV, s. 23.

²²⁶ BOA, C.HR. 180/8981, 15 Receb 1201/3 Mayıs 1787.

²²⁷ BOA, C.HR. 106/5252, 19 Rebiülahir 1204/6 Ocak 1790.

16 Cemaziyelahir 1134/3 Nisan 1722 tarihinde İran elçisi Murtaza Kulu-Han dönüş esnasında huzura kabul edilmiş ve Sultan tarafından elçiye 36 kese para ve kahyasına da 6 kese para verilmiştir. Murtaza Kulu-Han'ın heyeti Safevilerin son hükümdarı Hüseyin'in Osmanlılar'a gönderdiği son elçilik heyeti olmuştur.²²⁸ Murtaza Kulu-Han'a 15 bin, beraberindekilere de 10 bin olmak üzere toplamda 25 bin guruş in'am verilmiştir.²²⁹ Raşid Tarihi'ndeki aynı yıla ait bilgiden yılda beş ila altı tane Özbek sefirin geldiğini, bu elçilere devlet tarafından bol miktarda in'am ve atıyye verildiğini öğrenmekteyiz.²³⁰

İran Şahı Ali-Kulu Han tahta geçişini padişaha bildirmek üzere Kermanşahan Abdülkerim Han'ı İstanbul'a göndermiş, elçi 3 Cemaziyelevvel 1161/1 Mayıs 1748'de Babıali'ye gitmiş ve yeni Şahın güven mektubunu sunmuştur. Kermanşahan Abdülkerim Han altı ay İstanbul'da ikamet ettikten sonra son kez Sadrazam tarafından kabul edildiğinde, kendisine 60 kese para hediye olarak verilmiştir.²³¹ 6 Rebiülahir 1154/20 Haziran 1741 Salı günü İran elçisinin memleketine dönme zamanı yaklaştığından elçi Oğuz Ali Han'a hediyeleri verilmiş, kendisine 50 bin guruş ve arkadaşlarına da 20 bin guruş ihsan edilmiştir.²³² 15 Receb 1159/3 Ağustos 1746 tarihindeki buyuruldu kaydına göre, Devlet-i Aliyye tarafından İran'a sefir olarak gönderilen Mustafa Nazif Efendi'ye atıyye-i hümayun olarak 7500 guruş verilmiştir.²³³ Viyana Sefiri Ebubekir Ratıp Efendi de sefaretnamesini padişaha sunduğunda kendisine 7500 guruş ihsan edilmiştir.²³⁴ 8 Ramazan 1189/2 Kasım 1775

---

²²⁸ Hammer, **a.g.e.**, XIV, s. 53.

²²⁹ Mübahat Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması", **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVII/1-2, Ankara, 1989, s. 229.

²³⁰ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1254.

²³¹ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 114.

²³² **Subhi Tarihi**, s. 707-708.

²³³ BOA, AE.SMHD. 196/15338, 15 Receb 1159/3 Ağustos 1746.

²³⁴ Ömerü'l Faruk Bölükbaşı, **a.g.e.**, s. 183.

tarihinde İran'dan name getiren Abdullah Bey'in maiyyetine memur edilen çavuşlara, başeski ve iki yeniçeriye 200 guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.²³⁵

1130/1718 yılında İspanya Kralı kendisine cephe alan Almanya, Fransa ve İngiltere'ye karşı III. Ahmed'le bir ittifak yapabilmek umuduyla Babıali'ye şövalye Boisimen adında bir elçi göndermiş, elçi Avrupa devletleri elçilerinin düzenbazlıkları yüzünden netice alamamış, Vezir İbrahim Paşa'dan alınan emirle 16 kese para ihsanıyla İspanya'ya geri gönderilmiştir.²³⁶ 1142/1730 yılında Avusturya Sefaretnamesini kaleme alan Hacı Mustafa Efendi Avusturya İmparatorunu Osmanlı padişahıyla karşılaştırmış ve imparatorun değil in'am, ihsan ve ataya vermek, zaruri masraflarını bile zorla karşıladığını belirtmiştir.²³⁷

12 Receb 1153/3 Ekim 1740 tarihinde Fransa Kralının İstanbul'da bulunan elçisine Sadaret tarafından verilen ziyafette, Eyüp Bahariye sahilindeki Enderun Ağaları cirid, tüfek ve atlarla yaptıkları gösterilerde atayaya nail olmuşlardır. Aynı yıl Avusturya Çarının Büyükelçisi, Defterdar Efendi tarafından Körfez'de Mehmed Emin Ağa'nın yalısında ağırlanmış, merasim sonunda yanındaki beylere birer boyama atıyyesi verilmiştir.²³⁸

1170/1757 yılında Rusya'ya sefir olarak gönderilen Şehdi Osman Efendi Rus Çarı tarafından kendisine mihamdarlık etmesi için görevlendirilen şahsın ve maiyyetinin kendisini üzecek davranışlarda bulunması üzerine onlara atıyyeler vererek yollarını ayırmış, onları memleketlerine göndermiştir.²³⁹ Bir belgede de eşyasıyla beraber Samsun'da hapsedilmiş olan Sinop Moskov konsolosuna 500 guruş atıyye verilerek İstanbul'a gönderilmesi istendiği kayıtlıdır.²⁴⁰ 18 Zilhicce 1204/29

---

²³⁵ BOA, C.HR. 123/6124, 8 Ramazan 1189/2 Kasım 1775.

²³⁶ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 44.

²³⁷ Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara, TTK, 2008, s. 66.

²³⁸ **Subhi Tarihi**, s. 648-650.

²³⁹ **A.g.e.**, s. 111.

²⁴⁰ BOA, C.HR.107/5308, 29 Safer 1202/1 Aralık 1787.

Ağustos 1790 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre Büyük ve Küçük Kabartay Beyleri ile bazı ulema ve askeri zümre mensuplarından otuzdört kişiye Zuhurat Hazinesi'nden karşılanmak üzere derecelerine göre 150-500 guruş arasında değişen, toplamda 9250 guruş ihsan edilmiştir.²⁴¹

Katolik Ermeni bir ailenin oğlu olarak İstanbul'da doğan D'Ohsson hem iyi bir eğitim almış hem de bildiği diller sayesinde birçok yerde çalışma imkanı bulmuştur. 1210/1796 yılında Osmanlı Devleti'ne İsveç elçisi tayin edildiği göreve kadar 22 yıl boyunca Osmanlı Saray Teşkilatı, hanedanı, haremi hakkında topladığı bilgilerle üç ciltlik İslam hukukunu da içeren kitabını bitirdiğinde, bu emeği III. Selim tarafından İslamla müşerref olması temennisiyle 5000 guruş gibi büyük bir atıyye ile taltif edilmiştir.²⁴² Diğer ülkelerden gelen sefir dışındaki devlet görevlilerine de atıyye verilirdi. Örneğin, 3 Muharrem 1215/27 Mayıs 1800 tarihinde İngiltere Generali Babıalı'ye geldiğinde takdim edilen hediyelerin dışında, 4000 guruş atıyye verilmiş, Mapod Hazora'ya 1000 guruş, Bayörhob'a 1000 guruş, beş beyzadegana 2000 guruş, Bayorkal'a 1200 guruş, soldat denilen askerlere 800 guruş atıyyeleri verilmiştir.²⁴³ Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerine mukim elçiler gönderdikten sonra komşu devlet elçileri hariç, İstanbul'da mukim yabancı elçilere verdiği harcırahları 1794 yılında kaldırmıştır.²⁴⁴

3.7 Gemilerin Denize İndirilmesi Merasimlerinde Verilen Atıyyeler

Yapımı uzun süre alan kalyon, filika, sandal gibi gemilerin inşasının tamamlanmasında gemi denize indirilmek üzere süslenir, üzerine avizeler asılır ve

---

²⁴¹ Ahmet Cihan, **a.g.m.**, s. 155.

²⁴² Cüneyt Tepe, Çevrimiçi: <http://tarihvedenedeniyet.org/2010/12/osmanli-tarihini-yazan-elci.html>.

²⁴³ Mehmed Es'ad Efendi, **Teşrifat-ı Kadime/Osmanlı İmparatorluğu'nda Teşrifat**, Haz. Serdar Soyluer vd., İstanbul, Okur Kitaplığı, Ekim 2012, s. 184.

²⁴⁴ Kemal Girgin, **a.g.e.**, s. 59.

tenzil töreninde mutlaka padişah ve kaptan-ı derya hazır bulunurdu.²⁴⁵ Tersane-i Amire ya da Topkapı Sarayı'nın ucundaki Yalı Köşkü donanma merasimi için seçilir ve hazırlanırdı. Bazen sahil sarayları, kasırlar, yalılar önünde de merasimler gerçekleşmiştir. Ancak büyük çapta tertip edilenlerin hepsinde tören mekanı için tersane seçilmiştir.²⁴⁶ Vahdeti Ebubekir Efendi'nin (ö. 1789/1202) *Vukuat-ı Divaniyye* adlı eserinden öğrendiğimize göre Donanmay-ı hümayun için yapılan kutlamalar on gün on gece sürmekteydi.²⁴⁷

Gemilerin denize indirilme merasimi atıyye verilmesi için vesile olup, gemi Şeyhülislamın yaptığı dualardan sonra denize indirilir ve tersane ricali, Kaptan Paşa dairesi ahali, hademeler, sanatkarlar, Enderun-ı Hümayun ve Mehteran mensupları, yabancı mimarlar ve mühendisler de Padişah ve Sadrazam tarafından verilen atıyye ve hil'atlarla ödüllendirilirdi. Merasimlerde sefaret görevlileri de hazır bulundurularak Osmanlı Devleti'nin zenginlik ve ihtişamı göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Geminin denize indirilmesinde uğurlu vakit inancı da gözetilir ve üç adet Şeyh Efendi dua ettikten sonra dua eden Şeyh Efendilere kürkleri giydirilip atıyyeler verilirdi.²⁴⁸

Donanma ve tersane ile ilgili teşrifatta da Reisülküttab, Çavuşbaşı, Rikab-ı Hümayun Ağaları, Kaptan Paşa ve Sadrazam, padişahın peşinden gelir, tersane bahçesinde, tersane ricaline verilecek atıyye Kaptan Paşa'ya teslim olunarak tören biterdi.²⁴⁹ Donanma-yı hümayunun çıkışından bir gün önce Kethüda Bey tarafından donanmanın çıkış saatini bildiren tezkire ve tahrir Sadrazama ulaşınca, Sadrazam

---

²⁴⁵ Nalan Karaöz, III. Selim Dönemi'nde Donanmada Yapılan Merasimler, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 46.

²⁴⁶ **A.g.e.**, s. 37-38.

²⁴⁷ **A.g.e.**, s. 55.

²⁴⁸ Kemal Girgin, **a.g.e.**, s. 157-165.

²⁴⁹ Recep Ahıskalı, **Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık (18. Yüzyıl)**, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001, s. 314.

tarafından verilecek olan atıyye, hazine yamakları tarafından meşin keselere konularak Teşrifati Efendi vasıtasıyla sahiplerine teslim edilirdi.²⁵⁰

Donanmanın denize çıkma merasiminde Kaptan Paşa Yalı Köşk'ünde huzura kabul edilir ve padişah Kaptan Paşa'ya III. Murad'dan kalan bir adete riayeten ilaç ve tedavi parası olarak 18. yüzyıl sonlarında içinde 2890 guruş olan keseği ihsan olarak verirdi.²⁵¹ Hammer'in bildirdiğine göre, III. Osman donanma adalar denizi de denilen Ege Denizi'ne çıkmadan önce sultanın yanına gelip sefer izni için el öpen Kaptan-ı Deryaya 90 kese ihsanda bulunmuştur. Yine 13 Rebiülahir 1139/8 Aralık 1726 tarihinde Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa Bahçekapı'daki evinde padişah, Sadrazam ve devlet erkanına hoş sesli mutribanların da olduğu yemek daveti vermiş, bu davet sonrası orada bulunanlara avuç avuç altınlar ihsan etmiştir.²⁵²

5 Receb 1177/9 Ocak 1764 tarihinde Kalyon-ı Hümayunun denize indirilme merasiminde hademe ve tersane ricaline hil'at ve atıyyeler ihsan olunmuştur.²⁵³ Yeni bir kalyonun denize indirilme merasiminde mimar İsmail Halife'ye bir kürk ve atıyye verildiğine dair kayıt mevcuttur.²⁵⁴ Mustafa Münif Efendi'nin *Defter-i Teşrifat*'ından alıntılandığı üzere Sadrazam kalyonun denize indirilme merasiminde yüksek miktarlarda atıyyeler dağıtırdı. III. Selim dönemindeki bir gemi tenzilinde de başta geminin mimarına 2000 guruş olmak üzere, mimarın oğluna ve Burgucubaşı kalfaya 500 guruş, diğer mimarlara 150'şer guruş, kaptan ve kalfalara 150'şer guruş ve diğer görevlilere verdikleriyle toplamda 5000 guruşu bulan atıyye dağıtmıştır.²⁵⁵

---

²⁵⁰ Mehmed Es'ad Efendi, **a.g.e.**, s. 133.

²⁵¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara, TTK, 1988, s. 441.

²⁵² Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 180.

²⁵² **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.III, s. 1521.

²⁵³ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 1095. (aynı tezde 2 Rebiülevvel 1167/23 Aralık 1753 tarihinde Üç Anbarlı Kalyonun denize indirilmesi merasiminde verilen hediyelerin listesi kayıtlıdır, s. 77-80.)

²⁵⁴ BOA, HAT 254/14451, 29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791.

²⁵⁵ Nalan Karaöz, **a.g.e.**, s. 50.

III. Selim döneminde tersane içinde inşa edilen havuzlar tamamladığında da tersane emini tarafından tören düzenlenirdi, böyle bir havuz inşasının mühendisine 25 bin guruş, kalyon mühendisine 3500 guruş, diğer görevlilere toplamda 4000 guruş atıyye verilmiştir. Ayrıca bina emininin maiyetindeki hademelere ve diğer görevlilere ise toplamda 7000 guruşa yakın atıyye dağıtılmıştır.²⁵⁶ Yine 1211/1797 yılında Yalı Köşkü'nde yapılan donanmanın denize açılma töreninde Kaptanıderya da çeşitli görevlilere 1500 guruşa yakın atıyye dağıtmıştır.²⁵⁷

Örnek olması açısından Defter-i Aidat-ı Müteferrika'dan (Sadaret Teşrifat Defteri'nden) alınan bilgilerle 1825 yılındaki bir gemi tenzilinde toplamda 6550 guruş dağıtılan atıyye miktarlarının şahıslara göre dağılımı aşağıda belirtilmiştir.²⁵⁸

3.8 Ramazan-ı Şerif, Bayramlar ve Hırka-i Saadet Ziyareti Esnasında Verilen Atıyyeler

Osmanlı geleneğinde Ramazan ve Kurban Bayramlarına çok önem verilmiş şairler yazdıkları bayram konulu kasideleriyle devlet büyüklerinin bayramlarını kutlamış ve karşılığında da caize almışlardır.²⁵⁹ Bayram törenleri bayram sabahı

---

²⁵⁶ **A.g.e.**, s. 52-53.

²⁵⁷ **A.g.e.**, s. 86. (bkz. atıyye dağıtılan kişiler ve miktarları)

²⁵⁸ Üç anbari kaptanı 1 kaput 100 guruş atıyye, Liman Reisi Bey 600 guruş, Baş mutemed Ağa 40 guruş, Divan Katibi Efendi 100 guruş, Mutemed ağalar 300 guruş, İskender Kayığı Ağa 25 guruş, Mimar İbrahim Halife 50 guruş, Mimar Kalaslı Ali Halife 25 guruş, Mimar Arab Hasan 25 guruş, Serkalafat-ı Tersane 25 guruş, Hamal Başu Mehmed 50 guruş, Mahzen-i Surb Hamal Başısı 25 guruş, Liman Reisi çavuşlarına 100 guruş, Ameleye toplam 2425 guruş, Mimara 500 guruş, Mühendise 250 guruş, Marangoz-ı Anderba 100 guruş, Mimar-ı Sani 100 guruş, Mimar Zafiri 50 guruş, Mimar Manol 50 guruş, Mimar Nikoli 25 guruş, Burgucubaşı Todori 100 guruş, Burgucu-i Sani 50 guruş, Burgucu-i Salis 25 guruş, Havuz Burgucusu 50 guruş, Tercüman Aleksandır 100 guruş, Dökmecibaşı 200 guruş, Havuz Mimarı 100 guruş, Hamalbaşu 25 guruş, Zincirbaşu 25 guruş, Alat-ı Meydani Reisi 25 guruş.

Ayrıca Hazine-i Sadr-ı Ali'den Karakulağ-ı Bostani Ağa eliyle Enderun-ı Hümayun'a gönderilen aidat atıyye miktarı 2552,5 guruştur. Şakir Batmaz, Tersane-i Amire'de Gemilerin Denize İndirilmesi Merasimi, s.167-172.

(çevrimiçi: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/download/1020000425/1020000419>).

²⁵⁹ Mustafa Uzun, "İydiyye", **DİA**, C.XIX, s. 223.

camilerde kılınan namaz sonrası başlar, padişah sabah namazını sarayda Hırka-i Saadet Dairesinde kılarken, bayram namazı için Ayasofya, Sultan Ahmed ya da Süleymaniye camilerinden birini tercih ederdi. Osmanlı'da bayram şenlik programı sırasıyla, kabul merasimi, ziyafet, kahve sohbeti, dinlenme, gösteriler, akşam yemeği ve donanma programları olarak icra edilir, bazı bayramlar halka açık büyük şenliklerin düzenlenmesiyle kutlanırdı. El öpme ve hediyeleşme kültürünü haiz olan bayram ziyaretleri, memur ve amir ilişkisinde masrafları arttırınca, bu resmi bayram ziyaretleri 1845'ten sonra kaldırılmıştır.²⁶⁰

Hırka-i Saadet ziyaretleri de Yavuz Sultan Selim zamanından beri genellikle Ramazan'ın onbeşinde gerçekleşmiş, ancak kayıtlardan anlaşıldığına göre 1706'da onsekizinci, 1708'de onaltıncı, 1712,1713 ve 1714'te onyedinci, 1717'de onüçüncü günü bu merasim yapılmıştır.²⁶¹ Ramazan bayramında dağıtılmak üzere Sadrazamın hazırladığı armağanlar Ramazanın yirmi ikinci günü sandıklara konur, Darüssaade Ağası'na teslim olunurdu. Ramazan içerisinde Eflak ve Boğdan kapı kethüdalarının hil'atlerini getiren saraçlara birer ikişer altın, telhisci ve adamlarına 30'ar guruş, karakulağa 25 guruş atıyye verilmiştir.²⁶²

Bayram Alayına arife günü ikinci ezanı sonrası okunan bir fatiha ile başlanır, mehter çalar ve çavuşların alkışıyla bir süre devam ederdi. Duacı çavuşun duasına çavuşların âmini eşlik eder, sonrasında fatiha ile merasim biter ve dua sonrası duacı çavuş muayyen atıyyesini alırdı. Arife tebriğinde padişah rahatsızlanıp çıkamazsa taht üzerine konan sarığının karşısında divan kurularak tören yapılır ve Ağa Camii'nde aşir okuyanlara atıyyeleri verilirdi.²⁶³ Divan-ı Hümayun çavuşlarından duacı çavuş bayramların arifelerinde dua ederek 18. yüzyılda 3000 guruş çürük akçe

---

²⁶⁰ Özdemir Nutku, "Bayram", **DİA**, C.V, s. 263-264.

²⁶¹ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 162.

²⁶² Mehmed Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 74.

²⁶³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 201-202.

ihsan alırdı.²⁶⁴ Muayedeyle Osmanlı ricali hiyerarşisi pekişiyor, sultana biat yenileniyordu. 18. yüzyılda rical ve memurların muayedesini bayramdan 5 gün önce başlardı. Sultanlar bayram namazını müteakip Haremdeki bayramlaşma öncesinde hazinedar usta eliyle kızlara torbalarla altın saçardı. Bu adet 19. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür.²⁶⁵

Bayram hediyesi olarak III. Ahmed'in annesi Gülnuş Valide Sultan Başsilahşöre, Has Ahır Halifesine, Hazinedara, Eski Gulamlara, çeşitli saray görevlilerine, Defterdara, Yeniçeri Ağasına, Kethüda ve İstanbul Kaymakamına ihsanda bulunmuştur. Ayrıca nevrüziye ile gelen hekim ve cerrahlara da in'amlar vermiştir.²⁶⁶ Ramazan'ın yirmi sekizinci günü bayramlaşmak için Sadrazamın Sarayı'na gelinir, önce Selatin Camii şeyhleri Arz Odasında huzura alınır, dua edilir, teşrifatçı, halife ve kisedar eliyle armağanları koyunlarına koyulur ve dönerlerdi.²⁶⁷ Ramazanlarda hünkar huzurunda Kadı Beyzavi'den musahabe tarzında zamanın uleması tarafından tefsir dersleri yapılırdı ve bu usulün kurucusu III. Mustafa idi. Ali Seydi Bey ilk dersin 1171/1758 Ramazanında fetva emini Ebubekir tarafından verildiğini kaydetse de²⁶⁸ Raşid Tarihi'nde 1139/1727 Ramazan'ında Sadrazam ve diğer devlet adamlarının huzurunda derslerin yapıldığı kayıtlıdır. Buna göre o tarihte Beyzavi Tefsirini anlatan Razi Abdülatif Efendi Edirne'de, Mestcizade Abdullah Efendi Bursa'da, Mirzazade Neyli Ahmed Efendi de Mısır'da oldukları için önceden Haleb Kadısı olan İlmi Ahmed Efendi, Selanik'ten Pirizade Sahib Mehmed Efendi, büyük müderrislerden Arapzade Salih Efendi, Veli Efendi, Halil Efendi ve Darendeli Mehmed Efendi ders anlatmışlar; bunun karşılığında atıyye ve suf feraceler ile ödüllendirilmişlerdir.²⁶⁹ 1140/1728 Ramazanında da derslerin haftada 2-3 gün

---

²⁶⁴ BOA,C.SM. 91/4567, 17 Şevval 1167/7 Ağustos 1754. (Uzunçarşılı, Saray Teşkilatı s. 412'de aynı bilgi yer almaktadır.)

²⁶⁵ Hakan Karateke, **a.g.e.**, s. 76-78.

²⁶⁶ Betül İ. Argıt, **a.g.e.**, s. 164-165.

²⁶⁷ Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 49.

²⁶⁸ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 164.

²⁶⁹ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.III, s. 1542.

hemen hemen aynı hocalarla devam edip bu hocaların Sadrazamdan suf ferace ve atıyye aldıklarını öğreniyoruz.²⁷⁰

Kadir gecesi ve Mevlid-i şerif okunduğunda da Enderunlular destimal akçesi alırdı. Destimal akçesi olarak odabaşı 400, silahdar 170, çukadar 160, rikabdar 150, doğancıbaşı ve dülbend gulamı 120, miftah gulamı 110, dört nefer eski 100, diğer has odalılar 80'er altın, Enderunlu 6 Arz Ağası sarık ve dülbend akçesi alırdı.²⁷¹

Ramazan bayramının üçüncü günü bazen Hazret-i Ebu Eyyub Ensari'de bazen de Ağakapısı'nda ziyafet verilir, ikindiden önce alay ile dönmek istenildiğinde eski odalara yakın bir yerde devlet erkanına kase ile şerbet verilir, yeniçeriler de sultanı binek taşından indirip odaya vardıklarında kahve ve buhur ikramından sonra ağalara samur kürk giydirilirdi. Ramazan Bayramı'nda Darüssaade Ağası Sadrazama bir donanmış at, samur kürk ve mücevher getirince Sadrazam da orada bulunanlara bazen buna karşılık 2500 guruş in'amat vermiştir. Kurban bayramında da Darüssaade Ağası Sadrazama donanmış bir at getirdiğinde toplamda 1585 guruş atıyye verilmiş, her iki bayramda Darüssaade Ağasının katipleri bayram tebriği için geldiklerinde de 1000 guruş verilmiştir.²⁷² 14 Şevval 1161/7 Ekim 1748'de Sadrazam Seyyid Abdullah Paşa, Ramazan ayının sonunda Sultan I. Mahmud'a verdiği pişkeşin yanında saray subaylarına 12 bin duka altını dağıtmıştır.²⁷³

Saraya sanatkar ve esnafın ürettiği malın en iyisi ıydiyye olarak getirilir, şairler de şiirlerini ıydiyye olarak takdim ederler; bunun karşılığı olarak devlet tarafından in'am, ihsan ve bahşişlerini ya da hil'atlerini alırlardı. Sadrazam, Şeyhülislam, Kırım hanzadelerine hil'at giydirilirken Darüssaade Ağası ve Bostancıbaşı gibi sarayın içinde görev yapanlara hil'atin bedeli, Yeniçeri Ağalarına

---

²⁷⁰ A.g.e., s. 1594.

²⁷¹ Batuhan İ. Kıran, a.g.m., s. 50.

²⁷² Ahmet Akgündüz, a.g.e., s.360-361. (Kahvecibaşlarına 1500 guruş, yedekçibaşlarına 1000 guruş, başçukadarlarına 150 guruş, silahdar ağaya 50 guruş, kahvecibaşı ve yedekçibaşı etba'larına 200 guruş, seyisbaşıya 25 guruş olarak toplamda 2925 guruş her iki bayramda da verilmiştir.)

²⁷³ Hammer, a.g.e., C.XV, s. 112.

çuka, nöbet kayıkları zabıt ve neferlerine elbise, peyklere elbise, rikab-ı hümayun solaklarına elbise, çuka ve çizme veya karşılıkları, sabah namazında imamlık yapan Ayasofya Camii hatibi ile arife günü görev yapan duacı çavuşa 3000 sağ akçe verilirdi.²⁷⁴ Bostancıbaşı Ramazan Bayramı tebriği dolayısıyla mutad üzere 125 guruş atıyye alırdı.²⁷⁵ Bostancıbaşı Kaymakam Paşanın eteğini öpmesinden²⁷⁶ ve Sadrazamın eteğini öpmesinden²⁷⁷ dolayı Ramazan Bayramında aynı miktardaki atıyyesini almıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru Bayram Alayı bayramın ikinci günü Gülhane’de merasimle kutlanmaya başlanmış, Sadrazam tarafından Gülhane merasiminde rikabiyye adıyla Enderun hademelerine çeşitli miktarlarda atıyyeler verilmiştir.²⁷⁸

11 Şevval 1167/1 Ağustos 1754’te Ramazan Bayramının ikinci gününde padişahın Tophane’ye teşrifinden sonra Mirahur Ağa’ya samur kürk ve kese ile altın atıyye veriliyordu.²⁷⁹ Bayramlaşma merasiminde Ayasofya hatibi ve müezzin de etek öpmeleriyle atıyye alıyorlardı.²⁸⁰ Ramazan ve Kurban bayramlarında Vezirler, Defterdar ve Kazaskerler ıydiyye adıyla divan hademelerine bahşişler verirlerdi. İç kapıcılara 120, kule sofularına 40, meşalecilere 30, Bab-ı Hümayun kapıcılarına 60, mataracıya 60, pişkeşçiye 60 ve iskemleciye 60 akçe vermeleri kanundu.²⁸¹ Yine bayramlarda Kapağası 400, Silahdar Ağa 150, Çukadar 140, Rikabdar 130, Doğancıbaşı 100, Miftah Gulamı 90, Has Odanın 4 eskisi 81, diğer Has Odalılar

---

²⁷⁴ Zeynep T. Ertuğ, “18. Yüzyıl Osmanlı Sarayında Bayram Törenleri”, s. 593-594.

²⁷⁵ BOA, C.DH. 96/4778, 27 Ramazan 1193/8 Ekim 1779.

²⁷⁶ BOA, C.DH. 222/11085, 29 Zilhicce 1187/13 Mart 1774.

²⁷⁷ BOA, C.DH. 224/11160, 29 Şevval 1171/6 Temmuz 1758.

²⁷⁸ Recep Ahıskalı, **a.g.e.**, s. 259. (rikabiyye: Sadrazam, vezirler ve bazı devlet ricali tarafından verilen hediyeler anlamına gelmektedir. Bu ileri gelen kişilerin tayin ve ibkalarında verdikleri pişkeşlere de bu isim verilirdi. Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s. 46).

²⁷⁹ Şemdanizade, **a.g.e.**, s. 175.

²⁸⁰ Mehmed Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 82.

²⁸¹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 402.

61'er altın, Hazine Kethüdası 150, Hazine Kethüdası 140, Kiler Kethüdası 100, Kiler Kethüdası 80 altın alırdı.²⁸²

Kurban bayramlarında da çok miktarda in'am dağıtılır; nakdi olarak kapı oğlanlarına 45,35,25 altın verilirken bölükbaşına da 7000 akçe verilirdi. Kurban bayramında Doğancıbaşı 50 altın, kethüdası 35 altın, üçüncü doğancı 30 altın, iki nefer eski doğancı 17'şer altın, diğer doğancılar da 15'er altın büyük şalvar akçesi alırlardı.²⁸³

3.9 Mevlid Kandilinde Verilen Atıyyeler

Ramazan ve Kurban Bayramları dışında Hz. Muhammed'in doğumu da Osmanlı'da törenle kutlanmakta; Mevlid Kandili töreni her yıl Rebiülevvel ayının 12. günü gerçekleştirilmekteydi. Sultan Ahmed Camii'nde okunacak Mevlide çağırılacak Vezirler, Kazaskerler, ulemanın ileri gelenleri, Şeyhülislam vs. için davetiyeler saati belirtilerek gönderilir, Mevlid günü seher vakti devlet adamları camiye gelirlerdi. Vezirler divan bisatlı denilen özel günlerde kullanılan kıymetli eyerle süslenmiş atlara binerlerdi. Ulema ve müderrisler ise divan rahtı denilen gümüşlü eyer takımı olan atlarla Mevlid törenine giderlerdi.²⁸⁴

Payitahtın Edirne'ye taşındığı 1656-1703 arası dönemde Mevlid Selimiye Camii'nde kıraat olunurdu; ancak 3 Şaban 1115/12 Aralık 1703 tarihindeki Mevlid Kandili'nde, III. Ahmed payitahtı yeniden İstanbul'a taşıma sözü verdiği için ve cülus-ı hümayunu için Edirne'den hareket etmek gerektiğinden, Mevlid-i Şerif Sultanahmed Camii'nde okunmuştur. Bu törende Sivasizade Efendi, Ayasofya Vaizi Mustafa Efendi ve Sultan Mehmed Vaizi Himmet Efendizade'ye kürk ve mevlid

---

²⁸² Batuhan İ. Kıran, **a.g.m.**, s. 46.

²⁸³ **A.g.m.**, s. 44.

²⁸⁴ Esad Efendi, **Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)**, Sad. Yavuz Ercan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979, s. 21-22.

okuyanlara hil'at giydirilip atıyyeleri verilmiştir.²⁸⁵ 12 Rebiülevvel 1119/13 Haziran 1707 tarihindeki Mevlid-i Şerif de Sultanahmed Camii'nde okunmuş; padişah, vaiz efendi ve mevlidhanlara atıyyelerini vermiştir.²⁸⁶ Tören sırasında Teşrifati Efendi mahfel-i hümayun altında Sadrazamın karşısında ayakta bekler, müezzinler Ta'rif²⁸⁷ okuduktan sonra önce Ayasofya şeyhi, ardından Sultanahmed Camii şeyhi ve son olarak nöbetçi olan şeyh kürsüye çıkıp vaaz verirler, kürsüden indiklerinde de Darüssaade Ağası katibi tarafından ferace ve samur kürkleri giydirilip atıyyeleri verilirdi. Şeyh efendiler kürsüden indikçe Sadrazam tarafından verilen armağan çıkınları Teşrifati Efendi tarafından onlara iletilirdi.²⁸⁸

12 Rebiülevvel 1144/14 Eylül 1731 tarihindeki Mevlid-i Şerif Valide Sultan Camii'nde kutlanmış; Şeyhülislam Efendi, ileri gelen müderrisler, Kaymakam Paşa, Tevki'i Ahmed Paşa ve devlet büyükleri geldikten sonra padişah da teşrif etmişti. Üç vaiz Tefsir ve Kur'an kıraatı yaptıktan sonra, mevlidhanlar ile beraber hil'at ve bol miktarda atıyye ile ödüllendirilmişlerdi.²⁸⁹ 12 Rebiülevvel 1167/7 Ocak 1754 tarihinde Sultanahmed Camii'nde düzenlenen Mevlid-i Nebevi'de Selatin Camii şeyhleri birer ayet tefsir ettikten sonra padişaha dua etmiş ve mevlidhanlarla beraber atıyyelerini almışlardır.²⁹⁰ 16 Rebiülevvel 1170/9 Aralık 1756'da Nuruosmaniye Camii'nde Mevlid okunmuş, Ayasofya ve Sultanahmed Camii şeyhleri ile Nuruosmaniye Şeyhi Abdüşşekur Efendi Kur'an ayetlerinden bahisle birer birer kürsüye gelmiş ve dua etmişler; meşayihle beraber halk da atıyyelerini almışlardır.²⁹¹ 8 Rebiülevvel 1174/18 Ekim 1760'ta Sultanahmed Camii'nde okunan Mevlid-i şerif

---

²⁸⁵ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 273.

²⁸⁶ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 779.

²⁸⁷ Mevlid ve benzeri toplantılarda Hazreti Muhammed ve diğer büyüklerin yüceliklerini anlatmak ve açıklamak demektir. Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 147.

²⁸⁸ Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 24.

²⁸⁹ **Subhi Tarihi**, s. 98-99.

²⁹⁰ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 84-85.

²⁹¹ **A.g.e.**, s. 408-409.

sonrasında Sadrazama sunulan şeker ve şerbetin karşılığı olarak Sadrazam, bu kişilere 10'ar altın hediye etmiştir.²⁹²

Mevlid Kandilinde Mekke Şerifi'nin kandil dolayısıyla gönderdiği mektup okunup, Peşkir Ağası vasıtasıyla Medine'den gelen hurmalar orada bulunanlara dağıtıldıktan sonra, Peşkir Ağası'na Sadrazam tarafından 100 altın verilmesi bir gelenektir. Bu armağan beyaz akçe olarak çıkın içinde verilegelmiş; ancak 1790 yılında Kaymakam Paşa Peşkir Ağası'na 150 guruş vermiştir. Bu durumun sebebi padişah tarafından gelen hurmanın gecikip sadece bundan Kaymakam Paşa, Şeyhülislam ve Kaptan Paşa'nın yiyebilmiş olması ve diğerlerine dağıtılamamış olmasıdır.²⁹³

Peykler sınıfı hızlı koşan ve haber getiren yaya bir postacı sınıfı olup, Mevlid-i Nebevi sebebiyle aralarında paylaşmak üzere bu sınıfa 500 guruş verilmesi kanundu. Ayrıca Vezirler, Beylerbeyiler, Defterdarlar ve Sancakbeyleri de memuriyet alıp padişahın elini öptükten sonra toplu bir bahşişi peyklere vermekteydiler. Erdel elçisi vergiyi getirdiğinde de peyker belli bir bahşiş alırlardı.²⁹⁴ 29 Zilhicce 1202/30 Eylül 1788 tarihli bir belgeden Peykanı Hassa erlerine Mevlid-i Şerif sebebiyle 1500 guruş atıyye verildiğini öğreniyoruz.²⁹⁵

Osmanlılarda irsal-i lihye denen sakal bırakma bir olgunluk ibaresi sayıldığından, öncelikle sakal bırakmak için ilgili kişi aile büyüklerinden ve bazen memur ise zabıtından izin alarak, uğurlu zaman kabul edilen Mevlid-i Şerif veya Berat gecesinde bu duruma niyet ederdi. Sakal bıraktığı haftanın ilk Cuma günü Ebu Eyyub el Ensari Hazretlerinin türbesini ziyaret eder, kişi gücü yettiğinde sadaka

---

²⁹² Şevket Rado, "III. Mustafa Devrinden Bazı Haberler", **Hayat Tarih Mecmuası**, Şubat 1973, Sy.:1, C.I, Yıl 9, İstanbul, s. 6.

²⁹³ Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 25-28.

²⁹⁴ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 439-444.

²⁹⁵ BOA, AE. SABH.I. 21/1793, 29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788.

verirdi. Hatta İstanbul'un vekil ve büyüklerinden sakal bırakanlara zamanın şairleri tarafından lihye kasidesi tanzim edilerek karşılığında atıyyeler alınırdı.²⁹⁶

3.10 Nevruz Vesilesiyle Verilen Atıyyeler

Nevruz ve Muharrem günleri de atıyye dağıtılan özel günlerdendir. Hicri takvimde yılbaşı Muharrem'in biriyle başlar, padişah her yılbaşında Enderun-ı Hümayunda bulunan ağalara dağıtılmak üzere bazı in'am ve ihsanlarda bulunur ve bu hediyelerin kaydı müfredat defteri denilen defterde ayrıntılarıyla kimlere ne kadar verileceğine kadar kaydedilirdi.²⁹⁷ Muharrem ayının birinde ve Celali takvimine göre yılbaşı kabul edilen Nevruz'da yeni yıl tebrikleşmesinin gerçekleştiğini, hem Muharrem'in birinde hem de Nevruz günü kutlamalar yapıldığını ve Nevruzda yapılanların daha gösterişli olduğunu biliyoruz. 21 Mart'ta kıştan kurtulup bahara ulaşmanın coşkusu Nevruz olarak Osmanlı Sarayı'nda da kutlanır, padişah ve sadrazam bu vesileyle hediye ve atıyyeler dağıtırdı. Muharrem ayında yapılan kutlamalara göre Nevruz kutlamaları daha gösterişli olurdu. Müfredat defterinde isimleri kayıtlı olan nevrüziyye olarak hediyelerini alacak kişiler arasında Harem-i Hümayun'da bulunan dilsizlerden hazine kullarına kadar birçok saray mensubu bulunmaktaydı.²⁹⁸

Kilercibaşının helvacıları nevrüziyye helvası sunduklarında kilercibaşı ve helvacıbaşı seraser kaftanla ödüllendirilirken, helvacılara da belli miktar para dağıtılırdı. Hekimbaşılar 22 Mart'ta kutlanan her Nevruz'da nevrüziyye denilen macunu hazırlarlar ve bunu porselen kaplarda önce padişaha, sonra sırasıyla Şehzadelere, Sultanlara, Kadın Efendilere, Sadrazama ve devlet ricaline sunarak

---

²⁹⁶ Abdülaziz Bey, **a.g.e.**, s. 98-99.

²⁹⁷ Fatih Köse, "Osmanlılarda Nevruzüziyye Geleneklerine Tarihsel Açıldan Bakış", **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl:16, Sy.:51 (Bahar 2012), s. 98.

²⁹⁸ Emine Dengeç, "Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği:Yeni Yıldı Hediyeleşme", **Turkish Studies**, C:4/8, Fall 2006, s. 1057-1061.

karşılığında hediyelerini alırlardı. Bu bahar atıyyesinden başka kış atıyyesi de alıyorlardı.²⁹⁹ Münecimbaşılar da hazırladıkları takvimleri padişah ve Sadrazama sundukları vakit nevrüziyye ismiyle atıyyelerini alırlardı. 17. Yüzyılda 1000 akçe olan bu miktar 18. yüzyıl ortalarında 6000 sağ akçe yani gümüş para olarak verilmekteydi.³⁰⁰ 1120-1121/1709-1710'da padişaha sundukları nevrüziyye karşılığında Hekimbaşı 500, Cerrahbaşı 300 ve kehhalbaşı 60 guruşluk atıyyelerini almışlardır. Akçelerini alan görevliler arasında Teşrifati Efendi, İmam-ı Evvel, Birun Hazinesi Katibi, Reisü'l-Etıbbâ-i Hassa Efendi, Ruznamçe-i Hümayun kaleminin birinci ve ikinci halifeleri ve Teşrifati-i Divan-ı Hümayun olanlar vardır.³⁰¹ 18 Receb 1172/17 Mart 1759 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre Hazine-i Birun Katibi Ahmed Efendi'ye Nevruz dolayısıyla 2000 çürük akçe hediye-i seniyye olarak verilmiştir.³⁰² Yine bir başka belgeden öğrendiğimize göre padişah imam-ı evvele nevrüz dolayısıyla 40 bin 200 sağ akçe atıyye vermiştir.³⁰³

1186/1772 yılında sayıları 149'u bulan Seferli Koğuşunun ağaları her yıl bahar aylarında güzel kokulu çiçeklerden hazırladıkları kokuları süslü şişelere koyarak padişaha sunarlardı. Buhur suyu denilen bu kokuların karşılığında atıyye alırlardı. Buhur suyu atıyyesi olarak Çamaşırcıbaşı'ya 15 altın, diğer ağalara ise 1000'er kuruş ihsan edilirdi.³⁰⁴

---

²⁹⁹ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 367.

³⁰⁰ **A.g.e.**, s. 372-373.

³⁰¹ Fatih Köse, **a.g.m.**, s. 99.

³⁰² BOA, C. SM., 71/3574, 18 Receb 1172/17 Mart 1759.

³⁰³ BOA, C. SM., 52/2629, 7 Receb 1169/7 Nisan 1756.

³⁰⁴ Tahir Güngör, "Enderun Saray Mektebi'nde Has Oda Teşkilatı", Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 25.

3.11 Hoca ve Ulema Efradına Verilen Atıyyeler

Madeline C. Zilfi, *Osmanlı Uleması* adlı kitabında 18. yüzyılda hemen hemen tüm sultanların ulema ile fikir birliği içerisinde olduğunu, özellikle huzur dersleriyle sultandan ödüller aldıklarını belirtir.³⁰⁵ Zilfi'nin tespitine göre bu yüzyılda elli kadar Şeyhülislam, elli kadar Rumeli Kazaskeri ve aynı sayıda Anadolu Kazaskeri görev yapmıştır.³⁰⁶ Hammer eserinde cülus bahşişinden bir ay kadar sonra ulemaya atıyye verilmesi uygulamasının II. Selim zamanında başladığını kaydediyor.³⁰⁷ Osmanlı birincil kaynakları ulemaya sunulan çok sayıda atıyye örneği zikretmektedir. Mesela 20 Zilhicce 1113/18 Mayıs 1702 tarihinde Topkapı Sarayı Alay Köşkü'nde ziyafet ve cemiyet tertip olunmuş, Şehzade Mahmud'un hocası İbrahim Efendi de Sadrazam Sarayı'nda samur kürk ve 500 guruş atıyye ile ödüllendirilmiştir.³⁰⁸ 1114/1703 senesinde İmam Salih Efendi'ye Cuma Divanında hac yolunda masraflarını karşılaması için 15 kese akçe verilmiştir.³⁰⁹

Enderun Saray Mektebinde bulunan ağalar içinde hafız olan, kıraat ilmi ve Arapça'da icazet alan ve hattat olanlarla onların hocalarına atıyyeler verilirdi.³¹⁰ Enderunda ders hocası olanlara hafta baha olarak 200'er guruş, hat hocalarına da bir miktar atıyye verilmesi kanun-ı kadimdir.³¹¹ Hattatların aldıkları atıyye miktarlarına örnek verecek olursak Hattat Muhammed Es'ad Yesari III. Osman'dan 40 guruş atıyye almış, III. Mustafa onu sarayda görevlendirmiştir.³¹² 17. yüzyılda da Mir Ömer İbn-i Abduh Paşa'nın yazdığı bir kitabete karşılık olarak 500 esedi atıyye

---

³⁰⁵ Madeline C. Zilfi, **Osmanlı Uleması**, Çev. Mehmet Faruk Özçınar, Ankara, Birleşik Dağıtım, 2008, s. 246.

³⁰⁶ Madeline C. Zilfi, **a.g.e.**, s. 253-263.

³⁰⁷ Hammer, **a.g.e.**, C.X, s. 130.

³⁰⁸ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 148. (**Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C. I, s. 608'de de aynı bilgi mevcuttur.)

³⁰⁹ **Zübde-i Vekayiat**, s. 746.

³¹⁰ Tahir Güngör, "Enderun Saray Mektebi'nde Has Oda Teşkilatı", s. 17.

³¹¹ Süleyman Kınılı, "Hat ve Hattatan'da Osmanlı Hattatları", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 71.

³¹² **A.g.e.**, s. 140.

aldığı, Ömer Ressaym'ın da yazdığı bir mushaf-ı şerife karşılık II. Ahmed'den 1000 altın aldığı kayıtlıdır.³¹³ Hattatlar yabancı sefirler aracılığıyla gönderilen mektupları da kaleme almışlardır, örneğin 1117/1706'da ülkesine dönerken Murtaza Kulu-Han'a teslim edilen mektup üç ayrı hattat tarafından yazılmış, esas metni yazan Firdevsi Efendi'ye 200, diğer hattatlara ise 50'şer guruş atıyye verilmiştir.³¹⁴

Ramazanı ihya etmek için yapılan nasihat ve vaaz toplantıları diye bilinen Huzur dersleri kapsamında, mutad olan ve olmayan nakdi hediyeler, atıyye olarak mukarrir ve muhatablara takdim olunmuştur. 1172/1758 yılındaki ilk huzur dersine katılan kişilere 100 altın verilmiş, 1172-1177/1758-1163 yılları arasında 80'er altın guruş, 1188/1774'de 100'er, 1189-1191/1774-1776 arasında mukarrirlere 140'ar; muhatablara 120'şer; 1192/1778 yılında mukarrirlere 120'şer; muhatablara 100'er guruş verilmiştir. Mutad dışında yapılan nakdi yardımlara gelince; Ramazan 1196/Ağustos 1782'de, Ezirgani Ömer Efendi'ye 200 guruş, 1203/1788'de Cafer Efendi'ye 100 guruş, 1205/1790 yılında verilen 1000 guruşluk mutad atıyyenin yanında Kudsi Efendi'ye 100 guruş verilmiştir.³¹⁵

Safer 1131/Aralık 1718 tarihindeki bazı memurların tevcihatlarında Sadrazamdan atıyye alan memurlar şunlardır: Adanalı Osman Efendi Ruznamçe-i evvel olmuş, önceden Reisülküttab olan Kadri Efendi Defterdarı şikkı salis olmuş, Yirmisekiz Mehmed Efendi Başmuhasebeliğe, Veli Efendi Anadolu Muhasebesine, büyük tezkereci olan Habeşizade Abdürrahim Efendi Maliye Tezkireciliğine, Rikab-ı Hümayun reis vekili olan Yüsri Ahmed Efendi ise piyade mukabelesi memuriyetlerine atanmışlardır.³¹⁶ Çorlulu Ali Paşa'nın lalası olan Yusuf Efendi, I. Mahmud'a sunulmak üzere 27 yıl süren Buhari Tefsiri çalışmasını tamamlamış ve

---

³¹³ Süleyman Kınılı, **a.g.e.**, s. 96.

³¹⁴ Mübahat Kütükoğlu, **a.g.m.**, s. 228.

³¹⁵ Ömer Kara, " İslam Geleneğinde Ümera Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri", İlim Yayma Vakfınca Düzenlenen Osmanlı'da Tefsir Dersi Gelenekleri Konulu Sempozyum Bildirisi, 7-9 Ekim 2016, İstanbul, s. 340-341.

³¹⁶ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1148.

karşılığında sultan tarafından 1000 duka altını ile ödüllendirilmiştir. Bu hacimli eser Sultan Mahmud'un Fatih Sultan Mehmed Camii'nde kurduğu kütüphaneye koydurulmuştur. Bu tören esnasında da Yusuf Efendi ayrıca 6000 guruşla taltif edilmiştir.³¹⁷

1134/1721 yılında İstanbul'da Darülhadis vakfiyesini inşa eden Arif Efendi kendisinin fakirlik içinde bulunduğunu ve in'ama muhtaç olduğunu bildirince, bir samur kürk ve 1000 altın ihsan edilmiş, başka hediyelerle birlikte medreselerde terfi ettirilmiştir.³¹⁸ 1136/1723 yılında Sadrazam, Numan Paşa'nın hocası olan Seyyid Ahmed Efendi'den haftada üç gün Kadı Beyzavi Tefsirinden dersler vermesini istemiş, derse dönemin ünlü hocaları da katılmış, ders bitiminde hocalara atıyye verilmiştir.³¹⁹ 1138/1725 yılında Şehzade Camii yakınındaki Darülhadis'i ihya eden Saray hocalarından, Köprülüzade Numan Paşa'nın da hocası olan Seyyid Ahmed Efendi'ye Mekke'ye giderken harcırah olarak atıyye ve kürk verilmiş, kendisi bu yolculukta Mekke'de vefat etmiştir.³²⁰

Menasib tevcihi denilen, memuriyet ve devlet hizmetine tayin töreni Tanzimattan önce her sene Şevval ayında yapılırdı. 3 Zilhicce 1144/28 Mayıs 1732 tarihinde devlet ricalinin tevcihat ve takriratları dağıtılmış, sair divan hacelikleri uygun olanlara sadaka ve ihsanları verilmiş, fakat münasib hacelik makamından yoksun kalanların ise surreler ve atıyyelerle gönülleri alınmıştır.³²¹ 22 Şevval 1147/17 Mart 1735 tarihindeki hacedanın rütbe tevcihinde bu durum şöyle kaydedilmiştir: Tevcih merasiminde hil'at ve istidatlarına göre ruus-ı Sultani kılınp terfii el vermeyen hocalara ise bol atıyye verilerek gönülleri alınmıştır.³²² 13 Şevval 1154/22 Aralık 1741 tarihinde rütbe tevcih töreni yapılmış, bir yıldan beri işsiz

---

³¹⁷ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 173.

³¹⁸ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1296.

³¹⁹ **A.g.e.**, C.III, s. 1366.

³²⁰ **A.g.e.**, s. 1459.

³²¹ **Subhi Tarihi**, s. 161-162.

³²² **A.g.e.**, s. 247.

bekleyen haccana mansıb bedeli bir keseden 15 keseye ulaşan surreler ihsan olunmuştur.³²³

15 Şevval 1148/28 Şubat 1736 tarihinde memuriyet tevcihi konusunda atıyye alan kişileri şöyle sıralayabiliriz: Kitabet-i Yeniçeriyân sabıka Cizye Muhasebecisi Mustafa Bey'e ve Başmuhasebe Mukabele-i süvari Şehri Mehmed Efendi'ye ve Şehremaneti sabıka başmuhasebe vekaletinden ma'zul Osman Efendi'ye, Mukabele-i süvari sabıka Sipah Katibi İsmail Efendi'ye ve Sipah Kitabeti sabıka Anadolu muhasebecisi Musazade Efendi'ye ve Mevkufat-ı İstanbul Baruthane nazırı Rakım Mehmed Efendi'ye ve Tezkire-i maliye Rami Paşazade Mustafa Bey'e ve Küçük ruzname sabıka Küçük ruznamçeci Pir Mustafa Efendi'ye ve Piyade mukabelesi sabıka Cizye Muhasebecisi Merami Ahmed Efendi'ye ve Küçük Evkaf muhasebesi bi-tariki'n-nakl Küçük Kale Tezkirecisi Abdülbaki Efendi'ye ve Tophane Nezareti Mevkufati Süleyman Efendi'ye ve Cebeciler kitabeti yine sabıkı Ahmed Efendi'ye ve Toparabacılar kitabeti Garikzade Abdullah Efendi'ye ve İstanbul Baruthanesi nezareti sabıka Cizye Başbakikulu Salih Ağa'ya ve Cizye Başbakikulluğu sabıka Ayasofya Mütevellisi Salih Ağa'ya ve diğer hizmetlilere dahi tevcih ile, bu zatlar Sadrazam huzurunda yeni bir menasıb hil'atine nail olmuşlar ve bir kısım devlet adamı da atayaya kavuşmuşlardır.³²⁴

1 Şevval 1166/1 Ağustos 1753 tarihinde yapılan menasıb tebdilinde tayinleri sonraki seneye kalanlara yeteri miktarda atıyye tevcih olunmuştur.³²⁵ İlim adamlarını himaye etmekten hoşlanan III. Mustafa Ramazan 1172/Nisan 1759'da ulemadan Fetva Arşivi Kethüdası Ebubekir Efendi, saray hocası Hamidi Mehmed Efendi, Şeyhülislamlık Müfettişi İdris Efendi ve müderris Muzellif Efendi ile İsmail

---

³²³ **A.g.e.**, s. 730.

³²⁴ **A.g.e.**, s. 271-272.

³²⁵ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 55.

Efendi'nin ayet yorumlarını çok beğendiği için, herbirini 100'er duka altını ile ödüllendirmiştir.³²⁶

Sultan Ahmed'in oğlu Şehzade Mehmed 29 Rebiülevvel 1170/22 Aralık 1756'da vefat edince Yeni Camii yanında medfun Sultan Ahmed'in kadem-i şeriflerine defn olunmuş, o gün sarayda beş bin kişi toplanmış ve şeyhinden fukarasına, hatiblerden hademeye kadar pek çok kişiye atıyye verilmiştir.³²⁷ 16 Şevval 1182/23 Şubat 1769 tarihinde ölen III. Mustafa'nın kızı Mihrişah Sultan'ın Laleli Camii yanındaki türbeye nakli esnasında selatin şeyhleri olan Yosuncuzade, Mudanyalızade ve Maraşlı Efendiler Kur'an okuyup dualar etmiş, Sadrazam tarafından selatin imamlarına ve hafızlara ikişer altın ve üç nefer Şeyh Efendiye sekiz altın, cami ve türbenin hademelerine de seviyelerine göre ikişer ya da üçer altın, on beş kişi olan hünkar müezzinlerine de on beş altın verilmiştir.³²⁸ III. Selim'in irtihalinde birinci ve ikinci imamlar ve başmüezzin hatm-i şerif okuyup saray hocaları da dua edince birer samur kürk ve atıyye ile ihsan olunmuşlardır.³²⁹

Kadılar da atıyye alan meslek grupları arasındaydı. İstanbul Kadısı Mehmed Efendi 11 Şevval 1180/12 Mart 1767 tarihinde atıyye-i padişahi olan 500 guruş ihsanı Veznedarbaşı Ağa eliyle almıştır.³³⁰ 3 Şaban 1192/27 Ağustos 1778 tarihli başka bir tezkirede ise her ay atıyye-i hümayunun İstanbul Kadısı Efendi dailerine 500 guruş olarak Veznedar Ağa tarafından verildiği kayıtlıdır.³³¹ İstanbul Kadısı Mehmed Derviş'in 500 guruş atıyye aldığı bilinmektedir.³³² Bir başka belgeden de kadılara her ay verilen atıyyenin yanında Ramazan ayında verilen atıyyenin ramazan

---

³²⁶ Hammer, **a.g.e.**, C.XVI, s. 29.

³²⁷ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 409-413.

³²⁸ Üzeyir Yıldırım, **a.g.e.**, s. 74-76.

³²⁹ Mehmet Ali Bayhan, **Saray Günlüğü 1802-1809**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2007, s. 237.

³³⁰ BOA, AE.SMST.III 314/25248, 11 Şevval 1180/12 Mart 1767.

³³¹ BOA, C.ADL. 94/5661, 3 Şaban 1192/27 Ağustos 1778.

³³² BOA, AE.SABH.I.199/13337, 10 Receb 1199/19 Mayıs 1785.

mahiyesi adıyla verildiğini öğreniyoruz.³³³ 29 Receb 1185/7 Kasım 1771 tarihli bir belgede Medine-i Münevvere kadılarına atıyye olarak Cizye Gümrüğü malından senevi olarak verilen 11 bin 250 guruşun yarısının vefat eden Medine-i Münevvere Kadısı Mehmed Emin Efendi'nin varislerine, diğer yarısının da yeni kadı Mevlana Hasan Paşazade Seyyid Muhammed Said'e verilmesi istenmektedir.³³⁴

3.12 Seferlerde veya İsyanların Bastırılmasında Yararlılık Gösterenlere Verilen Atıyyeler

Osmanlı'da savaş uzun sürüp de askerinin motivasyonu düştüğü durumlarda Padişahın savaşan askerlere teşvik mahiyetinde atıyye göndermesi adettendi. Bu bölümde bahsedilecek atıyyeleri savaş devam ederken teşvik olarak gönderilen atıyyeler, fetih müjdesi getirenlere verilen atıyyeler ve zafer münasebetiyle verilen atıyyeler olarak gruplandırabiliriz.

Kapıkullarına savaş esnasında sefer bahşişi ve terakki gibi ek ödemeler de yapmak gerekiyordu.³³⁵ Cebeci topçu askerlerin sefere çıkış merasimlerine padişah da katılır ve törende kendilerine dağıtılmak üzere atıyye verirdi.³³⁶ *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde Zilkade 1104/Temmuz 1693 tarihli Edirne'den Belgrad'a hareket eden ordu bahsinde seferlerde müjde haberini getiren, ayanın ileri gelenlerinden atıyye almaya alışkın olan Kör Tatar namında bir meşhur, Yagodine noktasına varınca, kafirlerin Belgrad muhasarasından el çekmiş olduğu haberini yaymış, bu sevinçli haber üzerine Cafer Paşa tarafından Kapucular kethüdasına kaftan ve 500 guruş ihsan olunmuştur.³³⁷

---

³³³ BOA, C.SM. 12/638, 9 Şevval 1187/24 Aralık 1773.

³³⁴ BOA, C.ADL. 19/1180, 29 Receb 1185/7 Kasım 1771.

³³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları I**, Ankara, TTK, 1988, s. 254.

³³⁶ BOA, A.E. I. ABDÜLHAMİD 2/185,10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

³³⁷ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 49-51.

Şevval 1114/Mart 1703'de Girit adasında bulunan Todori ve Hanya Kalelerinin muhasarasında teşvik maksadıyla bin kadar askere beşer guruş bahşiş verilmiştir.³³⁸ 1120/1709 senesinde Poçitel Kalesi'ne gönderilen Daltaban Vezir Mustafa Paşa'ya bazı mahallerin muhafazasıyla gönderilen 4000 piyade ve 500 süvari için bahşiş, ulufe ve zahire bahası olmak üzere 400 kese akçe havale edilmiştir.³³⁹ Balkanlarda bulunan Rusçuk yakınlarındaki Yergöğü Kalesi civarına yapılacak hendek ve tabyaların inşasında görevli mühendis ve beylere 200 guruş atıyye verildiğine dair kayıt da mevcuttur.³⁴⁰

1127/1715 yılında Mora Yarımadası'nda bulunan Plamuta Kalesini muhasara etmek için iki koldan metrisler almaya karar verilmiştir. Anadolu Beylerbeyi Türk Ahmed Paşa eyalet kapısı tarafından, Rumeli Beylerbeyi Sarı Ahmed Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa Yeniçeri taifesi ve Rumeli askerleriyle Plamuta tabyası tarafından metrisleri almaya başlamışlar, bu esnada dil ve kelle getirenlere birer kese akçe in'am olunmuş, gazilerden biri samarko denilen itibarlı bayraklarını getirince bir kese akçe ile ödüllendirilmiş, sipahiye 100 altın dağıtılmış, gaziler de atıyyelerle sevindirilmiştir. Sonrasında Plamuta Kalesinin fetholunduğu haberi gelince önce gelenlere birer kese akçe, arkadan gelen askerlere de 300-400 guruş atıyye verilmiştir.³⁴¹ Yine İsmail civarındaki küffar karakollarından orduya 3 esir getiren dört çete ağasına 50'şer, altmış beş çete askerine de 5'er guruş atıyye verilmiştir.³⁴² Muharrem 1138/Eylül 1725'de Gence'nin fethi üzerine Serasker Mustafa Paşa övüldükten sonra, teşrifat-ı seniyye ile taltif olunmuştur. Aynı tarihte Eski Saray

---

³³⁸ **Zübde-i Vekayiat**, s. 432-433.

³³⁹ **A.g.e.**, s. 631.

³⁴⁰ BOA, C.AS.461/19243, 16 Zilkade 1204/28 Temmuz 1790.

³⁴¹ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 923-924.(Dil kelimesi ile düşmandan esir getirmek kastedilmektedir. Düşmandan bilgi alındığı için dil kelimesi kullanılmıştır. bkz. Midhat Sertoğlu, **a.g.e.**, s. 77.)

³⁴² BOA, C.AS. 35/1707, 29 Cemaziyevvel 1184/20 Eylül 1770.

Kethüdalarından Ali Ağa'ya da samur hil'at, kılıç ve iç hazineden 15 bin guruş atıyye verilmiştir.³⁴³

1736-1739 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Habsburg Savaşı'nda Bosna Valisi olan Hekimoğlu Ali Paşa, Banaluka'yı kuşatan düşman birliklerine karşı büyük bir mücadele sergileyip zafer kazanan askerlerin komutanlarına hil'atler giydirmiş ve pek çok askere çelenkler takıp atıyyeler vermiştir.³⁴⁴ Bir dizi savaşın sonunda zafer kazanan orduyu tebrik için büyük bir divan kurulmuş ve bu toplantıya katılanlarla dualar edilmiştir. Akabinde kale muhafızları, ağalar, komutanlar, ayan, iş erleri, kadı, imam, şeyh ve hatipler rütbe sırasıyla Vali Ali Paşa'yı tebrik ettikten sonra vali de mukabele olarak her birine rütbelerine göre hil'atler giydiren atıyyeler vermiştir.³⁴⁵ Subhi Tarihi'nde de bu fetihle ilişkili olarak 1150/1737-1738 yılında Banaluka Kalesi muhasarasında yararlılık gösteren savaş erlerinin her birine çelenk ve atıyyeler ihsan edilmiştir ibaresine rastlanmaktadır.³⁴⁶

Receb 1161/Temmuz 1748 tarihinde, çarşı bekçileri ve Üsküdar Bağları Kürdlerinin silahlanıp Çarşı dükkanlarına saldırdıkları haberi gelince, onlarla mücadele eden yeniçeri taifesi ödüllendirilmiş, Beşiktaş Sarayı'nda padişah Yeniçeri Ağası'na kürk ile hançer, üç kolluğa 150'şer altın, salmaya³⁴⁷ 50 altın ve çarşı esnafına da 250 guruş ihsan etmiş, İstanbul ve Üsküdar'dan Kürdler uzaklaştırılmıştır.³⁴⁸ Patrona Halil isyanı sonrasında I. Mahmud'un emriyle 2000 isyancı yakalanıp idam edilmiş, asayiş ve huzur isteyen, hattı hümayuna bağlı olan

---

³⁴³ **A.g.e.**, C.III, s. 1450.

³⁴⁴ Novili Ömer Efendi, **Tarih-i Bosna**, Haz. Fatma Sel Turhan, İstanbul, Küre Yayınları, 2016, s. 67.

³⁴⁵ **A.g.e.**, s. 84.

³⁴⁶ **Subhi Tarihi**, s. 393.

³⁴⁷ Osmanlı'da kol gezen kolluk eri çevrimiçi: http://www.tdkgov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SALMA

³⁴⁸ Şemdanizade, **a.g.e.**, s. 143.

yenicekilere 50 bin gurus, topçulara 30 bin gurus, cebecilere de 35 bin gurus ihsanda bulunmüstur.³⁴⁹

5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743 tarihli bir belgeye göre Erzurum Seraskeri Vezir Ahmed Paşa bir çukadara bazı belgeleri getirdiğinden dolayı canib-i miriden atıyye olmak üzere 60 gurus, Kars Beylerbeyi Abdullah Paşa da bir tatarla 40 gurus atıyye verilmesini emretmiştir.³⁵⁰ 6 Cemaziyelevvel 1188/15 Temmuz 1774 tarihli bir belgede, bugün Bulgaristan sınırlarında olan Çalıkkavak mevkiinin muhafazasına memur edilen Vezir Halil Paşa'ya askerlerine moral ve gayret olması için Hazine-i Amireden verilmek üzere 15 bin gurus gönderildiği kayıtlıdır.³⁵¹

1204/1789 tarihli bir telhis mucibince de bu defa düşman tarafından kelle getiren üç lağımçıya 30 gurus atıyye verilmesi emr ü ferman buyurulmüstur.³⁵² 14 Cemaziyelahir 1205/18 Şubat 1791 tarihli bir buyrulduda, bugün Romanya sınırları içinde olan Maçin Başbuğu Vezir Halil Paşa'nın maiyyetinde memur olan Belgradlı Deli Hasan Ağa'nın emrindeki 85 askerden başka yeni celb edilecek 300 askere hasekilik ihsanı adıyla, taltif ve teşvik amacıyla 1000 gurus atıyye verildiği kayıtlıdır.³⁵³

Fetih müjdesi getirenlere ve zafer münasebetiyle atıyyeler verildiğine de rastlamaktayız. Bu minvalde III. Ahmed döneminde Benefşe ve Çuka adalarıyla, İnebolu, Plamut, İncik ve Kasteller kalelerinin fetih müjdesini getirenlere, ayrıca saray görevlileri ve şehzadelere Gülnuş Valide Sultan in'am ve ihsanlarda bulunmüstur.³⁵⁴

---

³⁴⁹ Uğur Kurtaran, **a.g.e.**, s. 22.

³⁵⁰ BOA, C.AS. 574/ 24127, 5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743.

³⁵¹ BOA, C.AS 38312, 6 Cemaziyelevvel 1188/15 Temmuz 1774.

³⁵² BOA, C.AS 992/43381, 8 Receb 1204/24 Mart 1790.

³⁵³ BOA, C.AS. 9786, 14 Cemaziyelahir 1205/18 Şubat 1791.

³⁵⁴ Betül İ. Argıt, **a.g.e.**, s. 161-162.

8 Muharrem 1141/14 Ağustos 1728 tarihinde, İran'daki Şahseven ve Şikaki aşiretlerinin başkaldırmaları sonucu önce Halkhal Valisi Mehmed Kuli Paşa çarpışmış sonrasında Rüstem Bey galip gelerek zafer mükafatı olarak Kayseri Beylerbeyliğine atanmış ve 2500 guruşun sahibi olmuştur.³⁵⁵ Yine 1146/1734 yılında, hizmetlerinden dolayı İran seraskerine 7000 dinar, Bağdad Muhafızı Vezir Ahmed Paşa'ya, diğer vezir ve beylerbeyilere kürk, hil'at ve bol atıyye verilmiştir.³⁵⁶ 9 Receb 1184/29 Ekim 1770 tarihli bir telhisde, Tolçi'den akçe getiren Serdengeçti Ağasına 20 guruş, Bayrakdara 10, nefere 5, Kaymakam Paşa Çukadarına 50 guruş atıyye verildiğine dair kayıt mevcuttur.³⁵⁷ Aynı yıla ait bir başka buyurulduda, Kırım Seraskeri Vezir İbrahim Paşa tarafından İslam askerinin düşmanı yendiği müjdesini getiren Çukadar Mehmed'e 200 guruş atıyye verildiğine dair kayıt mevcuttur.³⁵⁸

1157/1744 yılında Musul muhasarasını kaldıran ve Kerkük'e çekilen Nadir Şah'la Bağdad valisi müzakere yapmak için buluşacaklardır. Bu yüzden Babıali Ahmed Paşa'ya yetki verdiğini gösteren vesikalarla beraber hil'at ve 100 kese parayı hediye olarak göndermiştir.³⁵⁹

7 Safer 1146/20 Temmuz 1733 tarihinde, Şemdanizade'den öğrendiğimize göre, Serasker Osman Paşa Nusaybin ve Kerkük sahrasında, bölgede isyan edenleri hezimete uğrattınca oğlu Ahmed Bey'e samur kürk giydirilmiş ve kaime getiren Tatar'a bir kabza altın ile senelik 5 kese hasılatlı bir zeamet ve Sadrazamdan da 2000 altın ile bir hil'at verilmiştir. Seraskere 7000 altın ile mücevher çelenk, kılıç ve kürk, yanındaki Nemiş ve Selim Paşa'lara da 3'er tuğ in'am verilmiştir.³⁶⁰ Aynı bilgi *Subhi Tarihi*'nde şu ayrıntılarla bahsedilerek, Kerkük'ten hareket eden ordu Bağdad'a tahminen 12 saat mesafedeki Çorum'da Tahmasb'ın düşman askerleriyle karşılaşmış,

---

³⁵⁵ Hammer, **a.g.e.**, C.XIV, s. 103-104.

³⁵⁶ **Subhi Tarihi**, s. 211.

³⁵⁷ BOA, C.AS. 555/28293, 9 Receb 1184/29 Ekim 1770.

³⁵⁸ BOA, C.AS 50342, 9 Şaban 1184/28 Kasım 1770.

³⁵⁹ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 60.

³⁶⁰ Şemdanizade, **a.g.e.**, s. 34.

uzun süren muharebeden galip çıkmış, müjdeyi getiren Tatar Ağası'yla beraber top şenliği yapılmış, gaza tebriği Yalı Köşkü'nde yapılarak Seraskerin oğlu Kapucubaşı Ahmed Bey'e samur kürk ve Tatar Ağası'na beş kese akçe tutan bir zeamet ihsan edilmiş, serbülend ise Sadrazamdan 1000 dinar sikke atıyye ve hil'at ile ödüllendirilmiştir.³⁶¹

3.13 Osmanlı'ya Bağlı Kırım ve Dağıstan Gibi Bölgelerin Yöneticilerine Verilen Atıyyeler

Kırım Hanlığı 14. yüzyılda Hacı Giray tarafından Altın Orda Devleti'nin taht kavgaları sonrasında kurulmuştur. 1534 yılından itibaren Sahib Giray zamanında Osmanlı nüfuzunu kabul eden Kırım Devleti, özellikle 17. yüzyıla kadar Karadeniz ve Kafkaslar için Ruslara karşı Osmanlılarla işbirliği içinde olmuştur. Osmanlı kurum ve medeniyeti, Kırım Hanlığı'nın divan usulü ve tımar sisteminde kendisini gösterse de devlet geleneği üzerinde Altın Orda'nın etkisi sürmüştür. Kırım Hanlarının seçimi üzerinde padişahın ziyade kabile beylerinin etkisi olmuştur. Devlet işleri Han başkanlığında yürütülmüş, diğer divan üyeleri ise kalgay, II. veliahd, bucak, yedisan, kuban seraskerleri gibi kişilerden oluşmuştur.³⁶²

Osmanlılar Kırım Hanedanı mensuplarına, bölgedeki Çerkes, Abaza, Lezgi, Nogay ümerasına ve Kazaklara bol miktarda atıyye ve bahşış dağıtmış, bu ödemelerin bir kısmı darphaneden yapılmıştır. Darphaneden adı geçen milletlere verilen atıyye ve harçlık miktarları 27 Mart 1766-Nisan 1775'de 322.550 guruş, 21 Nisan 1776-31 Aralık 1780'de 41.750 guruş, 2 Şubat 1787-31 Temmuz 1788 arasında 339.942, 11 Ocak 1789-29 Nisan 1794 arasında 145 bin olmak üzere toplamda 849.242 guruş olarak tespit edilmiştir.³⁶³ Bu atıyyeler Kafkasya üzerindeki

---

³⁶¹ Subhi Tarihi, s. 208.

³⁶² Halil İnalçık, "Kırım", *DİA*, C.XXV, s. 450-457.

³⁶³ Ömerü'l Faruk Bölükbaşı, "XVIII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Darbhane-i Amire", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 178-179.

nüfuz mücadelesinde Osmanlıların söz sahibi olmak istediklerini göstermektedir. 3 Mart 1794 tarihli bir belgeden Çerkez, Abaza ve Nogay ahalisine atıyye-i şahane olarak 25 bin guruş gönderildiğini öğrenmekteyiz.³⁶⁴

Osmanlı Devleti, Muharrem 1113/Haziran 1701'de Kırım Hanı II. Veliadlık makamına Selamet Giray'ı, Or Beylerbeyliğine de Mengli Giray'ı atamıştır. Babıali Hana Segbanlar tahsisatı olarak 40 bin guruşa kadar yükselen miktar, Kalgaya ise 4500 guruş para vermiştir. Yaşlı Selim Giray Alpler'de Kuşlar Kaynağı adlı bölgedeyken Sadrazam iki kez hediye olarak 1000 duka altını göndermiş ve Sultan da buna aynı miktar para ile samur kürk eklemiştir.³⁶⁵ Daltaban Mustafa Paşa da Selim Giray'a Hanlık hediyesi olarak 2000 duka altını vermiştir.³⁶⁶

15 Ramazan 1114/2 Şubat 1703 tarihinde Kalgaylık verilen Selim Giray oğlu Gazi Giray Sultan'a eskiden beri adet olduğu üzere, padişah hazinesinden 1000 altın atıyye verilmiş ve sefer mühimmatı karşılanmıştır.³⁶⁷ 3 Ramazan 1116/30 Aralık 1704 tarihinde önceki Kırım Hanı Hacı Selim Giray Han vefat ettiği için Gazi Giray Han olarak seçilmiş, biraderi Kaplan Giray Han Kalgay olmuş, ve eskiden beri verilmekte olan hil'at ve ataya ile ödüllendirilmişlerdir.³⁶⁸ Muharrem 1119 /Nisan 1707 tarihinde de Babıali, Hanlık makamını Gazi Giray'dan alıp Kaplan Giray'a vermiş ve adet olduğu üzere Büyük Mirahur eliyle 5000 duka altınını göndermiştir.³⁶⁹

27 Muharrem 1127 /16 Ekim 1724 tarihinde Mengli Giray, Selamet Giray'ın yerine Han olarak getirilmiştir. Kalgay Safa Giray, Toktamış Giray'ın oğlu ve Selamet Giray İran tarafına sefere giderken Sadrazam tarafından Beykoz'da kabul

---

³⁶⁴ Ahmet Cihan, **a.g.m.**, s. 156.

³⁶⁵ Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 44-45.

³⁶⁶ **A.g.e.**, s. 60.

³⁶⁷ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 198.

³⁶⁸ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 747.

³⁶⁹ Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 118-119.

edilmişler ve hediye olarak Kalgay'a 5000 guruş, Başvezire 4000 guruş, Prens Toktamış'a da 5000 guruş ihsanda bulunulmuştur.³⁷⁰ 1128/1715 yılında Avusturya seferi esnasında Kırım'a dönecek olan Kaplan Giray Han, Niş yakınlarında serdar-ı ekremle görüşmüş, sonrasında padişah tarafından mücevher sorguç, samur kalpak, samur kabaniçe, murassa şimşir ve mücevher ok çavuşların alkışları eşliğinde atıyye olarak takdim edilmiştir.³⁷¹ 1130/1718 yılında Rusya ile olan barış antlaşması sebebiyle Sadrazamla beraber Edirne'ye gelen Kırım Hanı Saadet Giray Han Kırım'a gitmek üzere izin isteyince kendisine hem hil'at hem de bol miktarda atıyye ihsan olunmuş, bu gidişinde Kırım'da isyan eden Deli Sultan'la mücadele etmesi ferman olunmuştur.³⁷² Yine Saadet Giray Han 1132/1719 senesinde, eskiden beri verdikleri vergiyi vermekten imtina eden Çerkes kabileleri üzerine sefere gitmek için sultandan izin istemiş, sultan da atıyye ve harçlık namıyla kendisine 8000 guruş göndermiştir.³⁷³

1155-1160/1743-1748 yılları arasında Kırım Hanı olan II. Selim Giray'ın yerine gelen Giray Han'a padişah tarafından 4000 altın atıyye ve İstanbul Gümrüğü hasılatından da 100 bin akçe verilmiştir.³⁷⁴ Kırım Hanı Sahib Giray'a Ebu Bekir Paşazade Miralem Mehmed Bey eliyle gönderilen Teşrifat-ı Hümayun içinde 3000 altın atıyye de vardır.³⁷⁵ Ayrıca Ramazanlık olarak 5 Ramazan 1200/2 Temmuz 1786 yılında Sahib Giray'a atıyye verildiğini öğreniyoruz.³⁷⁶

23 Rebiülahir 1143/5 Kasım 1730 tarihinde Bursa'da ikamet eden Kaplan Giray Han, İstanbul'a davet edilerek yeniden Kırım Hanı olması hususunda ittifak

---

³⁷⁰ **A.g.e.**, C.XIV, s. 99.

³⁷¹ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1003.

³⁷² **A.g.e.**, s. 1144.

³⁷³ **A.g.e.**, s. 1170.

³⁷⁴ Hüseyin Çınar, "Arslan Giray Han ve Kırım'ın Yeniden İmarında Vakıfların Rolü", **Vakıflar Dergisi**, Sy.:30, 2007, s. 120.

³⁷⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti**, s. 444.

³⁷⁶ BOA, C.MTZ. 18/879, 5 Ramazan 1200/2 Temmuz 1786.

edilip, Kırım Hanlarına verilmesi alışlagelen teşrifat miktarından başka on keselik altun-ı safa makrun ile ödüllendirilmiştir.³⁷⁷ 1156 /1743-1744 yılında, birkaç yıldır Kırım Hanı olan Selamet Giray Han'ın yerine seçilen Selim Giray Han'a teşrifattan 4000 dinar atıyye olarak verilmiştir.³⁷⁸

1159/1747 yılında Tatar Han İstanbul'a geldiğinin onüçüncü günü Vezir Paşa Kapısı'nda Tatar Han'a önce ziyafet verilmiş, ertesi gün bir samur kürk ile mücevherli bıçak ve 1000 zer-i mahbub verilmiş, etbarı da hediyeleştirilmiştir. Yine Vezir Kethüdası, Defterdar, Darbhane Emini Sadık Ağa'dan ziyafet bedeli olarak 1000 guruş verilmiş, padişah da 60 kese akçe vererek yanındakileri ataya ve hil'atler ile ödüllendirmiştir. Tatar Han İstanbul'da 44 gün kalmış ve dönüş hediyesi olarak Kapıcılar Kethüdası eliyle 2000 altın, Vezir Kethüdası eliyle de bir samur kürk ve at hediye edilmiştir.³⁷⁹ 1172/1758 yılı itibariyle Kırım Han'ı olan Arslan Giray Han'a da atıyye olarak 4000 zer-i mahbub verilmiştir.³⁸⁰ III. Devlet Giray Han, Kırım Giray'ın yerine 1182/1769'da Kırım Hanı olmuş ancak Ruslar'a karşı mücadele etmesi sürekli hatt-ı hümayunlarla hatırlatılmasına rağmen ne Tatarları desteklemiş ne de şehzade, mirza, kabile reisi ve sekbanlara dağıtması istenen atıyyeleri dağıtmıştır. Buna mukabil olarak 1183/1770 yılında azledilerek yerine II. Kaplan Giray Han getirilmiştir.³⁸¹

6 Muharrem 1179/25 Haziran 1765 tarihinde Selim Giray Han İstanbul'a gelmiş, padişah da kendisine başka hediyelerin yanında 10 bin duka altını hediye etmiştir.³⁸² 28 Safer 1187/21 Mayıs 1773 tarihli buyruhduda Boğazhisar'ına memur

---

³⁷⁷ **Subhi Tarihi**, s. 53-54.

³⁷⁸ **A.g.e.**, s. 832-833.

³⁷⁹ Şemdanizade, **a.g.e.**, s. 131.

³⁸⁰ BOA, C.MTZ. 14/681, 8 Safer 1172/11 Ekim 1758.

³⁸¹ Erşahin Ahmet Ayhün, "Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2008, s. 100.

³⁸² Hammer, **a.g.e.**, C.XVI, s. 89-90.

edilen askerlerin masrafı için 10 bin, Mehmed Giray Han'a da atıyye-i hümayun olarak 12 bin guruş verileceği kayıtlıdır.³⁸³

28 Cemaziyelahir 1203/26 Mart 1789 ve 3 Receb 1204/19 Mart 1790 tarihli belgelerde Anapa Seraskeri Battal Hüseyin Paşa'ya seraser tevcihiyle beraber samur kürk ve Kuban Bölgesi'ndeki Kalgay Sultan'a samur kürkle beraber 10 bin guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.³⁸⁴ 10 Receb 1203/6 Nisan 1789'de Kuban hanlarından Şehbaz Giray'a atıyye olarak verilmek üzere darphaneden 1600 guruşun alındığını ancak toplamda 24 kese verilmesi gerektiğini, bu rakamın denkleştirilmesi için Adana eyaletinin yönetimi kendisine verilen Azmzade Abdullah Paşa'dan alınacak 7 bin 500 guruştan başka dokuz kesenin de darphane nazırına teslim edilmesinin bildirildiğini öğreniyoruz.³⁸⁵ 20 Rebiülevvel 1205/27 Kasım 1790'da Anapa Defterdarının resmi isteğiyle, Anapa ordusu Topçubaşısı Cafer Ağa'nın verdiği deftere dayanarak, Cafer Ağa'ya 250 guruş ve 58 topçu erine de 20'şer guruş atıyye verilmiştir.³⁸⁶ Bahadır Giray Han da hem ihtiyacına binaen hem de Ramazan dolayısıyla atıyye isteğinde bulunmuş, bu kapsamda kendisine 1500 guruş gönderilmiştir.³⁸⁷

Kafkasya'nın kuzeydoğusunda yer alan Dağıstan 1578-1606 yılları arasında Osmanlı hakimiyetinde kaldığı için önemlidir. İran, Rusya ve Osmanlılar arasındaki nüfuz mücadelesine 17. yüzyıldan itibaren şahid olmuş, 18. yüzyıl başlarında Safevilerin güç kaybetmesi sonucu İran'a karşı zafer kazanıp Osmanlı yönetiminden, bölgede devamlılık için yardım istemişlerdir. Osmanlı da yardım etmiş ve Hanlarına hediyeler göndermiştir.³⁸⁸ Mesela 1144/1731-1732 yılında, Dağıstan vilayetinin ehl-i sünnet hakimi olan Sürhay Han, Şah Tahmasb ile olan mücadelede yanındaki

---

³⁸³ BOA, C.AS. 50/2336, 28 Safer 1187/ 21 Mayıs 1773.

³⁸⁴ BOA, C.AS. 28381, 28 Cemaziyelahir 1203/26 Mart 1789 ve 3 Receb 1204/19 Mart 1790.

³⁸⁵ BOA, A.E. I. ABDÜLHAMİD 4/360,10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

³⁸⁶ BOA, C.AS. 29/1333, 20 Rebiülevvel 1205/27 Kasım 1790.

³⁸⁷ BOA, HAT 197/9896, 29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791.

³⁸⁸ Ziya Musa Buniyatov, "Dağıstan", **DİA**, C.VIII, s. 405.

askerlerin masraflarını temin için padişahdan yardım isteyince avatıf-ı seniyye-i mülukaneden 150 kese olmak üzere 30 bin zer-i mahbub ihsan-ı hümayun gönderilmiştir.³⁸⁹

25 Receb 1161/21 Temmuz 1748 tarihli bir belgede Dağıstanlı İshak Ahmed Han'a atıyye-i mülukaneden 1000 zer-i mahbub, harcırah olarak adamı Hacı Yusuf Bey'e 200 guruş ve etbana da 50 guruş ihsan edildiği kayıtlıdır.³⁹⁰ Aynı tarihli bir başka buyuruluda Şahmel-i Dağıstan olan Haskolad Han hazretlerine 1000 zer-i mahbub, adamı Hacı Kebek'e 200 guruş ve etbana da 50 guruş Hazine-i Amire'den atıyye verilmesi istenmiştir.³⁹¹

3.14 Surre-i Hümayun Esnasında Verilen Atıyyeler

Surre para kesesi, para çıkını demektir. Aslında surre kavramının "içerisine para ve altın gibi şeyler konulup ağzı sıkıca bağlanılan kese" veya "bir şeyi korumak ve onun görünmemesini sağlamak amacıyla onu bir örtü ile sıkıca örtmek" gibi anlamları mevcuttur.³⁹² Terim olarak ise her yıl Hac döneminden önce Mekke ve Medine halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere bölgeye gönderilen para, altın ve diğer eşyaları ifade etmek için kullanılmıştır.³⁹³ Mekke ve Medine'ye surre yollanması 1714 yılına kadar Mısır hazinesinden, bu tarihten sonra ise Enderun'da Haremeyn hazinesinden yapılmıştır.³⁹⁴ Gönderilen bu akçeler atıyye-i caize-i hümayun olarak adlandırılmıştır.³⁹⁵ Faroqhi'ye göre ise surre sadece hacı adaylarına

---

³⁸⁹ Subhi Tarihi, s. 89-90.

³⁹⁰ BOA, AE. SMHD.I. 9/606, 25 Receb 1161/21 Temmuz 1748.

³⁹¹ BOA, AE. SMHD.I. 3/ 173, 25 Receb 1161/21 Temmuz 1748.

³⁹² Rahime Fişne, XVIII. Yüzyıl Başlarında Kudüs Surre-i (Transkripsiyon ve Değerlendirme), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2012, s. 12.

³⁹³ Şit Tufan Buzpınar, "Surre", *DİA*, C.XXXVII, s. 567.

³⁹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*, 2. bs., Ankara, TTK, 1984, s. 35-36.

³⁹⁵ Feridun Emecen, *a.g.e.*, s. 64.

hizmetler veren Bedevilere yapılacak ödemeleri içeren nakit para değil aynı zamanda kervanı Bedevi saldırılardan korumanın da bir yoludur.³⁹⁶

Surre alayının Osmanlı'da ilk kez hangi padişahla başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, zayıf bir rivayetle Yıldırım Bayezid'la başladığı, ancak yaygın bir kanaatle Çelebi Sultan Mehmed'in surre alayı gönderen ilk padişah olduğu belirtilmektedir. Düzenli olarak gönderilmesi ise II. Bayezid'dan sonra olmuştur. Surre her zaman İstanbul'dan değil, bazen Kahire, Yemen ve Halep'ten de gönderilmiştir. 1915 yılına kadar bu adet devam etmiş, 20. yüzyıla kadar 5000 civarında surre defteri tespit edilmiştir.³⁹⁷ Yıldırım Bayezid'dan itibaren padişahlar Mekke, Medine ve Kudüs fakirlerine yılda 3500 altın sadaka göndermeye başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed'in ise 1453'te Mekke Şerifi'ne 9000 altın gönderdiği kayıtlıdır.³⁹⁸

Hediye ve paralar deve yükleri ile iki yerden gönderilirdi; bunlardan ilki, Mahmil-i Hümayun denilen Osmanlı padişahları tarafından gönderilenler, ikincisi ise Mahmil-i Mısri denilen Mısır Hidivinin gönderdiği surrelerdir. II. Bayezid'a kadar teberru şeklinde gönderilen surrelerin Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle beraber her sene gönderilmesi emrolunmuştur. Gönderilme zamanı Receb ayı iken denizden vapurla gönderilmeye başlanınca Şaban ayına kaymış, Hicaz demiryolu yapılıncaya trenle gönderilmeye başlanmıştır. Surre Eminliği tahsisatın azlığından dolayı 18. yüzyıl sonunda rağbet gören bir meslek olmaktan çıkınca III. Selim tahsisata 50 bin guruş zam yaparak yeniden talip olunan bir meslek grubu haline getirmiştir.³⁹⁹

---

³⁹⁶ Suraiya Faroqhi, **Hacılar ve Sultanlar**, İstanbul, TVYY, 1995, s. 58.

³⁹⁷ Şit Tufan Buzpınar, **a.g.e.**, s. 567-568.

³⁹⁸ İsmail Metin, "Osmanlıların Kabe ve Mescid-i Haram Hizmetleri", **Turkish Studies**, Volume 10/2 winter 2015, s. 666.

³⁹⁹ İbrahim Ateş, "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler", **Vakıflar Dergisi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sy.:13, s. 113-122.

Çoğunlukla Surre-i Hümayun Receb ayının onikinci gününde gönderilirdi.⁴⁰⁰ Surre eminine lisan bilen ve yolları iyi tanıyan, yolda kurulacak çadırları kurup kaldıracak ve hayvanlara bakabilecek yeteneğe sahip akkam adı verilen yardımcılar tahsis edilirdi. Surre kalkmadan önce bu akkamlar Babıali'ye gelip veda eder, buradan avaid ve atıyyelerini alırlardı.⁴⁰¹ 3 Receb 1113 /4 Aralık 1701 tarihindeki bir surre bilgisine göre, Edirne'den Surre Emimi olarak yola çıkacak olan Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından Filibeli Mehmed Ağa harcırah olarak miri hazineden 5 bin guruş atıyye almıştır.⁴⁰²

18. yüzyılda urban surresi adıyla hac yolu üzerindeki bazı kabilelere 20 bin guruş dağıtılırdı. Bunun 15 bini Cidde Sancakbeylerinin Mısır hazinesine verdikleri keşufiye aidatından, 5000'i ise Habeş Beylerbeyinden elde edilirdi. 1700 yılında bu 5000 guruş Sancakbeylerinin aidatına eklenmiştir.⁴⁰³ Önceleri Haremeyn evkafından gönderilen surre, 1079/1668-1669 yılından itibaren Mısır irsaliyesinden verilmiştir. 1112/1700-1701 yılında irsaliye hazinesinden Mekke Şerifi Yahya Efendi'ye 7 Mısır kesesi ve 5000 para in'am'da bulunulmuştur.⁴⁰⁴ 11 Receb 1117/29 Ekim 1705 ve 18 Receb 1118/26 Ekim 1706 tarihlerinde atıyyelerin harem Kapısında Surre Eminine teslim edildiğini öğreniyoruz.⁴⁰⁵ Surre defterlerinin olduğu katalogta en erken tarihli defter 1009/1600-1601 tarihli olup bazı yıllar hiç defter çıkmadığı görülmüştür. Bazı defterler sadece Mekke ya da Medine şehrine gönderilen atıyyelerden ibaret olabildiği gibi, bazı defterlerde bu şehirlerle beraber Şam ya da Kudüs şehirleri de dahil olabiliyordu.⁴⁰⁶ 1150/1737 yılında, I. Mahmud döneminde İstanbul'dan Medine

---

⁴⁰⁰ Esad Efendi, **a.g.e.**, s. 33.

⁴⁰¹ Abdülaziz Bey, **a.g.e.**, s. 319-320.

⁴⁰² **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 604.

⁴⁰³ A. Latif Armağan, "18.Yüzyılda Hac Yolu Güzergahı ve Menziller", **Osmanlı Araştırmaları**, Sy: XX, İstanbul, 2000, s. 78.

⁴⁰⁴ Özen Tok, **a.g.m.**, s. 179-180.

⁴⁰⁵ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 771.

⁴⁰⁶ Anam Mohamed Osman Elkabashi, "Surre Defterleri ve 1049/1639-1640 Tarihli Surre Defteri", İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 20-21.

halkına gönderilen surre miktarının 86 bin 94 guruş olduğunu, bu yüzyılda 2240 adet surre defterinin hazırlandığını, defterlerde *ataya ve hil'at ve saire bedalatın mikdarını mübeyyin, i'ta kılınacak atıyye ve hil'at ve sairenin mikdarını mübeyyin suret-i defteridir* gibi ifadelerin yer aldığını yine bu çalışmadan öğreniyoruz.⁴⁰⁷

Münir Atalar *Surre-i Hümayun ve Surre Alayları* isimli kitabında çok sayıda surre defterinden malumat vermektedir, bu defterlerin birçoğunun yıpranmış olduğundan araştırmacıların istifadesine sunulmadığını belirtmiştir. Örnek olması açısından III. Ahmed dönemine ait 1132/1719 tarihli surre defterinde Mekke'ye 340 guruş ve başka bir çıkınla 90 guruş gönderildiği, miktarın Küçük Hüseyin Efendi ile Voynuk Ahmed Ağa vakıflarından tayin olunan surre olduğu kayıtlıdır. Yine I. Mahmud dönemine ait 1151/1738 tarihli bir belgeden 40 bin kadar zincirli altın ve 9184 tuğralı altın gönderildiğini öğreniyoruz. III. Mustafa'ya ait 1185/1771 tarihli surre defterinden Mekke halkından 42, Medine halkından 293 ve Şam halkından 412 kişiye surre verildiğini, bu defterin Haremeyn Muhasebesi Kalemî tarafından tutulduğunu görüyoruz.⁴⁰⁸ Gönderilen surrelerin salimen yerlerine ulaşp ulaşmadığını haber veren görevliler de atıyyeler alırlardı; buna göre Müjdecî, Çukadar ve Tatarlar bu vazifeyi üstlenerek, Hicaz'dan İstanbul'a döndüklerinde gümrükden I. Müjdecîye 12, II. Müjdecîye 5 akçe atıyye verildiğini 1196/1781 yılına ait bir belgeden öğreniyoruz. 19. yüzyıl ortalarında telgrafın icadıyla bu vazife ortadan kalkmış ve hacıların dönüş haberleri bu yolla iletmeye başlanmıştır. 1252/1836 yılına ait bir belgeden Mısır valisinin Baş ve İkinci Çukadarları ve Tatarlarının 10 bin guruş atıyye aldığı bilgisiyle karşılaştığımızdan yapılan zam oranının çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Gönderilen surre haricinde Kaftan Ağası denilen saray görevlisi surre-i hümayunun gönderilmesinden iki ay kadar önce Mekke Emiri, Mekke, Medine ve Kudüs Şeyhülharemlerine, Mekke ve Medine Kadılarına, açılacak hac mevsiminde görevlerinin başlarında olduklarını hatırlatan

---

⁴⁰⁷ A.g.e., s. 12-17.

⁴⁰⁸ Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, s. 62-64.(Bu kitapta diğer padişahlara ait surre defteri örnekleri de mevcuttur).

bir teminat olması bakımından 500'er altından toplamda 3000 altın padişah ihsanını gönderirdi.⁴⁰⁹

Bazı belgelerde Mekke Şeriflerine her yıl Mısır irsaliyesinden 25 bin guruş atıyye verildiğine dair malumatla karşılaşmaktayız. Bazı yıllar Mısır'daki isyan sebebiyle bu miktar temin edilememiştir.⁴¹⁰ 10 Receb 1201/28 Nisan 1787 tarihli hazine tezkiresinde de Mekke şerifine 5000 guruş senelik atıyyesi gönderilmiştir ibaresi vardır.⁴¹¹ Mekke Şerifi Galip Bey'e ve Mekke Şerifi Server Bey'e Mısır irsaliyesinden 25 bin guruş gönderildiğine dair belgeler mevcuttur.⁴¹² Ayrıca 17 Ramazan 1198/4 Ağustos 1784 tarihli bir belgede de senelik atıyyenin dışında Mekke Şeriflerinden Şerif Mesud'a Ramazan ve bayram atıyyesi olarak 400 guruşun verildiği kayıtlıdır.⁴¹³

3.15 Mimari Eser Yapımı ve Açılışlarında Verilen Atıyyeler

Hanedan mensuplarının hayır işleri için vakıflar kurup mimari eserler yaptırması hem kendi dindarlıklarının bir göstergesi hem de hayırseverliklerinin dışa vurumuydu. Yaptırılan eser Valide Sultanın isteğiyle gerçekleşmişse, halk onu tanıma fırsatı buluyor, Osmanlı kültürü geliyor, Valide Sultanlara ihsan edilen muazzam servet de halk ile paylaşılmış oluyordu.⁴¹⁴ Padişah, şehzade veya sultanlar tarafından yaptırılan camilere selatin camileri denilmekteydi ve bu camiler, birkaç minareli olmaktaydı. Sadece İstanbul'da değil, Kahire ve Şam gibi birçok önemli

---

⁴⁰⁹ A.g.e., s. 185-188.

⁴¹⁰ BOA, C.ML 25/1199,29 Şaban 1201/16 Haziran 1787.

⁴¹¹ BOA, AE. SABH.I. 329/22597, 10 Receb 1201/28 Nisan 1787.

⁴¹² BOA, C.ML. 465/18914, 29 Cemaziyelahir 1207/11 Şubat 1793; AE. SABH. 186/12385, 10 Muharrem 1199/23 Kasım 1784.

⁴¹³ BOA, C.ML. 572/23425, 17 Ramazan 1198/4 Ağustos 1784.

⁴¹⁴ Leslie P. Peirce, **Harem-i Hümayun**, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, TVYY, 1998, s. 288-290.

şehirde de selatin camileri yapılmış⁴¹⁵, bu camilerin hem yapımları hem de onarımları atıyye verilmesi için bir sebep teşkil etmiştir.

1076/1665 senesinde Valide Sultan'ın Bahçekapısı'nda inşa ettirdiği caminin bir Cuma namazı sonrası açılışında, Kethüda Beylere hediyelerden başka bol miktarda altın atıyye verilmiş, ayrıca Bina Emni olan Hacı İbrahim Ağa da 5 kese akçe ve samur kürkle taltif edilmiştir.⁴¹⁶ 25 Muharrem 1123/15 Mart 1711 tarihinde Gülnuş Valide Sultan'ın yaptırdığı caminin açılışında Valide Sultan Kethüdası Kürt Mehmed Efendi'ye 10 kese akçe, onun kethüdası Bina Emni Abdülvehhab Ağa'ya 5 kese akçe ihsan olunmuş, diğer emeği geçenlere kaftan ve atıyyeler verilmiştir.⁴¹⁷ O civarda bulunan fakirlere ve camii şerifin hademelerine de atıyyeler ihsan edilmiştir.⁴¹⁸ 4 Rebiülevvel 1136/2 Aralık 1723 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre Varna Kalesi inşası bitince kale anahtarıyla gelen Varna Muhafız Kuvvetleri Kethüdasına 2500 guruş ve Bina Emni Lütfullah Efendi'nin oğluna 2500 guruş atıyye verilmiştir.⁴¹⁹ Rebiülevvel 1140/Ekim 1727'de Fatma Sultan yeniden ihya ettirdiği Piri Ağa Camii'ni ziyaretlerinde Cuma Şeyhine, Vaiz Hasan Efendi'ye, Mütevellî Ağa'ya, Katip Efendi'ye, İmam-ı Evvel, Sani ve Hatip Efendilere, Galata Voyvodası Ahmed Ağa ve Mimar Ağa'ya samur kürk, müezzinbaşı, na'than, muarrif ve altı Devr-Han'a çuka ferace hediye etmiştir. Dört müezzin, beş kayyım, bir kandilci ve beş aşırhana da 10'ar kuruş atıyye ihsanında bulunmuştur.⁴²⁰

III. Mustafa, bir Selatin Camii olan Laleli Camii'nin temelini atıldığı 28 Muharrem 1174/9 Eylül 1760 günü temel atılacak yere Sadrazam ve Silahdar Ağa eliyle bir kese içinde zer-i mahubla karışık akçeyi saçtırmıştır. Bu caminin temel

---

⁴¹⁵ Pakalın, **a.g.e.**, C.III, s.155.

⁴¹⁶ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 70.

⁴¹⁷ Betül İ. Argıt, **a.g.e.**, s. 143.

⁴¹⁸ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 849.

⁴¹⁹ BOA, C.ML. 7/269, 4 Rebiülevvel 1136/2 Aralık 1723.

⁴²⁰ **A.g.e.**, C.III, s. 1562. (Aynı bilgi için bkz. Semavi Eyice, "Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergahı", **Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.XLIII, İstanbul, 1987, s. 478.)

atımı şerefine birçok hediye dağıtılmıştır. Örneğin Şeyh Efendi'ye samur kürk ve 500 guruş, Bina Emîni, Mimar Ağa ve Nazır Ağa'ya birer hil'at, müderris hafıza bir hil'at ve 150 guruş, birinci katibe hil'at ve 150 guruş, ikinci ve üçüncü katibe birer hil'at ve 50'şer guruş; yazıcı ve molla eminine birer hil'at ve 50'şer guruş; iki hasekiye iki hil'at ve 100'er guruş; baş dülgere bir hil'at ve 50 guruş; baş taşçı ve baş hamamcıya birer hil'at ve 25'er guruş, toplamda 750 guruş; baş mutemet ve 32 mutemete 570 guruş, bunun yanında 6 karhaneciye, bir lağımıcı ve çavuşa, baş hamala ve rençber başıya 25'er guruş dağıtılmıştır.⁴²¹ Eyüp Sultan Camii'nin 22 Cemaziyelahir 1202/30 Mart 1788 yılında onarımı başlamış, 26 Mayıs 1800 tarihinde caminin etrafındaki mekteblere atıyye verilerek büyük kubbenin tamirine başlanmıştır. Yine 16 Ekim 1800'de caminin iç tamiratı tamamlanınca III. Selim tebdil-i kıyafetle camiye gelip, öğlen namazını eda ettikten sonra işçilere de bahşişler vererek ayrılmıştır.⁴²²

1145/1732-1733 yılında Galata kazasındaki su ihtiyacını gidermek için değişik mahallelerinde yapılan çeşmelerin hitamında, Bina Emîni Hacı Ahmed Ağa eliyle sarf olunan 1463 kese akçe tamamen teslim edilip ve işlerini güzel yaptıklarından ötürü çalışan eminler, Hassa Mimarbaşı, Su Nazırı, Bölükbaşılar ve Kethüdalarından her biri hil'at ve bol atıyye ile ödüllendirilmişlerdir.⁴²³ Hizmetini tamamlayan Çavuşbaşı Yenişehirli Seyyid Osman Ağa tahmini 126 bin 500 guruşa tamamlanabilecek binanın daha da büyüğünü inşa ederek, 51 bin guruşa tamamladığı için 10 bin guruş atıyye-i hümayun verilmiştir.⁴²⁴

---

⁴²¹ Şevket Rado, **a.g.m.**, s. 4-6.

⁴²² Gönül Güreşsever Cantay, "Osmanlı Mimarlığında Onarım ve Belgeleri", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sy.:7, Bahar 2016, s. 66-67.

⁴²³ **Subhi Tarihi**, s.168-169.

⁴²⁴ Çeşmizade, **a.g.e.**, s. 43. (Çeşmizade tarihinde bu binanın mahiyeti hakkında bilgi verilmemektedir).

3.16 Vakanüvislere ve Edebi Şahsiyetlere Verilen Atıyyeler

Vakanüvislik müessesesinin resmen kurulmasıyla bu makama getirilen Naima, tarihinin mukaddimesini Sadrazama takdim ettiğinde hem 500 guruş atıyye verilmiş hem de gümrükteki yevmiyesine bir guruş zam yapılmıştır. Tekrardan Sadrazamın takdirlerine mazhar olduğunda ise bir kese akçe atıyye ile İstanbul gümrük mukataasından gündelik 120 akçe maaşla taltif edilmiştir. *Zübde-i Vekayiat*'da aynı bilgi şöyle geçmektedir: Atıyye-i vazife olarak Naima Efendi'ye Sadrazam Hüseyin Paşa tarafından günlük 120 akçe vazife inayet ü ihsan buyurulmuştur.⁴²⁵

III. Selim döneminde vakanüvislik müessesesine daha geniş yetkiler verilirken, dönemin vakanüvisi Ahmed Vasıf Efendi'ye daima cömert davranılmış, yazdığı cüzler Rikab-ı Hümayun'a takdim edildiğinde 1000 guruş atıyye ihsan olunmuştur.⁴²⁶ Baş Defterdar Peyki Hasan Efendi'ye gönderilen buyruludaki "mutad üzere" ifadesinden de usule binaen bunun verildiği anlaşılmaktadır.⁴²⁷ Ayrıca 10 Receb 1203/6 Nisan 1789 tarihli buyruluda Ahmed Vasıf Efendi'ye, teslim ettiği ciltler mukabilinde 500 guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.⁴²⁸ 15 Zilkade 1215/30 Mart 1801 tarihinde Ahmed Vasıf Efendi evinin kazara yanıp zor durumda kalması üzerine atıyye miktarına zam talebi olmuş, bunun üzerine ferman mucibince Vasıf'a defaten 7500 guruş atıyye verilmesi emrolunmuştur.⁴²⁹

---

⁴²⁵ *Zübde-i Vekayiat*, s. 731.

⁴²⁶ Mücteba İlgürel, "Vak'anüvislerin Taltiflerine Dair", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 185-186. (İzzetli Defterdar Efendi, Hâcegan-ı Divan-ı Hümayundan Vekayinüvis Ahmed Vasıf Efendi'nin sebt-i ceride-i zabt-u telfik eylediği eczay-i vekay-i Rikab-ı hümayuna lede'l arz mutad üzre bin guruş atıyye verilmesi babında hatt-ı hümayun-ı mevhebet-makrun şeref-yafte-i sudur olmağla meblağ-ı mezburu tedarük ve i'ta ve telhis eyliyesin deyu buyruldu. s. 188.)

⁴²⁷ *A.g.e.*, s. 185-186.

⁴²⁸ BOA, AE. SABH. 4/414, 10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

⁴²⁹ Mücteba İlgürel, *a.g.e.*, s. 187-189.

Vakanüvislerin yazdığı cüzler yıllık takdim edildiği gibi bir yılda iki cüzün takdim edildiği de olmuştur. Padişahlar ya cüzleri okuduktan sonra atıyyeyi bizzat takdir ediyor ya da uygun bir atıyye miktarı kendisine tavsiye ediliyordu.⁴³⁰ Osmanlı tarihçilerinin gelir ve yaşam standartları iyi seviyede görünmektedir. Vakanüvisler maaş ve tahsisat yanında, maaşlarının çok üzerinde atıyye de alabilmekteydi. İlkini Muharrem ayında padişaha sundukları vekayiname cüzü karşılığında alıyorlardı. Atıyye ödemeleri Osmanlının son dönemine kadar devam etmiş görülmektedir. Yazılan cüzlere ek olarak, padişah ve çocuklarının doğumu için yazılan tebrik, şiir ve yeni yıl tebrikleri de atıyye almanın bir diğer yoluydu. Lütü Efendi yeni yıl tebriğine karşılık atıyye aldığı gibi Mütercim Asım da vaktinde yetiştiremediği cüzü yüzünden sıkıntıya düşmüş, atıyye isteğinin karşılanmasıyla rahatlamıştır.⁴³¹

Kanlıca'da yalı almak isteyen Esad Efendi'ye ise 20 bin guruş atıyye verilmiştir. Vakanüvisliğin son dönemlerinde tarihçiler eskisi kadar atıyye alamamış, Lütü Efendi bundan şikayet edince 200 liralık atıyye verilmiştir. Enveri Sadullah 15 Receb 1183/14 Kasım 1769'da Anadolu Muhasebeciliğine ve vakanüvisliğe atanınca atıyye olarak günlük arpa, et ve ekme almıştır, yine 29 Şaban 1200/27 Haziran 1786'da kendisine atıyye olarak 1000 guruş verilmiştir. Receb 1188/Ekim 1774'te Rus orduları komutanı Romantsov ile görüşmek için Yaş'a giden heyetin başındaki Ahmed Vasıf Efendi'ye 2000 guruş verilmiştir. Padişah müverrihten memnun olduğunda maddi ihtiyaçları da daha kolay karşılanmıştır.⁴³² 1166-1179/1753-1766 yılları arasında vakanüvislik yapan Seyyid Mehmed Hakim Efendi'nin iki kez atıyye aldığı kayıtlıdır.⁴³³ Sadullah Enveri Efendi 1193/1780'de eserinin ilk cildini

---

⁴³⁰ A.g.e., s. 192.

⁴³¹ Efkân Uzun ve Şahin Oruç, "Osmanlı Tarihçilerinin (Vekayinüvis) Gelir Kaynakları", **Turkish Studies**, C.VIII/XI, Ankara, Fall 2013, s. 381.

⁴³² A.g.e., s. 382-384.

⁴³³ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları I", **Belgeler**, C.XX, Sy.:24, Yıl 1999, Ankara, TTK, 2000, s. 111.

tamamlayıp takdim edince padişah hatt-ı hümayunla Sadrazama vakanüvisin bu hizmetinden dolayı 2500 guruş ihsan edilmesini bildirmiştir.⁴³⁴

Saray dairelerinden birinde özellikle rehine prensler, ulema ve bey çocuklarıyla birlikte yaşayan imtiyazlı müteferrikalar arasında, mesela Ruhi gibi şairler de belli zamanlarda in'am alırlardı.⁴³⁵

3.17 Musikişinaslara ve Tasavvuf Ehline Verilen Atıyyeler

17. yüzyılda genişleyen saray musiki hayatı 18. yüzyılda da küçük bir aksama hariç devam etmiştir. Enderun musiki üstadları padişahlardan gördükleri teşvik ve ihsanlarla istidatlarını göstermişlerdir. Hanende Hacı Mustafa, II. Mustafa'nın takdir edip ihsan verdiği hanendelerdendi. 1133/1721'de Seferli koğuşunda Hanende Kadızade Mustafa'ya hane kaftan, atlas entari, sarık, mukaddem, kuşak, sof, kerrake, kavuk ve çuha çakşır ihsan olunmuştur. Musikide istidatlı olanları himaye eden İbrahim Paşa 18. yüzyıldaki parlak durumu hazırlamıştır. 1136/1724'te Kiler Odasına çırağ olan Tanburi Ahmed, Kanuni Mehmed, Düdükçü Ali'ye otuz üçer guruş kırkar akçe, Seferli Odasına çırağ olan Neyzen Mehmed'e otuz guruş acemilik ihsan olunmuştur. Safer 1157/Nisan 1744'de Sultan I. Mahmud'un biniş ile Sadabad'a gidişinde Tanburi Halsar ve boncukçu Yahudilere Silahdar Ağa eliyle üçer guruş ihsan-ı mülükaneeden verilmiştir.⁴³⁶

I.Mahmud (1730-1754) babası II. Mustafa'nın tahttan inişinden sonra 7 yaşında kafes hayatına girip 1730'da hükümdar oluncaya kadar 27 yılı musiki, yazı, hakkaklık gibi güzel sanatlarla geçirmiş ve hatta tanbur çalmayı bile öğrenmiştir. Ancak kardeşi III. Osman (1754-1757) hükümdar olunca sarayda yetişmiş ne kadar

---

⁴³⁴ F. Çalışkan, "Osmanlı Devleti'nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık", s. 98.

⁴³⁵ İnalçık, **a.g.e.**, s. 76.

⁴³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılarda Musiki Hayatı", **Bellekten**, C.XLI, Ocak 1977, Sy.:161, Ankara, TTK, 1977, s. 93-94.

müzisyen varsa hepsini saraydan çıkararak dağıtmıştır. Sonrasında III. Mustafa zamanının Enderun kısmında yetişen Tanburi Ali Çavuş, Kemani Osman Bey, Kiler Odalı Tanburi Osman Ağa isimli sanatkarlar elbiselik ve para ile taltif edilmişlerdir.⁴³⁷

III. Mustafa'nın kardeşi I. Abdülhamid (1773) zamanında da Enderunlu Kemani Çavuş Ahmed Ağa, Tanburi Musahip Ali Ağa, Hanende Mustafa Ağa, Vardakosta Ahmed Ağa, Zurnazen Feyzullah Ağa mükerreren ihsan almıştır. Yine Tanburi Eyüp Ağa da ihsana nail olmuştur. III. Selim'in de padişah oluncaya kadarki 15 yıllık kafes hayatında en önemli meşgalesi musiki olmuştur. Silahdar ve Harç-ı Hassa defterlerinde görülen maaşlı musikişinasların aldıkları ihsanlar şöyle sıralanabilir: Ocak 1794'de Musahip Santuri Hüseyin Ağa, Musahip Tanburi Mustafa Ağa, Zenne Mustafa Ağa ve aynı sene Mart'ta Silahdar Ağa eliyle Tanburi Mustafa Ağa'ya 500 ve Zenne Mustafa Ağa'ya 300 guruş ihsan-ı şahane verilmiştir. Aynı sene Haziran'da Kulekapısı yani Galata Mevlevihanesi Şeyhi meşhur şair Galip Dede Efendi'ye, takdim ettiği kaside karşılığı olarak Sırkatip eliyle 100 guruş ihsan olunmuştur. Safer 1212/Ağustos 1797'de Ceyb-i Hümayundan Tanburi Osman Ağa'ya 100 guruş, 12 Rebiülevvel 1212/4 Eylül 1797'de Tanburi Emin Ağa'ya 40 guruş ihsan verilmiştir.⁴³⁸

III. Selim kendisi gibi Mevlevi olan Dede Efendi'nin "Zülfüdedir benim bahtı siyahım" güfteli puselik şarkısını dinledikten sonra iltifatla kendisini bir kese altınla ödüllendirmiştir.⁴³⁹ Mehterhane-i tabl u alem denilen bayrak ve mehterhane takımları iki sınıftan oluşmaktaydı; sancaktarların nüfusu 30-40 civarında, mehterhane takımı ise 62-63 civarında idi. Bunlar da devlet adamlarından birine daha

---

⁴³⁷ **A.g.m.**, s. 96-98.

⁴³⁸ **A.g.m.**, s. 102-104.

⁴³⁹ Beşir Ayvazoğlu, "III. Selim", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Komisyon, İstanbul, Tarih, Medeniyet, Kültür Yayınları, 1996, C.V, s. 180.

büyük bir memuriyet verildiğinde hazineden verilen sancağı törenle onun konağına kadar götürüp bahşişlerini alıyorlardı.⁴⁴⁰

Tasavvuf ehline veren atıyye örneklerinden bahsederek, 1188/1774 tarihli müfredat defterinden edindiğimiz bilgiye göre, Muharrem ayının birinde tarikat ehlinin hayır dualarını almak üzere sultanlar atıyye dağıtırlar ve bu vesileyle İstanbul civarındaki tüm tekke, zaviye ve hankahların yeri tespit edilerek bu müfredat defterine kaydolunurdu.⁴⁴¹ Hankah da tekke manasına gelen bir terim olup, tarikat kurumunun merkezi yerine de kullanılırdı. Zaviye küçük tekke, asitane ise büyük tekke demektir. İstanbul başta olmak üzere pek çok şehir ve kasabada değişik tarikat mensuplarının tekke ve zaviyeleri mevcuttu. I. Abdülhamid zamanına ait olan 1 Muharrem 1199/13 Kasım 1784 tarihli bir müfredat defterine göre, Hicri yılın başlangıcı olan 1 Muharrem’de tarikat ehlinin hayır dualarını almak amacıyla atıyye dağıtılırdı. O tarihte 203 adet tekke ve zaviye olduğu tespit edilmiş; tekke, zaviye ve türbeler ile onların şeyhlerine eşit oranda 10’ar kuruş olarak atıyye verilmiştir.⁴⁴²

II. Mahmud Sadrazam takriri ve Şeyhülislam tezkiresi üzerine, Mevlana ailesine mensup tüm çelebilere Konya mukataasından dağıtılmak üzere yıllık 1500 guruş verilmesini, ayrıca Said Çelebi’ye 1000 guruş, İstanbul’a gelen diğer çelebilere de 3000 guruş atıyye ihsan edilmesini ve bu paranın defterdarlardan alınıp paylaşılması için de Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Yusuf Efendi’nin görevlendirilmesini bir hatt-ı hümayunla emretmiştir.⁴⁴³

---

⁴⁴⁰ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 449-450.

⁴⁴¹ BOA, TS.MA.d, 10363/0001, 1188/1774. (Ayşe Arıkan, “1774 Elçilik hatıratı ve XV.-XVIII. YY. Osmanlı Rus İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı 2012, s. 21’den alınmıştır)

⁴⁴² Atilla Çetin, “İstanbul’daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, **Vakıflar Dergisi**, Sy.:13, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1981, s. 583-584.

⁴⁴³ Sezai Küçük, “Mevlevilerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XV, Sy.:27 (2013/1), s. 102.

3.18 Bed-i Besmele ve Amin Alayında Verilen Atıyyeler

Bed-i besmele cemiyeti ya da Amin Alayı daha çok zengin aile çocuklarına düzenlenen en az sünnet kadar önemli bir adetti. Erkek ya da kız çocuklarının okula başlama yaşı olan beş yaşında konağa en yakın mektebin hocası yemeğe çağrılır, çocuğun okula başlayacağı haber verilirdi. Bed-i besmele cemiyeti genellikle Perşembe günü yapılır, gelen çocuklara lokma pişirilir, ev sahibi çocuğa özel bir kıyafet giydirilir, Kur'an-ı Kerim ve dualarla ve son olarak el öpme merasimiyle tören sona ererdi.⁴⁴⁴ Amin alayında önce belli mahallelerden geçilerek çocuğun evine gelinir ve dua edilir, ardından hoca ilk elif cüzünden başlatarak çocuğu okutur, misafirlere yemek ve lokma dağıtılarak ağırlanırdı. Törene katılan çocuklardan aminciler, ilahiciler, hoca ve kalfa nakit hediye olarak tören sona ererdi.⁴⁴⁵ Hafız olan çocuklar için düzenlenen merasimlerde de Kur'an hocaları ve hatta cami hademeleri atıyyelerle taltif edilirdi.⁴⁴⁶

II. Mustafa'nın Şehzadesi olan I. Mahmud'un bed'i besmele töreni de 2 Zilhicce 1112/10 Mayıs 1701'de beş yaşına bastığında yapılmış; Sadrazam, Şeyhülislam ve Kızlarağası için çadırlar kurulup yiyecek dağıtılmış, Şehzade çok süslü bir atın üzerinde sultanın çadırına gidince görevliler halka bol miktarda para saçmışlardı. Sultan'ın eski hocası bu sefer Şehzadenin hocalığını yapan Müfti Feyzullah olmuş ve şehzadeye Kur'an'dan bazı ayetler söyletmişti. Yine Şehzade Mehmed, Mustafa ve Bayezid'in bed'i besmele törenleri de İncili Köşk'te 16 Zilhicce 1133/8 Ekim 1721'de yapılmış, bu sefer de Feyzullah Efendi ve Abdullah Efendiler imam olarak seçilmiş ve tören icra edilmişti. III. Ahmed'in oğullarından Şehzade Numan'ın bed'i besmele töreni de 5 Rebiülevvel 1140/21 Ekim 1727'de

---

⁴⁴⁴ Abdülaziz Bey, **a.g.e.**, s. 58-61.

⁴⁴⁵ Mehmet Üstünipek ve Şeyda Üstünipek, "Amin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı", **Art-Sanat**, 2014/1, s. 37-38.

⁴⁴⁶ Abdülaziz Bey, **a.g.e.**, s. 69.

İncili Köşk'te yapılmış, III. Selim'in töreni ise 20 Cemaziyelevvel 1180/24 Ekim 1766'da gerçekleşmişti.⁴⁴⁷

Enderunlu Fazıl'ın *Surname-i Şehriyar* adlı eseri I. Abdülhamid'in Şehzadelerinin bed-i besmele törenlerini anlatan ilk surname olması bakımından önemlidir. I. Abdülhamid'in şehzadeleri IV. Mustafa ve Süleyman'ın bed-i besmele törenleri 5 Rebiülahir 1198/27 Şubat 1784'te başlamıştır. Devrin Sadrazamı Hamit Halil Paşa, Şeyhülislam, Vezirler, alimler, devlet adamları ve ileri gelenler bu törene katılmışlar ve ziyafet için 325 bin akçeye yakın masraf yapılmıştır. Tören Sarayburnu sahilindeki İncili Köşk'ün etrafındaki İncili Meydan'da gerçekleştirilmiştir. Enderun ağaları bu tören esnasında altın ve gümüş saçmış, alaya katılan öğrencilere ve ilahicilere para dağıtılmış, mektep hocasına ve kalfalara nakdi hediyein yanında kumaş da verilmiştir.⁴⁴⁸

3.19 Sadrazamların Verdiği Atıyyeler

Padişah'tan sonra en yüklü atıyye miktarlarının Sadrazamlar tarafından verildiğini görmekteyiz. Örneğin Sadrazam padişah'tan zengin koşumlu bir at hediye alacak olursa bu atı getirenleri de boş göndermeyip, atı getiren görevliye bir kürklü üstlük, bir at ve 30 kese vererek yolculardı.⁴⁴⁹

12 Zilhicce 1136/1 Eylül 1724 tarihinde Sadabad'da düzenlenen bir ziyafette 400-500 civarında tüfek gösterisinde bulunan hünerliler Sadrazam tarafından altın atıyye ile ödüllendirilmişlerdir.⁴⁵⁰ 5 Şevval 1137/17 Haziran 1725 tarihinde de, Sadrazamın padişah için Sadabad'da düzenlediği ziyafette tüfek gösterisinde bulunan

---

⁴⁴⁷ Metin And, **a.g.e.**, s. 40.

⁴⁴⁸ Neslihan Keskin Koç, "I. Abdülhamid'in Şehzadelerinin Bed-i Besmele Törenini Anlatan Enderunlu Fazıl'ın Surname-i Şehriyarı Üzerine", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sy.:27, 2010, s. 152-160.

⁴⁴⁹ M. D'ohsson, **a.g.e.**, s. 81.

⁴⁵⁰ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.III, s. 1388.

500-600 kadar kişiye altın atıyye verilmiştir.⁴⁵¹ 1163/1750 tarihli Teşrifat Kanunnamesinin 66. maddesinde şöyle denilmektedir: *Sadrazam saray-ı asafilerine giderken, bölük çorbacıları yine kaide üzeri sergoçlarıyla orta kuşak rikablarına girip saray-ı alilerine götürmeleri alışlagelen bir uygulamadır. Eski defterlerde 300'er guruş atıyye mu'tad olup lakin daha fazla verilmiştir.*⁴⁵²

5 Cemaziyelevvel 1114/27 Eylül 1702 tarihinde, Haseki Ağa Sadrazamı bir ziyarete davet için hatt-ı hümayun getirince 15 kese akçe, iki samur kürk ve eyerli atla, yanındaki hasekiler de 500'er guruş ihsan ile ödüllendirilmişler; Silahdar Çorlulu Ali Ağa'ya 4000 altın, iki Has Odalı Ağa'ya 500'er guruş verilmiş, ertesi gün de kanun üzere Divan-ı Hümayun'a varılıp ve arza girilip hüddama atıyye ve terakkileri dağıtılmıştır.⁴⁵³

6 Receb 1114/26 Kasım 1702 tarihinde Sadrazam rikab-ı hümayuna varıp dönüşte Has Ahıra uğramıştır. Padişah tarafından mükemmel bir at eyerlenip kendisine arz olununca Sadrazam Mirahur Ağa'ya samur kürk, Has Ahır'ın hizmetli zabitlerine 10 aded hil'at, ahur halifesine, hazinedar ve zabitlerine de başka başka atıyyeler ve Has Ahır askerlerine de 500 guruş ihsan etmiştir.⁴⁵⁴ 1 Zilkade 1114/19 Mart 1703 tarihinde Sadrazamın Sarayı'nda Sultan ve Şeyhülislam Efendi'ye ziyafet verilmiş, yemek sonrasında eskiden beri uygulandığı gibi sair Enderun-ı Hümayun Ağalarına bohça ve atıyyeler ihsan edilmiştir.⁴⁵⁵

1 Şevval 1114/18 Şubat 1703 tarihinde Sultan gözdelerinden Hadice Sultan ve Valide Sultan Sadrazama altın işlemeli samur kürkleri, kıymetli taşlarla süslü bir hançer ve koşum takımları ile son derece ihtişamlı bir at göndermişler; Sadrazam da bu hediyeleri getiren Silahdar Çorlulu Ali Paşa'ya 1000 duka altını ve

---

⁴⁵¹ **A.g.e.**, C.III, s.1434.

⁴⁵² Ahmet Akgündüz, **a.g.e.**, s. 340.

⁴⁵³ **Anonim Osmanlı Tarihi**, s. 174.

⁴⁵⁴ **A.g.e.**, s. 187.

⁴⁵⁵ **A.g.e.**, s. 207.

beraberindekilere birer kese altın ile eyerlenmiş, donanımlı bir at vermiştir. Yine kendisine zengin koşumlu bir at gönderen Mirahura karşılık olarak Daltaban Paşa cins bir at, mahmuzcuları için on kadife kaftan ve seyislerine 500 guruş atıyye göndermiştir.⁴⁵⁶ III. Mustafa zamanında, 18 Safer 1171/1 Kasım 1757 Salı günü mühr-i hümayunu Sadrazama takdimle görevli reisülküttab ve şeyhülislam hazretleri ayrılmadan önce tebrik için gelen müşir, adet olduğu üzere hil'at ve atıyyesini almıştır.⁴⁵⁷ 11-20 Rebiülevvel 1171/23 Kasım-2 Aralık 1757 tarihleri arasında sayıları yüzü bulan bazı fakir haccan ve hademeler kayıtlı oldukları defter gereğince yılda bir kereye mahsus olmak üzere Bab-ı Sadrazama davet olunarak onlara atıyye verilmiştir.⁴⁵⁸

3.20 Valilere Verilen Atıyyeler

3 Cemaziyelevvel 1151/19 Ağustos 1738 tarihinde, yeni tayin sebebiyle Ada Kalesi'ne gelen Paşa, yeniçeri, cebeci, topçu ve top arabacıları ocaklarına atıyye-i hümayun olarak 10 bin 250 guruş hazine-i amireden nakit olarak vermiştir.⁴⁵⁹ 7 Cemaziyelevvel 1204/23 Ocak 1790 tarihinde Ada kalesinin muhafaza ve istihkamından sorumlu Vezir Ali Paşa'ya 25 bin guruş atıyye verilmesi istendiğine dair kayıt mevcuttur.⁴⁶⁰ Bir buyruhduda da Serasker Osman Paşa'ya verilecek olan 50 bin guruşun atıyye-i hümayun mu, sefer masrafı için mi yoksa in'am olarak mı verileceği hususunda telhis yazılmış, cevaben de masraflarına karşılık atıyye-i hümayun olarak bu meblağın verilmesi istenmiştir.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁶ Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 38.

⁴⁵⁷ Üzeyir Yıldırım, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁵⁸ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 513-514.

⁴⁵⁹ BOA, A. RSK.d. 1588, 3 Cemaziyelevvel 1151/19 Ağustos 1738. (Bu belgede 16 kese yeniçeri ortalarına, 4 kese cebeci ortalarına, 3 kese topçu ortalarına ve 1 kese de top arabacılarına verildiği kayıtlıdır).

⁴⁶⁰ BOA, C.AS. 603/25445, 7 Cemaziyelevvel 1204/23 Ocak 1790.

⁴⁶¹ BOA, C.AS. 57/2654, 22 Muharrem 1187/15 Nisan 1773.

7 Muharrem 1203/8 Ekim 1788 senesinde Bender Muhafızı Vezir Ahmed Paşa'ya harçlık olmak üzere 2500 guruş atıyye isteğinin gönderildiğine dair buyruldu kayıtlıdır.⁴⁶² Mısır Valisi Ragıp Paşa'ya, 1744-1749 yılları arasındaki Mısır idaresi esnasında çok güçlü olan Memlûk beylerini ortadan kaldırması hattı hümayunla emredilince, Vali Ragıp Paşa önce bir grup askerle dört beyi öldürmeyi başarmış, ardından kesik Memlûk başları İstanbul'a gelmiştir. Aynı tarihte Babıali ile imzalanan dostluk anlaşması gereği Toskana Büyük Dükü iki gemiyle 105 kadar müslümanı İstanbul'a göndermiştir. Böylece Osmanlı hem Mısır'dan Memlûklere karşı bir zafer haberi almış hem de bir kısım müslümanı kurtarmayı başarmıştır. Bu Müslümanlar sultan tarafından 5000 guruş ihsanla ödüllendirilmiş, Kızlar Ağası'yla Sadrazam da 1000'er guruş vermiştir.⁴⁶³

1157/1744 yılında Rakka Valisi Hamalzade Ahmed Paşa'nın yeri, yaşı ilerlediğinden dolayı Sadrazam Ahmed ile değiştirilmiş ve kendisine 15 bin guruş ihsanda bulunulmuştur.⁴⁶⁴ 27 Safer 1180/4 Ağustos 1766 tarihli buyruluda, Gürcistan Seraskeri olan Çıldır Valisi Hasan Paşa'ya Gürcistan'ın tanzimine memur askerin tayinatı, beygirlerin ücreti, değişik yerlere zahire nakli, atıyye ve hil'at gibi masrafların toplamının 40 bin kuruşa tekabül ettiği, bu rakamın tamamının acilen karşılanamamasından dolayı 25 bin guruşun yarısının nakdi yarısının da münasib mallardan havale edilmesi hususu belirtilmiştir.⁴⁶⁵ Silistre seraskeri Vezir Osman Paşa'nın yazdığı resmi mektuptan anladığımızı göre, Balya muhafazasına başbuğ tayin edilen Cafer Ağa'nın ihtiyacına binaen tayinatına zam yapılması istenmiş, buna göre günlük tayinatı 170 çift ekmek, 42,5 kıyye et, 37,5 kile arpa olarak arttırılmış ve kendisine ordu hazinesinden de 1000 kuruş atıyye verilmiştir.⁴⁶⁶

---

⁴⁶² BOA, AE. SSLM 130/7910, 7 Muharrem 1203/8 Ekim 1788.

⁴⁶³ Hammer, **a.g.e.**, C.XV, s. 104-106.

⁴⁶⁴ **A.g.e.**, C.XV, s. 59.

⁴⁶⁵ BOA, C.AS. 1220/54772, 27 Safer 1180/4 Ağustos 1766.

⁴⁶⁶ BOA, C.AS. 676/28405, 10 Rebiülevvel 1187/1 Haziran 1773.

17 Şevval 1200/13 Ağustos 1786 tarihli bir belgede, Mısır'a memuriyeti sebebiyle, emrindeki askerlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için Rakka ve Diyarbakır Valisi Abdi Paşa'ya 20 bin guruşun ulaştığına dair malumat bulunmaktadır.⁴⁶⁷ Mir-i mirandan İbrail Muhafızı İsmail Paşa'nın zor durumda olmasına mebni durumunun düzelmesi için hazine-i şahaneden 7500 guruş atıyye verilmesine dair 7 Zilkade 1201/21 Ağustos 1787 tarihli buyruldu bulunmaktadır.⁴⁶⁸

5 Safer 1202/16 Kasım 1787 tarihli bir belgede de Eflak Başbuğu Ebubekir Paşa'ya hizmet ve gayretlerinin ödülü olarak atıyye-i şahaneden verilecek toplamda 15 bin guruşun 5000 guruşunun bu tarihte ödenmesi hususunda istekte bulunulduğu kayıtlıdır.⁴⁶⁹ 28 Ramazan 1203/22 Haziran 1789 tarihli bir belgeden de Yergöğü Muhafızlığına atandığı halde on aydır maaş alamayan Osman Paşa'nın atıyye istirhamında bulunduğunu görüyoruz.⁴⁷⁰

29 Safer 1203/29 Kasım 1788 tarihli buyruldu, Mir-i Mirandan Çernes Muhafazasıyla görevlendirilen Yakovalı İbrahim Paşa'ya atıyye olarak ordu-yı hümayun hazinesinden 2000 guruş ödünç verildiği, ayrıca Eflak Voyvodası Mavriyani Nikola'nın Eflak cizyesi malından eksilmek üzere bu parayı gönderdiğine dair iki ayrı hüküm kayıtlıdır.⁴⁷¹ 7 Şevval 1204/20 Haziran 1790 tarihli bir buyruldu da Tuna Sahili muhafazasıyla görevlendirilen Vezir Osman Paşa'ya 5000 guruş, Tolçi Muhafızı Mahmud Paşa ile Kirvan, Hırsova, Balya Muhafızlarına ve Rusçuk Muhafızı olan Mahmud Paşa'ya 2000 guruş, Maçık Muhafızı Hasan Paşa'ya 2500 guruş olmak üzere toplamda 17 bin 500 guruş atıyye verilmesi gerektiği kayıtlıdır.⁴⁷²

---

⁴⁶⁷ BOA, C.AS. 779/32966, 17 Şevval 1200/13 Ağustos 1786.

⁴⁶⁸ BOA, C.AS. 914/39463 , 7 Zilkade 1201/21 Ağustos 1787.

⁴⁶⁹ BOA, C.AS. 20045, 5 Safer 1202/16 Kasım 1787.

⁴⁷⁰ BOA, C.AS. 602/25397, 28 Ramazan 1203/22 Haziran 1789.

⁴⁷¹ BOA, C.AS. 1074/47324, 29 Safer 1203/29 Kasım 1788.

⁴⁷² BOA, C.AS. 961/41816, 7 Şevval 1204/ 20 Haziran 1790.

3.21 Yeniçeri ve Diğer Askeri Erkana Verilen Atıyyeler

Bostancı ocağı denilen, padişahlara ait dahil ve hariçteki bahçe ve bostanlarla ilgilenen, ayrıca Marmara ve Boğaziçi sahillerinin korunmasından da sorumlu olan ocağın başı olan Bostancıbaşı her yıl Kasım ayında mahsul parasını sunduğunda paranın bir kesesi bostancılara ihsan olunurdu.⁴⁷³ 17. yüzyıla ait olan bir bilgidен 1076/1665 yılında padişahın cebehane ziyareti sonrası cebecibaşı, ocak kethüdası ve katiblerine birer hil'at verildiği ve hademelerin de 1000 guruş atıyye ile ödüllendirildiğini öğreniyoruz.⁴⁷⁴

28 Muharrem 1133/29 Kasım 1720 tarihinde toplanan Divan-ı Hümayun neticesinde Sadrazam İbrahim Paşa silahlı sipahi askerlerin ulufe ve atıyyelerini vermiştir.⁴⁷⁵ 27 Receb 1138/31 Mart 1726 tarihinde Divan-ı Hümayunda askerlerin rütbe tevcihlerinde, Ramazan ve bayram ihtiyaçlarını gidermeleri için atıyye verilmiştir.⁴⁷⁶ 29 Şaban 1139/21 Nisan 1727'de askerlerin alacakları iki kıst mevacibleri atıyye-i padişahi olarak Divan-ı Hümayunda verilmiştir.⁴⁷⁷ 24 Muharrem 1167/21 Kasım 1753 tarihindeki askerlerin mevacib ihracı esnasında da sadrazam tarafından kürk, at ve atıyye ihsan olunmuştur.⁴⁷⁸

23 Rebiülevvel 1143/6 Ekim 1730 tarihinde Cuma günü Eyüp Sultan civarındaki piyade alayında Serdengeçti ağaları, bayrakdar ve on kadar haseki hil'at ile, bayrakdar ve erler ise 15'er altın ile şereflendirilmiştir.⁴⁷⁹ 29 Zilhicce 1139/17 Ağustos 1727 tarihinde, Azeb Kethüdası Mustafa, Özi kalesinin yerli neferatının atıyye-i padişahi olan zahireleri için verilen 1120 guruş meblağın bir kısmını kendi

---

⁴⁷³ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 470-471.

⁴⁷⁴ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 73.

⁴⁷⁵ **A.g.e.**, C.II, s. 1214.

⁴⁷⁶ **A.g.e.**, C.III, s. 1488.

⁴⁷⁷ **A.g.e.**, C.III, s. 1538.

⁴⁷⁸ Tahir Güngör, **a.g.e.**, s. 72.

⁴⁷⁹ **Subhi Tarihi**, s. 39.

emirlerine verdiği, bir kısmını da telef ederek sahiblerine vermediği için buradaki kullar tarafından Özi muhafazasında olan Paşa ve Kadıya şikayet edilmiştir.⁴⁸⁰ 25 Muharrem 1185/10 Mayıs 1771 tarihli bir buyruhdan öğrendiğimize göre İstanbul'dan Ordu-yı Hümayuna katılacak olan 95 humbaracı askerin tayinat ve atıyyesi karşılanmak üzere 250 guruş gönderilmiştir.⁴⁸¹ 29 Rebiülevvel 1187/20 Haziran 1773 tarihli bir belgede de Silistre'ye yakın bir yer olan Karalaş mevkiindeki muharebede bir Rus askerini yakalayan iki yeniçeriye 50'şerden 100 guruş, ayrıca Karasu Seraskeri Seyyid Numan Paşa tarafından, bir Rus askerini yakaladıklarından dolayı Peşgir Ağası ile iki tüfekçiye toplam 310 guruş atıyye verilmesi istenmiştir.⁴⁸²

Yine 8 Şevval 1202/12 Temmuz 1788 tarihli telhis mucibince, Özi Muhafızı Vezir Hamid Hüseyin Paşa'ya atıyye-i hümayun olarak 25 bin guruşun, ayrıca Özi Nüzül Emini İbrahim Ağa'ya da askerlerin konaklama masrafı olarak ale'l-hesab yani sonradan hesaba saymak üzere 35 bin guruşun gönderilmesine dair bilgi Başmuhasebeye kaydedilmiştir.⁴⁸³ 16 Rebiülevvel 1187/7 Haziran 1773 tarihli bir belgede Rusçuk civarındaki muharebede ocaklı askerlerle beraber yaralı olanlara ve atları telef olanlara atıyye olarak 4200 guruş verilmesi kaydedilmiştir.⁴⁸⁴ 20 Ramazan 1187/5 Aralık 1773 tarihli bir buyruhduda, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde olan Tutrakan mevkiinin muhafızı Abdullah Paşa'nın buradaki savaş sonrası diz kapağından yaralanan Başçukadar Salih ve topuğundan kurşun isabet eden Enderun Ağalarından Hacı Süleyman Ağa'ya ordu-yı hümayun hazinesinden 40'ar kuruş atıyye verilmesi istenmiştir.⁴⁸⁵ 20 Cemaziyevvel 1185/31 Ağustos 1771 tarihli bir

---

⁴⁸⁰ BOA, C.AS. 6/185, 29 Zilhicce 1139/17 Ağustos 1727.

⁴⁸¹ BOA, C.AS. 766/32370, 25 Muharrem 1185/10 Mayıs 1771.

⁴⁸² BOA, C.AS. 782/33127, 29 Rebiülevvel 1187/20 Haziran 1773.

⁴⁸³ BOA, C.AS. 539/22552, 8 Şevval 1202/12 Temmuz 1788.

⁴⁸⁴ BOA, C.AS. 735/30845, 16 Rebiülevvel 1187/7 Haziran 1773.

⁴⁸⁵ BOA, C.AS. 1172/52240, 20 Ramazan 1187/5 Aralık 1773.

belgeden Tolçi Muharebesinde yaralanan yeniçerilere Anadolu Muhasebecisi Nazif İbrahim Efendi tarafından 365,5 guruş atıyye dağıtıldığını öğreniyoruz.⁴⁸⁶

3 Cemaziyelevvel 1204/19 Ocak 1790 tarihli bir belgeden, Nevruz'dan yirmi gün önce Edirne sahrasında hazır olmaları istenen Anadolu'dan tertib olunan askerlerle, o bölgeye yakın olup sefere katılmaları istenen Kürt Aşiretleri ve Türkmen kabilelerinden boy beyleri, miri aşiretleri ve oba erlerinin atıyyelerinin verilmesi hususunda Kaymakam Paşa'nın isteği olduğunu öğreniyoruz.⁴⁸⁷ 15 Muharrem 1207/2 Eylül 1792 tarihli bir belgede Sipahi Ocağı çalışanına her yıl yeniçeri maaşlarının ödendiği tarihte miri hazineden 2000 akçenin in'am olarak verildiği hatırlatılarak bu yıl da Başmuhasebeye kaydedilerek 2000 akçe in'am verilmesi emrolunmuştur.⁴⁸⁸

3.22 Çeşitli Vesilelerle Diğer Meslek Erbablarına Verilen Atıyyeler

Reisülküttablık müessesesinde görev alan birçok görevli yönetici ve deneticileri buldukları makamla alakalı olarak atıyye alırlardı. Divan-ı Hümayun Katipleri ve Amedi Katipleri de atıyye almışlar, aldıkları miktar kıdemlerine, yaptıkları iş ve ihtiyaçlarına göre değişiklik arz etmiştir. Beylikçi 1200-1212/1786-1798 yıllarında 2000 guruş, Amedi 1185/1771 yılında 2500 guruş, 1189/1775 yılında 1500 guruş, 1212/1798 yılında 4000 guruş, Reis Kisedarı 1185/1771'de 500 guruş, 1189/1775'de 250 guruş, 1212/1798'de 1000 guruş, Beylikçi Kisedarı 1185/1771'de 800 guruş, 1200/1786'da 650 guruş, 1212/1798'de 700 guruş, Divan-ı Hümayun kisedarı 1185-1212/1771-1798'de 1000 guruş alırken 1198-1200/1784-1786 yıllarında 700 guruş atıyye almıştır. Rüks kisedarı 1185/1771'de 750 guruş alırken 1212/1798'de bu rakam 1500 guruşa çıkmıştır. Berat mümeyyizi 1198/1784-

---

⁴⁸⁶ BOA, C.AS. 427/17733, 20 Cemaziyelevvel 1185/31 Ağustos 1771.

⁴⁸⁷ BOA, C.AS. 789/33424, 3 Cemaziyelevvel 1204/19 Ocak 1790.

⁴⁸⁸ BOA, A. E. III. Selim 5496, 15 Muharrem 1207/2 Eylül 1792.

1212/1798 yıllarında 500 guruş atıyye almıştır. İlamcı 1198/1784'de 500, 1200/1786'da 180, 1212/1798'de 200 guruş, Beylik Kisedarı 1198/1784'te 600 guruş, 1189/1775-1212/1798'de 1000 guruş atıyye almıştır. Tatbikçi 1185/1771'den 1198/1784'e kadar 450 guruş 1200-1212/1786-1798 yıllarında 600 guruş, Rüks ikinci kisedarı 1198/1784'te 1000 guruş, 1185/1771'de 500, 1212/1798'de 600 guruş, Kanuncu ve Ahkam mümeyyizi ise 1185/1771-1189/1775 yılları arasında 200 guruş atıyye almıştır.⁴⁸⁹

İstanbul'da ileri gelenlerin hanımlarının kendileri dışında çocuğun bakımında yardımcı olacak bir dadı ya da çocuğu emzirecek bir sütanne tutmaları yaygın bir adetti. Aylıkla tutulmuş bir sütanne emzirme son bulduğunda görevinden ayrılırken, bir Pazar günü konaktan ayrılması uygun görülür, çocuğun anne ve babası, varsa kardeşleri tarafından atıyyeler, hediyeler, bahşiş ve kürk dahil elbiselik kumaş verilerek uğurlanırdı.⁴⁹⁰

1106/1694 senesinde Edirne'de vuku bulan bir olay gayet ilginçtir: Edirne Eski Camii'nde Seyyidlerden biri mehdilik iddiasında bulunmuş, olay Kaymakam Efendi'ye intikal edip şahıs özür beyan edince fakir olduğu görülüp kendisine bol miktarda atıyye verilmiştir. Ancak bu kişi birkaç gün sonra hem Eski Camii hem de Selimiye Camii'nde aynı iddiasını tekrarlayınca bu sefer Bozcaada'ya sürülmüştür.⁴⁹¹

17. yüzyıla ait bir bilgidен Gelibolu'da medfun olan Yazıcızade Mehmed Efendi'nin zaviyesi fukarasına köyün hem beratının hem de bol miktarda atıyyenin verildiğini öğreniyoruz.⁴⁹² Şam'dan padişahın iç hazinesine para geldiğinde ve Mısır'dan doğan getirenlere Padişah in'amı olarak Enderun'dan para ya da kaftanlar

---

⁴⁸⁹ Recep Ahıskalı, **Osmanlı Devleti'nde Reisülküttablık**, s. 168.

⁴⁹⁰ Abdülaziz Bey, **a.g.e.**, s. 25-30.

⁴⁹¹ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 472.

⁴⁹² **A.g.e.** C.I, s. 68.

da veriliyordu.⁴⁹³ Mısır'dan padişahların iç hazinesine konulmak üzere bölge valilerinin gönderdiği vergiyle birlikte alıcı kuş gönderilmesi de kanun olmuş ve buna doğan hazinesi denmiştir. Hatta Doğancıbaşı Mevlid günü ve Ramazan Bayramı'nda olmak üzere 120'den toplamda 240 altın bahşiş alırdı. Kahire'den doğan hazinesinin ulaşması da törene vesile olur, doğanlar Doğancıbaşı'ya, paralar da Hazinedarbaşı'ya teslim edilirdi. Avlanma esnasında da canlı veya cansız av getirenlere ve köylülere bahşişleri dağıtılırdı.⁴⁹⁴ 17. yüzyılda sayıları 30 kadar olan Kiler koğuşu efradı da, senede bir kez nisan yağmurunu toplayıp padişaha takdim ettiklerinde de bahşiş alırlardı.⁴⁹⁵

4 Cemaziyelahir 1114/26 Ekim 1702 tarihinde Şehzade Sultan Hasan'ın başı Berberbaşı tarafından tıraş edildiğinde, Berberbaşı Ağa'ya 3 kese akçe, bir samur kürk, eyerli at ve sandıkbaşı ağaya 250 guruş, bir samur kürk, çuka ve kumaş, ayrıca hüddamlarına da atıyye verilmiştir. Yine Mirahur-ı Evvel Ağa Sadrazam için eyerli zülüflü siyah bir kır at getirince karşılık olarak, bir samur kürk, 5 kese akçe ve eyerli atla, baş silahşör, ahur halifesi ve sair hüddama da atıyyeleri verilmiştir.⁴⁹⁶ Has Ahır erlerine verilen atıyye miktarı 500 guruştur.⁴⁹⁷

8 Rebiülevvel 1121/18 Mayıs 1709 tarihinde III. Ahmed Kağıthane'de nakkare ile pehlivanların güreşlerini seyretmiş, Enderun-ı Hümayun Ağalarına atış yaptırmış, 19 Mayıs'ta Kağıthane'deki türlü şenliklerde başarı gösterenlere altın ve kese kese para vererek taltif etmiştir. 20 Mayıs'ta çengilere padişah tarafından 1000 guruş verilmiştir.⁴⁹⁸

---

⁴⁹³ Batuhan İ. Kıran, **a.g.m.**, s. 50.

⁴⁹⁴ Özbay Güven-Gülten Hergüner, "Türk Kültürü'nde Avcılığın Temel Dayanakları", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sy.:5, 1999, s. 43-44.

⁴⁹⁵ Uzunçarşılı, **Saray Teşkilatı**, s. 315.

⁴⁹⁶ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.I, s. 180.

⁴⁹⁷ **A.g.e.**, C.I, s. 624.

⁴⁹⁸ Çağatay Uluçay, **a.g.e.**, s. 107-108.

1132/1720 yılında Kamame Kilisesi tamirinde görevli 150 Fransız esirinin hürriyetleri talep edilmiş, ilk gelen 80 tanesi giydirildikten sonra bu esirlere III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan 12'şer guruş ve Sadrazam İbrahim Paşa da 8'er guruş atıyye vermişlerdir.⁴⁹⁹ Esirlerle alakalı bir başka belgede Yedikule'de bulunan Avusturya ve Moskov esirlerinin elebaşlarına atıyye olarak 2000 guruş verildiği kayıtlıdır.⁵⁰⁰

Salavatçı denilen güreşçi tekkelerinin yöneticisi olan şahıslar özellikle III. Murad zamanından itibaren ihsaniye adı altında miktarı 1000 akçeyi bulan meblağlarla aylıkları dışında ödüllendirilmişlerdir. Bunlar Sultan ya da vezirlere dizdikleri methiyelerle atıyye-i ihsaniyeye nail olmuşlardır. Örneğin II. Bayezid devrinde Beşir Ahmed isimindeki pehlivan 3000, Süleyman adlı pehlivan ise 1500 guruş atıyye almıştır. I. Abdülhamid döneminde de huzur güreşleri sıkça yapılmış, saraya ait düğün, doğum ve bazı fetihler dolayısıyla da pehlivanlar huzurda güreşmişler ve atıyye ile onurlandırılmışlardır.⁵⁰¹

I. Mahmud Alay Köşkü'nde dönemin İstanbul Kadısı Zülali Hasan Efendi'ye Silahdar Ağa eliyle 600 zer-i mahbub ve 1500 cedit İstanbul altını, yine 2 gün sonra 200 zer-i mahbub vermiştir. Patrona Halil bile huzura kabul edilmiş ve 400 zer-i mahbubla ödüllendirilmiştir.⁵⁰² 22 Safer 1148/14 Temmuz 1735 tarihinde birçok devlet adamına memuriyet terfi ve ödülleri verildikten sonra Babıali'de Kapı kethüdası Emin Mehmed Ağa doğrudan hatt-ı hümayunu teslim edince, kendisine ataya-yı mülukaneden 100 kese ceb harçlığı ihsan edilmiştir.⁵⁰³

---

⁴⁹⁹ **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, C.II, s. 1181.

⁵⁰⁰ BOA, C.HR. 155/7716, 6 Muharrem 1205/15 Eylül 1790.

⁵⁰¹ Mehmet Yavuz Eler ve Selahattin Özyurt, "Türk Kültüründe Kadimden Günümüze Ulaşan Sosyal Örgütlere Dair Bir Misal: Salavatçılıktan Cazgırlığa", **Studies of the Ottoman Domain**, C.II, Sy.:2, Şubat 2012, s. 42-46.

⁵⁰² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 212.

⁵⁰³ **Subhi Tarihi**, s. 254.

I. Mahmud'un Hazine-i Hassa Başkatibi Salahi Efendi padişahın 1148-1151 /1735-1738 arasındaki hayatını günü gününe not etmiştir. Bu notlardan öğrendiğimize göre, Muharrem'in birinde, Sultan Mahmud Topkapı Köşkü'nde öğle namazını kılıp önce sandalla Karaağaç bahçesine ardından Sadabad'a geçmiş; sonra da Rikab-ı Hümayun çuhadarlığından emekli olup Eyüp'de oturan şair Hüseyin'den kayabaşı denilen türküler dinlemiş ve kendisine bol miktarda zer-i mahub ihsan etmiştir.⁵⁰⁴

I. Mahmud dönemine ait bir atıyye defterine göre atıyye alan devlet görevlileri ve aldıkları miktarlar sırasıyla; Sadrazam hazine katibi Süleyman Efendi'ye 1000, Baş muhasebenden mazul Hattı Mustafa Efendi'ye 2750, Mevkufattan emekli esbak yazıcı Abdullah Efendi'ye 1750, Haremeyn-i şerifeyn mukatası payesi olan yazısı sabık Osman Efendi'ye 1500, Cebeciler kitabetinden mazul Salih Efendi'ye 500, Büyük kale tezkereciliğinden mazul Arifi Paşa damadı Süleyman Efendi'ye 750, Haslar mukataacılığından mazul Mektubi Efendi hülafasından Hamza Efendi'ye 500, Kefe mukatasından mazul Haki Muhammed Efendi'ye 250, önceden Baş Mukataacı olan pir ve ihtiyar Mustafa Edib Efendi'ye 1000, Küçük Kale'den mazul Serkatibi Abdi Efendi'ye 300, kağıt emanetinden mazul Hüseyin Efendi'ye 1500, eski silahdar ağalardan ihtiyar Mehmed Ağa'ya 500, Avlonya mukatasından mazul Hotin Defterdarı Mehmed Tahir Efendi'ye 400, Mektubi Efendi ikinci halifesi Mihri Mehmed Efendi'ye 1000, tarihçilikden mazul Emni Bey biraderi İbrahim Efendi'ye 250, Namenüvis Sabih Ali Efendi'ye 1000, Top arabacılar kitabetinden mazul, önceki Yeniçeri Başhalifesi İbrahim Efendi'ye 500, Top arabacılar kitabetinden mazul Mehmed Mustafa Efendi'ye 250, Sergi nezaretinden mazul mektubi hülafasından Munis Mustafa Efendi'ye 750, Kefe mukatasından mazul İbrahimzade Mehmed Emin Efendi'ye 500, Top arabacılar kitabetinden mazul arabacı Vezirzade Ali Bey Efendi'ye 250, Mektubi Efendi hülafasından Remi Ali Efendi'ye 500, Tersanede riyaset vekaletinden mazul Hotin eski Defterdarı Seyyid Mahmud Efendi'ye 500, Kethüda Bey katibi başhalifesi Nuri

---

⁵⁰⁴ Ali Seydi Bey, **a.g.e.**, s. 105.

Efendi'ye 750, Kethüda Bey katibi hülefasından Rami Mühürdarı Muhibbi Mustafa Efendiye 1000, Mektubi Efendi hülefasından Arifi Paşazade Behram Bey Efendi'ye 500, küçük ruzname payesi olan Katib Süleyman Efendi'ye 1000, küçük ruzname payesi olan Seyyid Mahmud Muhtari Efendi'ye 300, baş mukataacılık payesi olan Ali Efendi'ye 300, Kethüda Bey katibi hülefasından Mustafa Sıdkı Efendi'ye 150, Kapıcılar katibi olan Mehmed Efendi'ye 250, Kethüda bey katibi hülefasından Hatti Efendi yeğeni Ahmed Visali Efendi'ye 250, Mektubi Efendi hülefasından İbrahim Efendi'ye 150, Kethüda bey katibi hülefasından İbrahim Efendi'ye 400, matbah-ı âmire katibi İsmail Efendi'ye 150, Kethüda bey katibi hülefasından Raşid Efendi'ye 100, Büyük Kale tezkireciliğinden mazul Muharri Abdullah Efendi'ye 2500, küçük ruzname vekaletinden mazul İbrahim Vahab Efendi'ye 750, İvaz Paşa Divan Efendisi Hafız İbrahim Efendiye 1000, umur-ı mühimme muharriri Ganem Mustafa Efendi'ye 250, umur-ı mühimme muharriri Re'fet Mustafa Efendi'ye 250, Divan kalemi emekdarlarından Ali Nebli Efendiye 450, Kethüda Bey katibi hülefasından Seyyid Mustafa Efendi'ye 100, Divan kalemi emekdarlarından Abdurrahman Refi Efendi'ye 300, Hassa Bostancıları Hasekilerine 1000, Hassa mehteranına 1000, Sadrazam mehteranına 500 ve Kethüda bey katibi hülefasından Seyyid Mustafa Efendi'ye 100 guruş şeklindedir.⁵⁰⁵

16 Rebiülevvel 1204/4 Aralık 1789 tarihli Defterdar Efendi'ye yazılan bir buyruhduda Dimetokalı Hasan ismiyle bilinen kişiye 500 guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.⁵⁰⁶ 2 Zilhicce 1207/11 Temmuz 1793 tarihli bir belgeden öğrendiğimize göre, Kudüs'e gitmek üzere Bosna üzerinden İstanbul'a gelen İtalyan asıllı bir papaza dilekçesi üzerine yol masrafını karşılaması için 100 guruş atıyye verilmiştir.⁵⁰⁷ 27 Safer 1205/5 Kasım 1790 tarihli buyruhduda, Defterdar Efendi'den şehid olanların validelerine 500 guruş atıyye taksim olunması istenmiştir.⁵⁰⁸ 20

---

⁵⁰⁵ BOA, AE. I. Mahmud 137/10126, 29 Zilhicce1166/27 Ekim 1753.

⁵⁰⁶ BOA, AE. SSLM. III 105/6337, 16 Rebiülevvel 1204/4 Aralık 1789.

⁵⁰⁷ BOA, C.DH. 220/10977, 2 Zilhicce 1207/11 Temmuz 1793.

⁵⁰⁸ BOA, AE. SSLM. III 339/19562, 25 Safer 1205/3 Kasım 1790.

Rebiülahir 1206/17 Aralık 1791’de III. Selim’e camide suikast teşebbüsünde bulunulduğu ve bu olay sonrası padişahı koruduğu için Peşkir Ağası’nın bir cep altınla ödüllendirildiği kayıtlıdır.⁵⁰⁹

İstanbul yangınlarıyla alakalı olarak yaralı ve mağdurlara verilen atıyye miktarlarına birkaç belgede rastlanmıştır. Buna göre Kepenek Camii’nde çıkan yangında tulumbacı ve diğer çalışanlara atıyye verilmiştir.⁵¹⁰ Ayasofya civarındaki yangında 34 yaralı cebeciye 2’şerden 68 guruş atıyye,⁵¹¹ Sötlüce ve Balat yangınında hassa bostancı erlerinden yaralananlara 200 guruş⁵¹², Cibali ve Ayakapı dışındaki yangında yaralanan 30 kadar cebecinin herbirine 2’şer guruş atıyye verildiği kayıtlıdır.⁵¹³ Bir buyruğuda da devlet adamlarından Tevkii Hakkı Bey’in yangında tüm eşyaları yandığından dolayı atıyye olarak kendisine 10 bin guruş verildiği kayıtlıdır.⁵¹⁴

Dilsiz, fakir ve işsizlere verilen atıyyeler kapsamında şu bilgilere ulaşılmıştır: Sarayda elli-altmış kadar bizeban, dilsiz olduğunu Ali Ufki Bey’in hatıralarından öğreniyoruz, bu dilsizler gündüzleri Ağalar Camii’nin önünde otururlar ve padişah tarafından hem maaş hem de ihsanla ödüllendirilirlerdi. ⁵¹⁵ Fakir oldukları düşünüldüğü için musahip dilsiz ve cücelere beşer altın, diğerlerine birer altın

---

⁵⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Topkapı Sarayı Arşivi 4819 III. Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1791 ve 1792 Senelerine Ait Vekayi”, **Belleten**, C.XXXVII, Ekim 1973, No:148. , Ankara, TTK, 1973, s. 616. (“Selamlık Ayasofya’ya olup şevketlu efendimiz sünneti eda edüp mahalli kuudlarına oturduğu gibi köse kır sakallı Arabi, efendimizin namaz kıldığı mahalde kafesin kozesine bir biri ardınca göz ermeyecek rütbede müteakiben üç tane misk güllesini kozenin pervazına vurup cümlesi bir mahalle gelmekle kafes kırılıp bir tanesi içeri girüp silahdar vesair arz ağalarının başlarından aşırıldı, hane-i hassa ağalarının önüne düşürdü. Bu olaylar esnasında Peşkir ağasına Padişahı siper eylediği için 1 cep altın ihsan olundu”).

⁵¹⁰ BOA, C.BLD. 107/5348, 29 Rebiülevvel 1191/7 Mayıs 1777.

⁵¹¹ BOA, C.BLD. 48/2355, 3 Şevval 1154/12 Aralık 1741.

⁵¹² BOA, C.SM. 141/7055, 13 Şevval 1150/3 Şubat 1738.

⁵¹³ BOA, C.BLD. 142/7068, 18 Rebiülevvel 1178/15 Eylül 1764.

⁵¹⁴ BOA, C.ML. 38/1710, 3 Rebiülevvel 1207/19 Ekim 1792.

⁵¹⁵ Belemir Erken, **a.g.e.**, s. 21.

verilmesi evvelden beri kanun olarak görülmüştür.⁵¹⁶ 1703'te III. Ahmed Edirne'de Cuma namazı için geldiğinde annesi Gülnuş Valide Sultan da kapıdaki fakir ve görevlilere 180 guruş bahşış vermiştir.⁵¹⁷

---

⁵¹⁶ **A.g.e.**, s. 50.

⁵¹⁷ Betül İ. Argıt, **a.g.e.**, s. 159.

SONUÇ

Çalışmamızda Osmanlı'nın hediye kültürü içinde önemli bir yere sahip olan atıyye kelimesinin 18. yüzyıldaki örnekleri detaylarıyla incelenmiştir. Sultanların tebaasına verdiği hediyeler konusu Kutadgu Bilig'den Gelibolu Mustafa Ali'ye veya Defterdar Sarı Mehmed Paşa'ya kadar birçok devlet adamı ve vakanüvisin üzerinde durduğu bir konu olmuş; kaynaklarda sıklıkla padişahların hediye vermesinin öneminden bahsedilmiştir. Sultanın kendi lehine bir kanaat ve bağlılık oluşturma isteğinin bir neticesi olarak özellikle merasimlerde maddi, manevi veya teminat verici hediye ve ihsanlarda bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmada Osmanlı'da hediye kavramı içerisinde özel bir önemi haiz olan atıyye kavramına odaklanılarak 18. yüzyılda atıyye verilme sebepleri, miktarları ve kimlere verildiği konusu incelenmiş; buna bağlı olarak dönemin ihsan haritasına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Merasimler, padişahın üstünlük ve ihtişamının sergilenmesine imkan vermesi ve halkın sarayla irtibata geçmesine vesile olması sebepleriyle, 18. yüzyıl gibi askeri ve siyasi başarısızlıkların artmaya başladığı bir dönemde saray ve halkı rahatlatan ve kendine güveni arttıran bir fonksiyon yüklenmiştir. Merasimlerde sadece padişah hediye vermeyip kendisi de kullarından hediye kabul etmiş; böylelikle pek çok devlet memuru ve tebaa bu hediye zincirinde bir halka olmuştur.

Atıyyelerin teslim ve kaydedilmesindeki en önemli görevli Teşrifati Efendi olup, bütün merasim kaidelerini bilen ve merasimi yöneten olarak zaman zaman bağlı olduğu kurum da değişmiştir. 18. yüzyıl sonundan itibaren Sadrazama bağlı Babialı görevlisi olmuş, teşrifat tezkiresi yoluyla kime, ne ve ne kadar verileceği

bilgisi kayıt altına alınmıştır. Teşrifati Efendi'nin kendisi de umumi tevcihatta bizzat padişah'tan atıyye almıştır.⁵¹⁸

Sözlük araştırmalarımız bize atıyyenin genelde büyüğün küçüğe verdiği armağan, özelde ise padişahın verdiği bahşış ve hediye olduğunu göstermektedir. Osmanlı Kaynaklarında atıyye miktarları ve kimlere verildiğine dair malumat, tayinat defterleri, ceyb-i hümayun ve masraf defterleri, mefruşat kayıtları, harc-ı hassa ve hediye defterlerinde bulunmaktadır. 16. yüzyılın ortalarına kadar in'am ve tasaddukat kayıtları ruznamçeci tarafından tutulurken, bu tarihten itibaren devletin daha sistematik bir yapıya büründürülmesinin yansımaları söz konusu kayıtları da etkilemiş ve in'am ve tasaddukat kayıtları bu yüzyılda teşrifata aktarılmıştır. 17. yüzyıl sonunda ise in'am ve tasaddukat kayıtları çeşitli maliye bürolarına bölünerek elçi giderleri başmuhasebe, hil'atler ise ruznamçe bürosuna aktarılmıştır.⁵¹⁹

Araştırmalarımız padişahın kendi cep harçlığından kullarına yaptığı ihsanları ifade etmek için atıyye-i hümayun kavramının kullanıldığını göstermektedir. Atıyye-i hümayun kavramına Yavuz Sultan Selim'den itibaren belgelerde rastlanmaktadır. Öte yandan çalışmalarımız atıyyenin çok farklı şekillerde verilebildiğini de ortaya koymuştur. Birincil kaynaklarda atıyye sıklıkla nakit hediye olarak karşımıza çıksa da zaman zaman atlar veya zahire cinsinden atıyye verilebildiği de görülmüştür.⁵²⁰

Atıyye kavramı ile ilişkili olarak, in'am ve tasadduk kavramları daha çok ilim ve edebiyatla uğraşanlara verilen hediyeler için kullanılmıştır. Söz konusu hediyeler bazen yılda bir defa bazen de birden fazla verilmektedir ve zamana ve kişiye göre miktarı değişebilmektedir. Düzenli olarak para kazanmak amacıyla şiir sunanlara in'am verilirken, ulema sınıfına verilenleri ifade etmek için tasadduk terimi yeğlenmiştir. İn'am kelimesi tanzimattan sonra yerini atıyye-i seniyyeye bırakmıştır.

---

⁵¹⁸ Mesela bkz. Filiz Karaca (Çalışkan), "Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi", s. 107-112.

⁵¹⁹ Mesela bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Mekke-i Mükerrime Emirleri**, s. 23.

⁵²⁰ Mesela bkz. **Zübde-i Vekayiat**, s. 631.

Bahşış de tıpkı atıyye gibi çok geniş bir anlam ihtiva etmekteydi ve hem hediye hem de maddi destek olarak birçok kişiye veriliyordu. Devlet adamlarının tanınmasına yardım eden ve toplumsal statülerini yükselten hil'at ise göreve başlama, atama, zafer ve düğün merasimleri gibi durumlarda memurlara hediye edilmiştir. Caize, şairlerin yazdığı her türlü şiire karşılı olarak verilen hediyeler ile tevcihat esnasında yüksek makamlara geçenlerin verdiği mutad hediyeleri ifade etmek için kullanılmıştır.⁵²¹

Atıyye kavramı Osmanlı maliyesiyle direkt ilintili bir kavram olduğu ve çoğunlukla nakit verilen hediye parayı ifade ettiği için araştırmamızın bir bölümünü Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldaki mali durumunu incelemeye ayırdık. Bu dönemde yaşanan Osmanlı maliyesindeki sıkıntılara paralel olarak , atıyyelerin de önemli bir kaynağı olan ve önceleri altın sikkeler halinde gönderilen Mısır irsaliyesi bu yüzyıldan itibaren artık gümüş sikkeler halinde gönderilmiş, 1757'den sonra akçenin yerini guruş almış, iç borçlanma başlamış ve halkın işsizlik sebebiyle hoşnutsuzluğu farklı şekillerde görülmeye başlanmıştır. Ancak araştırmalarımız, tüm olumsuzluklara rağmen 1768'e kadar Osmanlı hazinesinde ciddi bir bunalımdan söz edilemeyeceğini göstermiştir.⁵²²

Atıyye kavramını analiz etmenin bir ayağını, atıyyelerin hangi vesilelerle ve ne miktarlarda verildiğini tespit etmek tutmaktadır. Bu kapsamda önem sırasına göre cülus atıyyesinden başlayarak atıyye örnekleri ve miktarları detaylarıyla çalışılmıştır. Görülmüştür ki, cülus atıyyesinin kanunlaşması Fatih Sultan Mehmed zamanında olmuş; başta Sadrazam olmak üzere devlet erkani, ulema ve kapıkulu ocakları bu bahşışten faydalanmıştır. 18. yüzyılda yaşanan mali sıkıntılar cülus atıyyelerinde de kendisini hissettirmektedir. III. Ahmed cülus atıyyesini ancak annesi Gülnuş Valide Sultan'ın katkılarıyla tamamlayabilmiş; I. Mahmud'un cülus bahşışı ise maktul Sadrazam İbrahim Paşa'nın metrukatıyla tekmil edilebilmiştir. III. Osman zamanında

---

⁵²¹ Mesela bkz. Filiz Karaca (Çalışkan), "İn'am", **DiA**, C.XXII, s. 259- 260.

⁵²² Mesela bkz. Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul, Ötüken Yay., 2010, s. 213-223.

cülus bahşışı dağıtılırken bütçenin yetersizliği sebebiyle terakki verilememiş, bu eksiklik III. Mustafa döneminde tamamlanabilmiş; I. Abdülhamid ve III. Selim zamanlarında ise cülus bahşışı mali durumlardan dolayı hiç verilememiştir.⁵²³

Şehzade ve hanım sultanların doğumu vesilesiyle verilen atıyyelerin tarihinin Fatih Sultan Mehmed dönemine dayandığı görülmektedir. Şehzade veya hanım sultanların doğumuyla ilgili olarak, padişahın ilk çocuğunun dünyaya gelmesi söz konusuysa törenler daha gösterişli kutlanmış ve doğum haberi 18. yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli halkına da iletilmiştir. Eğer bu doğum, hanedan ailesi silsilesinde bir kesintiden sonra gerçekleşmişse gerçekleşen törenlerin boyutu ve verilen atıyyelerin miktarı da o denli artmıştır. Mesela I. Mahmud ve III. Osman'ın çocukları olmadığı için III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan doğduğunda devrin Sadrazamı Koca Ragıp Paşa bu doğum töreni için 20 bin Esemi altın harcamıştır ve bu da 550 keseden fazla bir miktara karşılık gelmektedir. Doğum sebebiyle Valide Sultan'ın hazırladığı Beşik Alayı da bol miktarda atıyyelerin dağıtılma vesilelerinden biri olmuştur. Valide Sultanların dağıttığı atıyyeler Beşik Alayı ile de sınırlı değildir. Oğullarının cülusundan sonra Eski Saray'dan Yeni Saray'a geçen Valide Sultanlar bu nakilleri sırasında da külliyeatli atıyye dağıtmışlardır. Atıyyelerin başkentteki önemli öznelerinden birini de sefirler oluşturmaktadır. Osmanlı sefirlerinin gönderiliş ya da yabancı sefirlerin karşılanması gibi durumlarda sefir ve maiyyetlerine atıyyeler verilmiş, sefirlerin cülus tebriği, anlaşma tekidleri, ya da onurlarına verilen ziyafetler de atıyye dağıtımına sahne olmuştur.⁵²⁴

Gemilerin denize indirilme merasimlerinde Teşrifati Efendi, başta Kaptan Paşa olmak üzere birçok görevliye atıyye vermiştir. Saray düğünleri ve şenliklerde başta surname yazarı olmak üzere, pekçok kişi atıyyeye ihsan olmuş, törenlerde halka saçılmak için keseler hazırlanmıştır. Bayram ve dini günlerde de yazılan kasidelerin karşılığı olan ıydiyyeler dağıtılır, Hırka-i Şerif ziyaretlerinde, Kadir

---

⁵²³ Mesela bkz. Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, s. 59.

⁵²⁴ Mesela bkz. **Tarih-i Raşid Ve Zeyli**, C.I, s. 60.

Gecesi ve Mevlid-i Şerif okunduğunda Enderun ağaları destimal akçesi alırdı. Yine Kurban bayramlarında şalvar akçesi denilen in'amlar dağıtılıyordu. Her yılbaşında Enderun ağalarına verilecek ihsanlar müfredat defterinde kayıt altına alınmıştır. Rebiülevvel ayının onikinci günü kutlanan Mevlid Kandili'nde vaizlere, mevlidhanlara ve büyük camilerin şeyhlerine atıyyeler dağıtılmış, Medine'den gelen hurmayı dağıtan Peşkir Ağası da atıyyeden nasibini almıştır. Hoca ve ulema efradından olan kimseler ise, bazen huzur sohbetleri sırasında yaptıkları yorumlar vesilesiyle, bazen padişah ve ailesine eser takdim etmeleri sebebiyle, bazen de cenaze merasimlerinde ettikleri duaya mukabil olarak veyahut memurların menasib tevcihi denilen terfi durumları gibi sebeplerle atıyye almışlardır.⁵²⁵

Kadırlara aylık olarak, Medine Kadısına ise Cizye gümrüğünden yıllık olarak atıyye verildiğini yine belgelerden öğreniyoruz. Sefer ve isyanların bastırılmasında yararlılık gösterenlere, özellikle savaşlar uzadığında motivasyon olması için kapıkullarına atıyye veriliyordu. Hendek ve tabya inşasında görev alanlar, fetih müjdesi getirenler, düşmandan dil ve kelle getirenler veya yeni celb edilecek askere hasekilik ihsanı adıyla çeşitli miktarlarda atıyye veriliyordu. Kırım ve Dağıstan yöneticileri de hem Sadrazamdan hem de sultan tarafından atıyye ihsanıyla ödüllendiriliyordu. Ayrıca diğer devlet görevlileri olan Kalgay ve Başvezire de atıyyeler verilerek hanlar Rusya'ya karşı müttefik olarak tutulmaya çalışılmıştır. Kırım hanları yanısıra Dağıstan hanlarına gönderilen atıyye ve hediyeler de İran ve Rusya'ya karşı ilişkileri iyi tutmanın göstergesi olmuştur.⁵²⁶

Mekke ve Medine halkına gönderilen surre-i hümayunlar da birer atıyye hükmünde olup, surre eminine, yardımcısı akkamlara, surrenin sağ salim ulaştığını bildiren müjdeciyeye, Hac yolu üzerindeki bazı kabilelere atıyye verilir, Mekke Şerifi de yıllık olarak bu ihsandan faydalanırdı. Mimari eser açılışları ve tamirlerinde özellikle hanedan mensuplarının atıyye dağıttıkları görülmüştür. Başta bina emini olmak üzere, kethüda beylere, fakirlere, hademelere, dua eden Şeyh Efendi ve daha

---

⁵²⁵ Mesela bkz. **Subhi Tarihi**, s. 161-162.

⁵²⁶ Mesela bkz. Hammer, **a.g.e.**, C.XIII, s. 60.

pek çok görevliye atıyye veriliyordu. Vakanüvisler de takdim ettikleri ciltler karşılığında atıyye aldıkları gibi, muhtaç olduklarını belirtmeleri halinde fazladan atıyyeye ihsan olabiliyorlardı. Bazen bu miktar maaşlarından da yüksek olabiliyordu. Daha çok nakit hediye olarak karşımıza çıkan atıyye vakanüvis Enveri Sadullah örneğinde olduğu gibi bazen günlük arpa, et, ve ekmek olarak da verilebilmekteydi.⁵²⁷

Musikişinaslar, mehterhane takımını oluşturan sancaktar ve mehterhane ekibi de devlet adamlarının memuriyet terfilerinde atıyye alıyordu. Bed-i Besmele törenlerinde başta hocalar olmak üzere, törene katılan öğrencilere ve ilahicilere atıyyeler veriliyordu. Valiler de gösterdikleri askeri başarılarının karşılığında, emrindeki askerlerin ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda veya zor durumda olduğunu belirten bir arzuhaline karşılık atıyye alıyordu. Yeniçeri ve diğer askeri erkan, toplanan Divan-ı Hümayun neticesinde hem ulufelerini hem de atıyyelerini alıyorlardı. Askerler rütbe tevcihlerinde, savaşta yararlık göstermeleri durumunda veya askeri törenlerde atıyye alıyorlardı. Devlet kurumlarında çalışan memurlara, zaviye efradına, şehid olanların validelerine, berberbaşına, pehlivanlara, yaralananlara, esirlere, meczuplara, dilsiz, fakir ve işsizlere çeşitli vesilelerle atıyye verilmesi söz konusuydu.⁵²⁸

Çalışmamız atıyye kavramının başta nakit hediye olmak üzere çok geniş bir anlamı içerdiğini göstermiştir. Bu anlam genişliği atıyyenin çeşidi kadar veren kişiler ve alan muhataplar açısından da söz konusudur. Gerek atıyyenin nakit para dışında, giysiden yiyeceğe kadar geniş bir yelpazeyi içermesi ve gerekse veren ve alan açısından külliyetli bir gruba hitap etmesi sebebiyle, atıyye kavramının sınırlarını net bir şekilde çizmek mümkün değildir; ancak bu durum bile 18. yüzyılda Osmanlı'da hediyeleşmenin önemli bir parçası olan atıyye kavramının devlet aygıtını tanımada

---

⁵²⁷ Mesela bkz. Efan Uzun ve Şahin Oruç, "Osmanlı Tarihçilerinin (Vekayinüvis) Gelir Kaynakları", **Turkish Studies**, Volume VIII/XI, Ankara, Fall 2013, s. 382-384.

⁵²⁸ Mesela bkz. Belemir Erken, **a.g.e.**, s. 21.

ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Çalışmamızın bu yönüyle yeni soruları akla getireceği ve yeni çalışmalara katkı sağlayacağı umudundayız.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

BOA, C.AS. 860/36823, 4 Rebiülevvel 1178/1 Eylül 1764.

BOA, A.E. III. Selim, 118, 2 Cemaziyelevvel 1204/18 Ocak 1790.

BOA, AE. SMHD. 196/15338, 15 Receb 1159/3 Ağustos 1746.

BOA, C.HR. 123/6124, 8 Ramazan 1189/2 Kasım 1775.

BOA, C.HR. 107/5308, 29 Safer 1202/1 Aralık 1787.

BOA, AE.SABH.I. 21/1793, 29 Zilhicce 1202/ 30 Eylül 1788.

BOA, AE.SMST. III 314/25248, 11 Şevval 1180/12 Mart 1767.

BOA, C.ADL. 94/5661, 3 Şaban 1192/27 Ağustos 1778.

BOA, AE.SABH. I. 199/13337, 10 Receb 1199/19 Mayıs 1785.

BOA, C.ADL. 19/1180, 29 Receb 1185/7 Kasım 1771.

BOA, C.AS. 461/19243, 16 Zilkade 1204/28 Temmuz 1790.

BOA, C.AS. 574/ 24127, 5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743.

BOA, C.AS 38312, 6 Cemaziyelevvel 1188/15 Temmuz 1774.

BOA, C.AS. 992/43381, 8 Receb 1204/24 Mart 1790.

BOA, C.AS. 9786, 14 Cemaziyelahir 1205/18 Şubat 1791.

BOA, C.AS. 555/28293, 9 Receb 1184/29 Ekim 1770.

BOA, C.AS. 50342, 9 Şaban 1184/28 Kasım 1770.

BOA, C.AS. 50/2336, 28 Safer 1187/ 21 Mayıs 1773.

BOA, C.AS. 28381, 28 C.elahir 1203/26 Mart 1789 ve 3 Receb 1204/19 Mart 1790.

BOA, C.AS. 29/1333, 20 Rebiülevvel 1205/27 Kasım 1790.

BOA, AE.SMHD. I. 9/606, 25 Receb 1161 /21 Temmuz 1748.

BOA, AE.SMHD. I. 3/ 173, 25 Receb 1161/21 Temmuz 1748.

BOA, C.ML. 25/1199, 29 Şaban 1201/16 Haziran 1787.

BOA, AE.SABH. I. 329/22597, 10 Receb 1201/28 Nisan 1787.

BOA, C.ML. 465/18914, 29 Cemaziyelahir 1207/11 Şubat 1793.

BOA, AE.SABH. I. 186/12385, 10 Muharrem 1199/23 Kasım 1784.

BOA, AE.SABH. I. 4/414, 10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

BOA, A.RSK. d. 1588, 3 Cemaziyelevvel 1151/19 Ağustos 1738.

BOA, C.AS. 603/25445, 7 Cemaziyelevvel 1204/23 Ocak 1790.

BOA, C.AS. 57/2654, 22 Muharrem 1187/15 Nisan 1773.

BOA, AE. SSLM. III 130/7910, 7 Muharrem 1203/8 Ekim 1788.

BOA, C.AS. 1220/54772, 27 Safer 1180/4 Ağustos 1766.

BOA, C.AS. 676/28405, 10 Rebiülevvel 1187/1 Haziran 1773.

BOA, C.AS. 779/32966, 17 Şevval 1200/13 Ağustos 1786.

BOA, C.AS. 914/39463, 7 Zilkade 1201/21 Ağustos 1787.

BOA, C.AS. 20045, 5 Safer 1202/16 Kasım 1787.

BOA, C.AS. 602/25397, 28 Ramazan 1203/22 Haziran 1789.

BOA, C.AS. 1074/47324, 29 Safer 1203/29 Kasım 1788.

BOA, C.AS. 961/41816, 7 Şevval 1204/ 20 Haziran 1790.

BOA, C.AS. 6/185, 29 Zilhicce 1139/17 Ağustos 1727.

BOA, C.AS. 766/32370, 25 Muharrem 1185/10 Mayıs 1771.

BOA, C.AS. 782/33127, 29 Rebiülevvel 1187/20 Haziran 1773.

BOA, C.AS. 539/22552, 8 Şevval 1202/12 Temmuz 1788.

BOA, C.AS. 735/30845, 16 Rebiülevvel 1187/7 Haziran 1773.

BOA, C.AS. 1172/52240, 20 Ramazan 1187/5 Aralık 1773.

BOA, C.AS. 789/33424, 3 Cemaziyelevvel 1204/19 Ocak 1790.

BOA, A.E. III. Selim 5496, 15 Muharrem 1207/2 Eylül 1792.

BOA, C.HR. 155/7716, 6 Muharrem 1205/15 Eylül 1790.

BOA, AE. SSLM. III 105/6337, 16 Rebiülevvel 1204/4 Aralık 1789.

BOA, AE. SSLM. III 339/19562, 25 Safer 1205/3 Kasım 1790.

BOA, C.BLD. 107/5348, 29 Rebiülevvel 1191/7 Mayıs 1777.

BOA, C.BLD. 48/2355, 3 Şevval 1154/12 Aralık 1741.

BOA, C.BLD. 142/7068, 18 Rebiülevvel 1178/15 Eylül 1764.

BOA, A.E. I. Mahmud 137/10126, 29 Zilhicce 1166/27 Ekim 1753.

BOA, A.E. I. ABDÜLHAMİD 4/360, 10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

BOA, A.E. I. ABDÜLHAMİD 2/185, 10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

BOA, C.SM. 71/3574, 18 Receb 1172/17 Mart 1759.

BOA, C.MTZ. 18/879, 5 Ramazan 1200/2 Temmuz 1786.

BOA, C.ML. 572/23425, 17 Ramazan 1198/4 Ağustos 1784.

BOA, C.DH. 96/4778, 27 Ramazan 1193/8 Ekim 1779.

BOA, C.DH. 222/11085, 29 Zilhicce 1187/13 Mart 1774.

BOA, C.DH. 224/11160, 29 Şevval 1171/6 Temmuz 1758.

BOA, C.SM. 91/4567, 17 Şevval 1167/7 Ağustos 1754.

BOA, C.AS. 427/17733, 20 Cemaziyelevvel 1185/31 Ağustos 1771.

BOA, TS.MA.d, 10363/0001, 1188/1774.

BOA, C.MTZ. 14/681, 8 Safer 1172/11 Ekim 1758.

BOA, HAT 197/9896, 29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791.

BOA, C.ML. 7/269, 4 Rebiülevvel 1136/2 Aralık 1723.

BOA, C.DH. 220/10977, 2 Zilhicce 1207/11 Temmuz 1793.

BOA, C.ML. 38/1710, 3 Rebiülevvel 1207/19 Ekim 1792.

BOA, HAT 254/14451, 29 Zilhicce 1205/29 Ağustos 1791.

BOA, C.SM. 141/7055, 13 Şevval 1150/3 Şubat 1738.

BOA, C. SM., 52/2629, 7 Receb 1169/7 Nisan 1756.

BOA, C.AS. 35/1707, 29 Cemaziyelevvel 1184/20 Eylül 1770.

BOA, C.HR. 180/8981, 15 Receb 1201/3 Mayıs 1787.

BOA, C.HR. 106/5252, 19 Rebiülahir 1204/6 Ocak 1790.

Birincil Kaynaklar

- Ahmet Cevdet Paşa: **Tarih-i Cevdet**, Sad. Mahir İz, İstanbul, 1973.
- Çeşmizade Mustafa Reşid: **Çeşmizade Tarihi**, Haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1993.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa: **Zübde-i Vekayiat, Tahlil ve Metin**, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa: **Devlet Adamlarına Öğütler (Nesayih'ul-Vüzera V'el-Umera)**, Sad. Hüseyin Ragıp Uğural, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Fatih Sultan Mehmed: **Kanunname-i Ali Osman**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Kitabevi, 2007.
- Gelibolulu Mustafa Ali: **Meva'idü'n-Nefais fi Kavâidi'l-Mecalis**, Haz. Mehmet Şeker, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997.
- (Mehmed) Esad Efendi: **Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)**, Sad. Yavuz Ercan, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979.
- Mehmed Esad Efendi: **Teşrifat-ı Kadime/Osmanlı İmparatorluğu'nda Teşrifat**, Haz. Serdar Soyluer vd., İstanbul, Okur Kitaplığı, 2012.
- Mehmet Subhi Efendi: **Subhi Tarihi**, Haz. Mesut Aydın, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007.
- Molla Mustafa **Mecmua**, Varak 26b, XVIII. Yüzyıl Günlük **Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası**, Haz. Kerima Filan, Saraybosna, Connectum Yayınevi, 2011.
- Novili Ömer Efendi: **Tarih-i Bosna**, Haz. Fatma Sel Turhan, İstanbul, Küre Yayınları, 2016.

- Raşid Mehmed Efendi: **Tarih-i Raşid ve Zeyli**, Abdülkadir Özcan vd., İstanbul, Klasik Yayınları, 2013.
- Şani-zade Mehmed Ataullah: **Şani-zade Tarihi** (1223-1237/1808-1821), Haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2008.
- Şemdanizade Fındıklılı S. E.: **Mür'it-Tevarih**, Haz. Münir Aktepe, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976.
- Tayyazade Ata: **Osmanlı Saray Tarihi/Tarih-i Enderun**, C.III, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul, Kitabevi, 2010.
- Vehbi: **Surname**, Haz. Mertol Tulum, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2008.

Kitap ve Makaleler

- Abdülaziz Bey: **Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri**, Ed. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, İstanbul, TVYY, 1995.
- Acar, Funda: “Osmanlı’da Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2015/1, C.XIV, Sy.:27, s.183-202.
- Açıkgöz, Fatma Ünyay: “17. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Hediye ve Hediyeleşme”, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Afyoncu, Erhan: “Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları I”, **Belgeler**, C.XX, Sy.:24, Yıl 1999, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000, s. 77-155.
- Afyoncu, Erhan: “Mevacib”, **DİA**, C.XXIX. s. 418-420.
- Ahıskalı, Recep: **Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttablık (18. YY)**, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001.
- Ahıskalı, Recep: “Terakki”, **DİA**, C.XL, s. 479-481.

- Altınay, Ahmed Refik: **Hicri 12. Asırda İstanbul Hayatı, 1689-1785**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1988.
- Akay, Hasan: **İslami Terimler Sözlüğü**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2005.
- Akgündüz, Ahmed: **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyesi**, Kamu Hukuku, C.I, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.
- Aktepe, M. Münir: “Ahmed III Devrinde Şark Seferine İştirak Edecek Ordu Esnafı Hakkında Vesikalar”, **Tarih Dergisi**, Sy.:2, s. 17-30.
- Akyıldız, Ali: “Valide Sultan”, **DİA**, C.XLII, s. 494-499.
- Ali Seydi Bey: **Teşrifat ve Teşkilatımız**, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, (tarihsiz).
- Alikılıç, Dünder: “17. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2002.
- Alikılıç, Dünder: **İmparatorluk Seremonisi**, İstanbul, Tarih Düşünce Kitapları, 2004.
- And, Metin: **40 Gün 40 Gece/ Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları**, İstanbul, Creative Yayıncılık, 2000.
- Argıt, Betül İpşirli: **Rabia Gülnuş Emetullah Sultan**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2014.
- Arıkan, Ayşe: “1774 Elçilik Hatıratı ve XV.-XVIII. YY. Osmanlı Rus İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı, 2012.
- Armağan, A. Latif: “18. Yüzyılda Hac Yolu Güzergahı ve Menziller”, **Osmanlı Araştırmaları**, Sy.:20, İstanbul, 2000, s. 73-118.

- Arslan, Mehmet: “Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri ve Bu Konuda Yazılan Eserler: Surnameler”, **Osmanlı**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 169-189.
- Arslan, Mehmet: **Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri**, İstanbul, Sarayburnu Kitaplığı, 2011.
- Arslan, Mehmet: **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Atalar, Münir: **Osmanlı Devleti’nde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Ateş, İbrahim: “Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine’ye Gönderilen Para ve Hediyeler”, **Vakıflar Dergisi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Sy.:13, 1981, s. 113-170.
- Ayhün, Erşahin Ahmet: “Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2008.
- Aynur, Hatice: “Surname”, **DİA**, C: XXXVII, s. 565-567.
- Ayvazoğlu, Beşir: “III. Selim”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Komisyon, İstanbul, Tarih, Medeniyet, Kültür Yayınları, 1996, C.V, s.180.
- Ayverdi, İlhan: **Kubbealtı Lugatı/Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.I, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, 2005.
- Bahaettin, Mehmet **Yeni Türkçe Lugat**, Haz. Abdülkadir Hayber, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Bayhan, Mehmet Ali: **Saray Günlüğü 1802-1809**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 2007.

- Baykal, Bekir Sıtkı: “Osmanlı İmparatorluğunda 17. Ve 18. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler”, **Belgeler**, C.XIII (1988), Sy.:17, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1993, s. 87-115.
- Bayrak, M. Orhan: **Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1999.
- Beydilli, Kemal: “Sefaretname”, **DİA**, C.XVI, s. 288-294.
- Bozcu, Pelin: “Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı *Ehl-i Hiref*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2010.
- Bölükbaşı, Ömerü'l Faruk: “XVIII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Darbhane-i Amire”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010.
- Buniyatov, Ziya Musa: “Dağistan”, **DİA**, C.VIII, s. 404-406.
- Buzpınar, Şit Tufan: “Surre”, **DİA**, C.XXXVII, s. 567-569.
- Cantay, Gönül G.: “Osmanlı Mimarlığında Onarım ve Belgeleri”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sy.:7, Bahar 2016, s. 63-77.
- Cihan, Ahmet: “Osmanlı Devleti İle Dış Dünya Arasındaki Hediyeleşme”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sy.:164, Ekim 2006,s. 147-159.
- Çağbayır, Yaşar: **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007.
- Çetin, Altan: “Memluk Sultanlarının İn'am ve İhsanlarına Dair”, **Tarih Boyunca Saray Hayatı ve Teşkilatı -23 Mayıs 2005- Bildiriler**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2006, s. 79-95.

- Çetin, Atilla: “İstanbul’daki Tekke, Zaviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika”, **Vakıflar Dergisi**, Sy.:13, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1981, s. 583-590.
- Çetin, Birol: “Osmanlı Devlet Yönetiminde Teşvik ve Ödüllendirme”, **Osmanlı**, Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 271-279.
- Çınar, Hüseyin: “Arslan Giray Han ve Kırım’ın Yeniden İmarında Vakıfların Rolü”, **Vakıflar Dergisi**, Sy.:30, 2007, s.117-138.
- Çolak, Songül: “Patrona Halil Ayaklanmasını Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pay-i Tahttaki Etkileri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XII, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yay., 2002, s. 525-530.
- Demiray, Kemal: **Temel Türkçe Sözlük**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1996.
- Dingeç, Emine: “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği:Yeni Yılda Hediyeleşme”, **Turkish Studies**, C:4/8, Fall 2006, s. 1055-1073.
- Doğan, Mehmet: **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara, Birlik Yayınları, 1986.
- D’ohsson, Mouradgea: “Devlet Memurları’nın Gelirleri”, Çev. Ayda Düz, **Hayat Tarih Mecmuası**, Nisan 1973, Sy.:3, C.I, Yıl 9, İstanbul, s. 80-85.
- Düzbakar, Ömer: “15-18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Elçilik Geleneği ve Elçi İaşelerinin Karşılanmasında Bursa’nın Yeri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.II/VI Kış-2009, s. 182-194.

- Emecen, Feridun: “Atıyye-i Seniyye”, **DİA**, C.IV, s. 64.
- Erken, Belemir: “Dil Sükutta Eller İcraatta, Osmanlı Sarayında ve Toplumunda Dilsizler”, Ordu Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Erler, M.Y. ve Ö. S.: “Türk Kültüründe Kadimden Günümüze Ulaşan Sosyal Örgütlere Dair Bir Misal: Salavatçılıktan Cazgırlığa”, **Studies of the Ottoman Domain**, C.II, Sy.:2, Şubat 2012, s. 39-57.
- Ertuğ, Zeynep Tarım: “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, **Osmanlı**, C.IX (Kültür ve Sanat), Ed. Güler Eren, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 133-142.
- Ertuğ, Zeynep Tarım : “18. YY Osmanlı Sarayında Bayram Törenleri”, **Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu’na Armağan**, Ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul, 2006, s. 573-594.
- Ertuğ, Zeynep Tarım: “Osmanlı İstanbul’unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.VIII, Sy: 16, İstanbul 2010, s. 131-148.
- Eyice, Semavi: “Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergahı”, **Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.XLIII, İstanbul, 1987, s. 475-511.
- Faroqhi, Suraiya: **Osmanlı Kültürü Ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Faroqhi, Suraiya: **Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

- Fayda, Mustafa: **Hız. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa: “Ata”, **DİA**, C.IV, s. 33-34.
- Fişne, Rahime: “XVIII. Yüzyıl Başlarında Kudüs Suresi (Transkripsiyon ve Değerlendirme)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2012.
- Genç, Mehmet **Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul, Ötüken Yay., 2010.
- Girgin, Kemal: **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Güngör, Tahir: “Enderun Saray Mektebi’nde Has Oda Teşkilatı”, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Güngör, Tahir: “Vakanüvis Hakim Efendi Tarihi (1753-1766)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2014.
- Güven, Ö. ve Hergüner, G.: “Türk Kültürü’nde Avcılığın Temel Dayanakları”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sy.:5, 1999, 32-49.
- Hammer, Joseph Von: **Büyük Osmanlı Tarihi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat (İkra Okusan), 1991.
- Işık, Mehmet: “Siyaset ve Şenlik 1836 Sur-ı Hümayunu”, FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- İbrahim Cudi Efendi: **Lügat-ı Cudi**, Haz. İsmail Parlatır vd., Ankara, Türk Dil Kurumu, 2006.

- İlgürel, Mücteba : “Vak’anüvislerin Taltiflerine Dair”, **Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.
- İnalcık, Halil: **Şair ve Patron**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil: “Sultanizm” Üzerine Yorumlar: Max Weber’in Osmanlı Siyasal Sistemi Tiplemesi, **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sy.:7, Ekim 1994, İstanbul, s. 5-26.
- İnalcık, Halil: “Kırım”, **DİA**, C.XXV, s. 447-465.
- Kara, Ömer: “İslam Geleneğinde Ümera Huzurundaki Bilimsel Toplantıların Osmanlıcası: Huzur Dersleri”, İlim Yayma Vakfınca Düzenlenen Osmanlı’da Tefsir Dersi Gelenekleri Konulu Sempozyum Bildirisi, 7-9 Ekim 2016, İstanbul, s. 299-369.
- Karaca, Filiz Çalışkan: “Osmanlı Devleti’nde Teşrifat Kalemi ve Teşrifatçılık”, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.
- Karaca, Filiz Çalışkan: “Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.
- Karaca, Filiz Çalışkan: “Teşrifat”, **DİA**, C.XL, s. 570-572.
- Karaca, Filiz Çalışkan: “İn’am”, **DİA**, C.XXII, s. 259-261.
- Karamursal, Ziya: **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Karaöz, Nalan: “III. Selim Dönemi’nde Donanmada Yapılan Merasimler”, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

- Karateke, Hakan T.: **Padişahım Çok Yaşa-Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2004.
- Kazan, Hilal: “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi”, Marmara Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- Kınlı, Süleyman: “Hat ve Hattatan’da Osmanlı Hattatları”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Kıran, Batuhan İsmail: “17. Yüzyılda Enderun’daki Ödeme ve İn’amlar Üzerine Bir İnceleme”, **Mavi Atlas**, Sy: 4/2015, s. 38-52.
- Kia, Mehrdad: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Gündelik Yaşam**, Çev. Özgür Özol, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2013.
- Koç, Neslihan K.: “I. Abdülhamid’in Şehzadelerinin Bed-i Besmele Törenini Anlatan Enderunlu Fazıl’ın Surname-i Şehriyari Üzerine”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sy.:27, 2010, s. 149-186.
- Koçu, Reşat Ekrem: “Cülus”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C.XI, s. 293.
- Köse, Fatih: “Osmanlılarda Nevruziye Geleneklerine Tarihsel Açıdan Bakış”, **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl: 16, Sy.:51 (Bahar 2012), s. 93-102.
- Kurtaran, Uğur: “Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Tarih, Konya, 2012.

- Küçük, Sezai: “Mevlevilerde Çocuk Şeyhler ve Vekil Şeyhlik”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XV, Sy.:27 (2013/1), s. 95-119.
- Kütükoğlu, Mübahat: “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XXVII/1-2, Ankara, 1989, s. 199-231.
- Mandacı, Filiz: “III. Selim Dönemi Osmanlı Maliyesinde İslahat Hareketleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2007.
- Mauss, Marcel: **Sosyoloji ve Antropoloji**, Çev. Özcan Doğan, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2005.
- Mercan, Halil: Teşrifatizade Mehmed Efendi’nin Defter-i Teşrifatı (Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 1996.
- Mert, Talip: “19.Yüzyılda İhsan-ı Şahane”, **Hediye Kitabı**, Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007, s.112-133.
- Metin, İsmail: “Osmanlıların Kabe ve Mescid-i Haram Hizmetleri”, **Turkish Studies**, C.X/II, Winter 2015, s. 663-678.
- Mustak, Aykut: “A Study on the Gift Log, MAD 1279: Making Sense of Gift-Giving in the Eighteenth Century Ottoman Society” (MAD 1279 Kodlu Hediye Defteri Üzerine Bir Çalışma : 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Hediyeleşmeyi Anlamlandırmak), Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

- Nutku, Özdemir: “Bayram”, **DİA**, C.V, s. 257-265.
- Orhonlu, Cengiz: “Hazine”, **DİA**, C.XVII, s. 130-133.
- Özcan, Abdülkadir: “Cülus”, **DİA**, C.VIII, s. 108-114.
- Özcan, Abdülkadir: **Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Özön, M. Nihat: **Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü**, İstanbul, Arkın Kitabevi, 1971.
- Özlu, Zeynel: “Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair”, **Milli Folklor**, 2014 Sy: 101, s. 209-224.
- Özünü, Emine E. “Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.III/XI, Bahar 2010, s. 238-244.
- Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 2. bs, C.III, İstanbul, MEB, 1972.
- Peirce, Leslie P.: **Harem-i Hümayun**, Çev. Ayşe Berkday, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Rado, Şevket: **Hayat Büyük Türk Sözlüğü**, İstanbul, Hayat Yayınları, (tarihsiz).
- Rado, Şevket: “III. Mustafa Devrinden Bazı Haberler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Şubat 1973, Sy.:1, C.I, Yıl 9, İstanbul, s. 4-8.
- Reindl-Kiel, Hedda: “Osmanlı Yöneticileri, Lüks Tüketimi ve Hediyeleşme”, **İsam Konuşmaları**, Haz. Seyfi Kenan, İstanbul, İsam Yayınları, 2013, s. 137-151.
- Sahillioğlu, Halil: “Ceyb-i hümayun”, **DİA**, C.VII, s. 465-467.
- Sertoğlu, Midhat: **Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi**, İstanbul, İskit Yayını, 1958.

- Söylemez, Hatice: Mukaddimetü's-Sefer (1736-1739 Seferi Hakkında Bir Eser), Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Şahinler, Necmeddin: **Prof. Dr. Ahmed Yüksel Özemre, Misalli Kelimeler/Kavramlar Sözlüğü**, İstanbul, Kurtuba Kitap, 2012.
- Şemseddin Sami: **Temel Türkçe Sözlük, Sadeleştirilmiş Kamus-ı Türki**, İstanbul, Karakuşak Basım, 1985.
- Tabakoğlu, Ahmet: "Osmanlı İktisat Sistemi", **Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih, Medeniyet, Kültür**, Yay. Komisyon, C.V, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996.
- Tabakoğlu, Ahmet: **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985.
- Terzi, Arzu T.: **Hazine-i Hassa Nezareti**, Ankara, TTK, 2000.
- Tezcan, Mahmut: **Kültürel Antropoloji**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1997.
- Tok, Özen: "H. 1112 (M. 1700) Tarihli Mısır İrsaliye Hazinesi", **History Studies**, Volume: 6, Issue:1, Ocak 2014, s. 175-187.
- Tuğlacı, Pars: **Okyanus 20. YY Ansiklopedik Türkçe Sözlük**, C.I, İstanbul, Pars Yayınevi, 1971.
- Tuğlacı, Pars: **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**, C.I, İstanbul, Cem Yayınevi, 1978.
- Uluçay, Çağatay: **Harem II**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Unat, Faik Reşit: **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008.

- Uzun, E. ve Oruç, Ş.: “Osmanlı Tarihçilerinin (Vekayinüvis) Gelir Kaynakları”, **Turkish Studies**, C.VIII/XI, Ankara, Fall 2013, s. 373-387.
- Uzun, Mustafa: “Caize”, **DİA**, C. VII, s. 28-30.
- Uzun, Mustafa: “İydiyye”, **DİA**, C. XIX, s. 222-224.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: **Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: **Mekke-i Mükerreme Emirleri**, 2. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: **Kapıkulu Ocakları I**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: “Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi”, **Belleten**, C.XLII, Ocak 1978, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1978, Sy.:165, s. 67-93.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: **Osmanlı Tarihi**, C.IV, 1. Bölüm, 2. bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1978.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: “Topkapı Sarayı Arşivi 4819 III. Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1791 ve 1792 Senelerine Ait Vekayi”, **Belleten**, C.XXXVII, Ekim 1973, no: 148, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1973, s. 607-662.
- Uzunçarşılı, İsmail H.: “Osmanlılarda Musiki Hayatı”, **Belleten**, C.XLI, Ocak 1977, Sy.:161, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1977, s. 79-114.
- Üstünipek M. ve Ü. Ş.: “Amin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı”, **Art-Sanat**, 2014/1, s. 35-45.

- Yeğin, Abdullah v.d. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat**, İstanbul, Türdav Basım, 1990.
- Yıldırım, Üzeyir: “Osmanlılar’da Culus ve Buna Dair Bir Kaynak Eser”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Zarinebof-Shahr, F.: “Lale Devrinde Osmanlı Prensesleri”, **Osmanlı**, C.V, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 428-433.
- Zilfi, Madeline C.: **Osmanlı Uleması**, Çev. Mehmet Faruk Özçınar, Ankara, Birleşik Dağıtım, 2008.

Çevrimiçi:

Batmaz, Şakir:

Tersane-i Amire'de Gemilerin Denize İndirilme Merasimi, s. 157-176, <http://edergi.atauni.edu.tr/ataunis-osbil/article/download/1020000425/1020000419>)

Tepe, Cüneyt:

<http://tarihvedenedeniyet.org/2010/12/osmanli-tarihini-ya-zan-elci.html>

http://www.tdkgov.tr/index.php?option=com_gts&kelim e=SALMA

EKLER

ARŞİV BELGELERİNDEN ÖRNEKLER

Sah

İzzetlü Defterdar Efendi

Dağıstani celadetlü İshak Ahmed Han hazretlerine bu def'a taraf-ı hümayun-ı şehinşahiden atıyye-i mülûkâne olmak üzere yalnız bin aded zer-i mahbub babında ferman-ı hümayun buyurulmağla han-ı müşarünileyhin tahriratıyla vürud edüb bu def'a cevaplarıyla iade olunacak adamı Hacı Yusuf Bey ile tarafına irsal olunmak için ferman-ı hümayun buyurulduğı üzere han-ı müşarünileyhe hazine-i amireden ber vech-i muharrer yalnız bin aded zer-i mahbub ve harc-ı rah olmak üzere dahi mir-i mumaileyh Yusuf Beye iki yüz guruş ve yanında olan etbama dahi elli guruş veresin deyü

Buyuruldu

25 Receb 161 Tezkire dade İki kıt'a tezkire dade

25 Receb 1161

BOA, A.E.SMHD.I., 9/606, 25 Receb 1161/21 Temmuz 1748.

خاتون قزلباش افندی
 عفرناز حیدر افندی
 نهنز هیدر عقیقه قوی؛
 پند خرقا هیدر بونور خاقان
 ورو لردا بونور بولور
 بوسفباله قزلباش
 هیدر بونور افندی خاقان
 بروجوتز پیز بیسودوز ز مجبور
 وخی بیروی ایله بونور افندی
 ایله خورش وده کور
 بونور افندی
 بونور افندی
 بونور افندی

BOA, A.E.SMHD.I., 9/606, 25 Receb 1161/21 Temmuz 1748.

Sah

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd ve tezkiresi verilmek

Buyuruldu

15 Receb 159

Sah

Arz-ı bendeleridir ki

Taraf-ı devlet-i aliyyeden İran Şah'ına ala-tarikü's-sefaret ba's ve irsal olunan Mustafa Nazif Efendi'ye atıyye-i hümayun hazret-i cihandari olmak üzere yalnız yedi bin beş yüz guruş verilmek babında ferman-ı alileri sadır olmağın sudur eden ferman-ı alileri mucibince başmuhasebeye kayd olunub meblağ-ı mezburun tezkiresi verilmek babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerinindir.

Tezkire dade

Fi 15 Receb 159

BOA, AE.SMHD.I.,196/15338, 15 Receb 1159/3 Ağustos 1746.

علی امیری محمد - I

۱۰۲۲۸

A.E.I. Mahmud
15338

Handwritten calligraphic text in black ink, including a crescent moon symbol and the date '۱۵۳۳'.

عضین لر بر در کم
طرف دولت عدون ایران شاهانه علی طریق السفادق بعثت و ارسال
افغان مصطفی نظیف افندی به عطیه همایون حضرت جهانواری اولوق اوردو
یا کتوبی بیک بنیوز غوغوش و بر ملک اینج فرامه عاکدری صاور اولمیلور صورو ایوم
فرامه عاکدری بر صیحه بانس محاسبه به فدا اولمیلور مبلغ بزورن توکم بسی و بر ملک اینج
نظام و قلمو سمانو سلطانم صهریزینکور

Handwritten signature and date '1533'.

Benim vezirim

Verilen atıyye kâfidir

Şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velini'metim efendim padişahım

Hacegan-ı divan-ı hümayundan hala Vakayinüvis Ahmed Vasıf Efendi kullarının çendruz mukaddem arz eylediği vekayi' cildleriyle ma'an takdim-i huzur-ı meymenet me'nus-ı mülukaneleri kılınan takriri balasına mumaiyleh kullarına atıyye-i hümayun ihsan buyurulması ima ve iş'ar buyurulmuş emr ü ferman efendimiz hazretlerininindir Bu def'a Efendi-i mumaiyleh bendelerine taraf-ı çakeranemden beş yüz guruş i'ta olunmağla taraf-ı şahanelerine da'vat-ı hayriyyeye mübaderet eylediği malum-ı hümayunları buyuruldukda her ne veçhile emr ü ferman buyurulur ise emr ü ferman şevketlü kerametlü mehabetlü kudretlü velinimetim efendim padişahım hazretlerininindir.

BOA, AE.SABH.I., 4/414, 10 Receb 1203/6 Nisan 1789.

نم و در نیم
و بر جبهه عطیه کافور
پانجام

شوق کرامتو مهابتو قدرتو ولی نعمتم افتم
مواجهگان دیوان هانوزن حاکو وقایع نویس احمد راصف افزی قوتلینان چند روز مقدم عرض ابدی
وقایع جلد لریه معاً تقدیم حضور مینت مانوی ملوکانه ری قدان تقریری باوسنه موی الیم قوتلینان عطیه
هایون احسان بیورسی ایما و اشعار بیورسی امروفلان افز حضرت بکر بودغه افزی موی الیم لریه
طرف جا کرانه مدن بشیور غوغی اعلا اولغله طرف شاهانه لریه و عواق خیریه مبارق الیم لریه
هایونری بیورلریه هر نوعه امروفلان بیورایسه امروفلان شوق کرامتو مهابتو قدرتو
افتم بادشاهم حضرت بکر

Yazıla

Eflak Başbuğu Vezir Ebubekir Paşa'ya hkm ki

Sen ki vezir-i mşarnileyhsin ihale-i uhde-i gayret ve himmetin kılınan hidemat-ı aliyyemin kema hve'l-matlub tesviye ve temşiyetine medar ve sana kuvvet-i bzuyı iktidar olmak in bu def'a atıyye-i şahanem olmak zere hazine-i hmayunumdan on beş bin guruş ihraz ile tarafına irsal olunmağla meblağ-ı mezburdan beş bin guruş ta'dad ederek bittamam ahz ve makbuz senedin der aliyyeme irsal ve umur-ı memurende kema hve'l-matlub ibraz-ı mesai-i cemileye say' bihemal eylemek babında ferman-ı alişanım sadır olmuşdur

5 Safer 1202

Muhasebe-i evvel

Yazılmıştır

BOA, C.AS. 20045, 5 Safer 1202/16 Kasım 1787.

۹

۵۱

الغده بنتی زید ابوبکر بنی ...
سکه فدیه ...
که هو الطوبی ...
بوفه عطیه ...
الغده بنتی زید ابوبکر بنی ...
بوفه عطیه ...
بوفه عطیه ...
بوفه عطیه ...

Yergöğü kal'ası haricinde hafır ve inşa olunacak hendek ve tabyaların resmine me'mur olan mühendis beyzadelere şimdilik atıyye olmak üzere canib-i miriden i'tası ferman buyurulan

Guruş

100 evvel

100 ve sani

200

Veznedar başı ağa mebla-yı mezburu verüb ba'de telhis etdirdesin

BOA, C.AS. 461/19243, 16 Zilkade 1204/28 Temmuz 1790.

۶

بیرکچی قلمی خادرجند خفروانشا اولم جو خندق و طابیه زری سینه
مامور اولان مهندس بکراده رح شریک عطفه اولوق اودزه جانب
میدین اعطای فرمان بویلوخ

عوض
بیت
و

وزنه طلا بانی
وزنه مسکونی

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd ve tezkiresi verilmek

Yazıldı dade

15 Muharrem 207

Arz-ı bendeleridir ki

Sipahi ocağı çavuşanına ber mantuk derkenar beher bir kıst mevacib ihracında canib-i miriden in'am olarak iki bin akçe verilügeldiği mukayyed olmağla bu def'a ihrac olunan mevacib için dahi iktiza eden in'amatın i'ta buyurulmasını ocağ-ı mezbur çavuşları işbu arz-ı halleriyle istida ederler manzur-ı malum-ı devletleri buyuruldukda derkenar olunan sabıkı mucibince iki bin akçe verilmek üzere başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak babında emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerinindir.

Tezkire dade

15 Muharrem 1207

BOA, A. E. III. Selim 5496, 15 Muharrem 1207/2 Eylül 1792.

۵۲۹۲

ASPAKATIN
MANSUR

A.E. III. Selim
5496

ماده ایتم - ایتم III

حضرت نیر لوردر
سیاه ارجانی جاوشانته برملوق درکار بهر
بخط موجب افراننده جانب میرون انعام
اوله دن ایکی بیک آنچه وریلو طریقی عید اوله
بودغه افران اظان موجب ایچون دخی اقتضا
ایک انعامانک اعطا بکونی صاع بزور چاوشانته
شنبو عیالارله مستها اودر زلفور عیالار
سودلوقه درکار اظان سانی مویجه ایکی بیک
ایچه وریلو اودره باش کلیمه به قند وریلو
اعطا اولونق باشن اودر صاع درکار سعادت
سظم حضرت لوردر

۱۲۰۷

BOA, A. E. III. Selim 5496, 15 Muharrem 1207/2 Eylül 1792.

Sah

İzzetlü Defterdar Efendi

Mir-i mirandan hâlâ İbrail muhafızı İsmail Paşa'nın muzayaka-yı hali olduğu ihbar olmakdan naşi Paşa-yı mumaileyhin def'-i müzayakasıyla tanzim-i haline medar olmak için hazine-i mekârim define-i Şahaneden yedi bin beş yüz guruş atıyye-i hümayun irsal buyurulması irade olmağla meblağ-ı mezburu hazineye rabt ve mübaşirine teslim ve i'lam hali muhtevi emr-i ali ısdar itdüresin deyü

Telhis

Buyuruldu

5 Zilkade 1201

Sah

Telhisi mucibince başmuhasebeye kayd

Ve tezkiresi i'ta olunmak

Buyuruldu

7 Rebiülevvel 1201

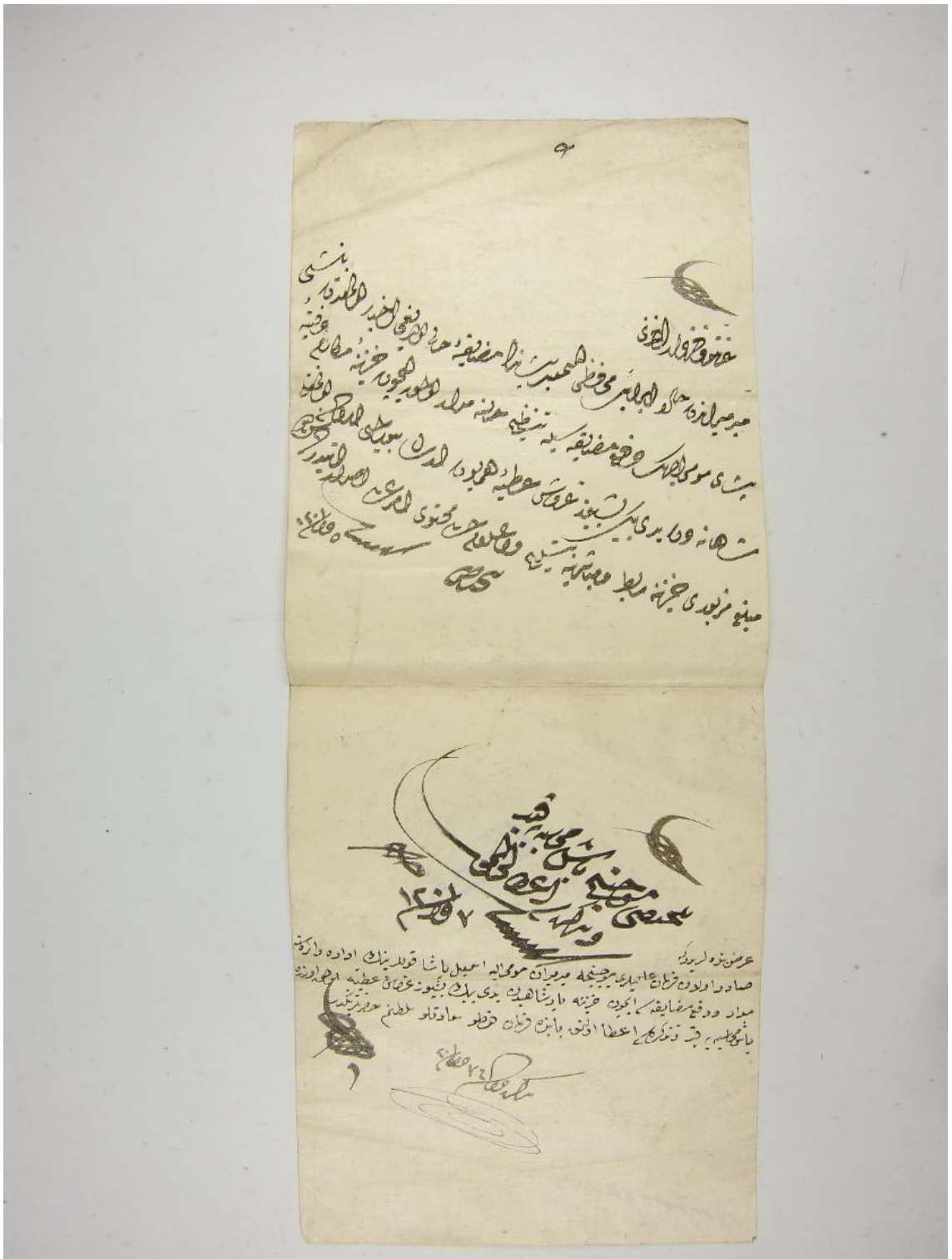
Arz-ı bendeleridir ki

Sadır olan ferman-ı alileri mucibince mir-i miran-ı mumaileyh İsmail Paşa kullarının idare dairesine medar ve def'-i müzayakası için hazine-i padişahiden yedi bin beş yüz guruş atıyye olmak üzere başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindir

Tezkire dade

fi 7 Zilkade 201

BOA, C.AS, 914/39463, 7 Zilkade 1201/21 Ağustos 1787.

BOA, C.AS, 914/39463, 7 Zilkade 1201/21 Augustos 1787.

Sah

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd ve tezkiresi verilmek

Buyuruldu

5 Cemaziyelahir 56

Arz-ı bendeleridir ki

Sadır olan ferman-ı âlileri mucibince Erzurum seraskeri vezir-i mükerrerrem saadetlü Ahmed Paşa hazretlerinin bu def'a gelen bir nefer çukadarına canib-i mîriden atıyye olmak üzere altmış gurus ve Kars beylerbeyisi Abdullah Paşa tarafından gelen bir nefer tatar dahi kırk gurus vermek için başmuhasebeye kayd ve tezkiresi vermek bâbında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerininindir

BOA, C.AS. 574/24127, 5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743.

C-115
24127

صکایه عسکریه

1734
H. B.

صکایه عسکریه
مجلس دولتی
مجلس دولتی
مجلس دولتی

عوضین لیدیه
صاحبه کرامت فریده عالی کبری حضرت
برودت کلامه برین جو قراره جانب میرید عطیه اولونه حسن غرضی وقاصی
عبداسیاب طرفین کلامه برین ناتانی غرضی وقاصی غرضی
قدوس کرم غرضی دهل بن فریده حضرت صدر کرم حضرت

1734
H. B.

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd

Ve tezkiresi verilmek

Buyuruldu

6 Zilkade 204

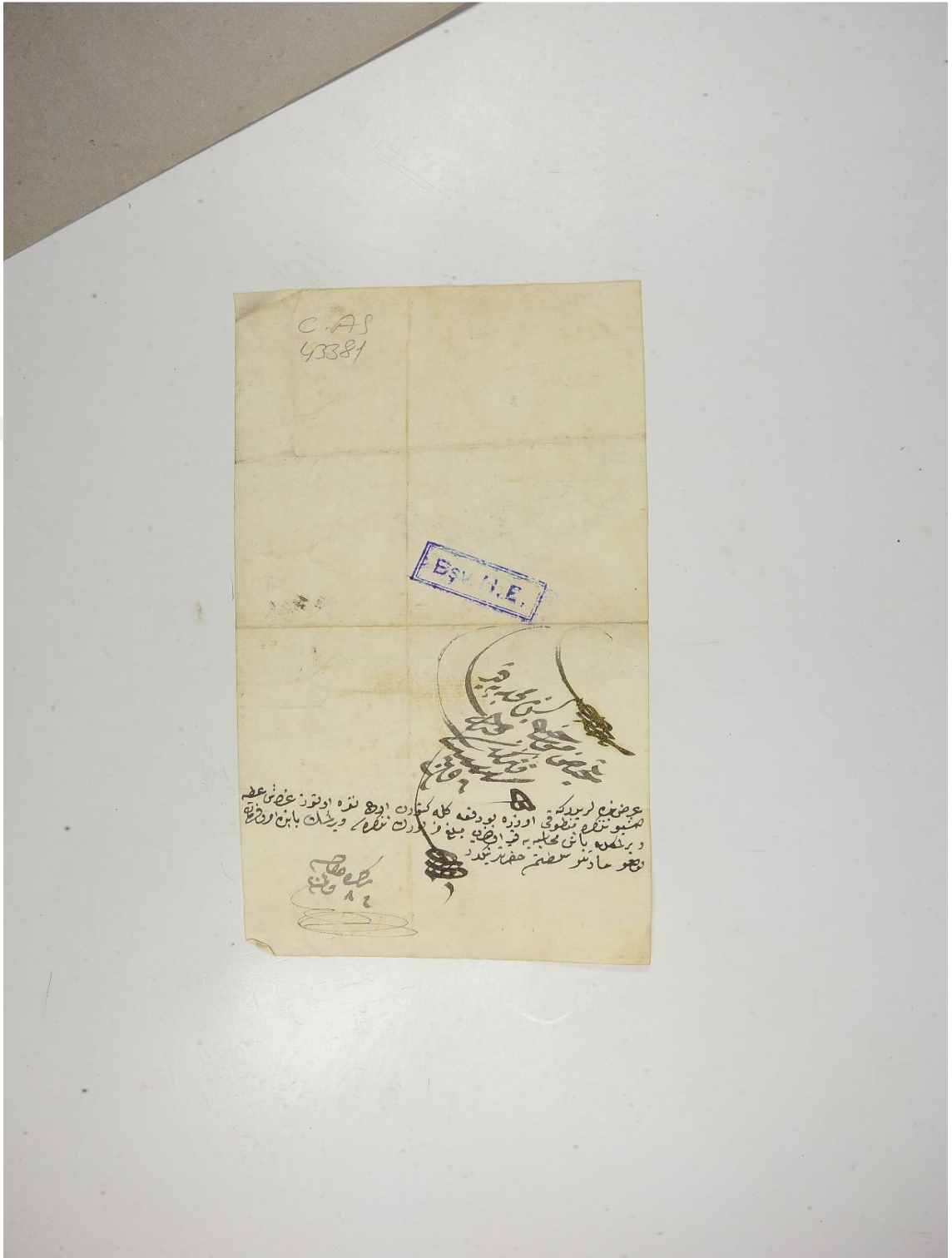
Arz-ı bendeleridir ki

İşbu tezkire mantuku üzere bu def'a kelle getüren üç nefere otuz guruş atıyye verilmekle başmuhasebeye kayd olunub meblağ-ı mezburun tezkiresi verilmek babında emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerinindir.

Tezkire dade

Fi 8 Receb 204

BOA, C.AS 992/43381, 8 Receb 1204/24 Mart 1790.

BOA, C.AS 992/43381, 8 Receb 1204/24 Mart 1790.

Sah

İzzetlü Defterdar Efendi

Hâlâ Anapa canibi seraskeri saadetlü Battal Hüseyin Paşa hazretlerine seraser tevcih sevb-i semmur kürk ve kaza mücevher şimşir ve Kuban canibinde olan Kalgay Sultana dahi bir sevb kontuş semmûr kürk ve on bin guruş atıyye irsal hususuna irda ve hazret-i cihandari taalluk idüb ol babda hatt-ı hümayun şeref-makrun şeref-yafte-i sadır olmağın imdi ber-muktaza-yı hatt-ı hümayun tanzimlerine mübaderet eyleyesün deyü / Buyuruldu Fi 28 Cemaziyelahir 1203

Meblağ-ı mezkûrun tezkiresi ve eşya-yı saire için

Hazinedarbaşı vekili tarafına suret / ve ilam-ı hal emri telhis

Sah

Telhis mucibince baş muhasebeye kayd olunub meblağ-ı mezburun tezkiresi

Ve eşya-yı saire için hazinedarbaşı vekili tarafına suret

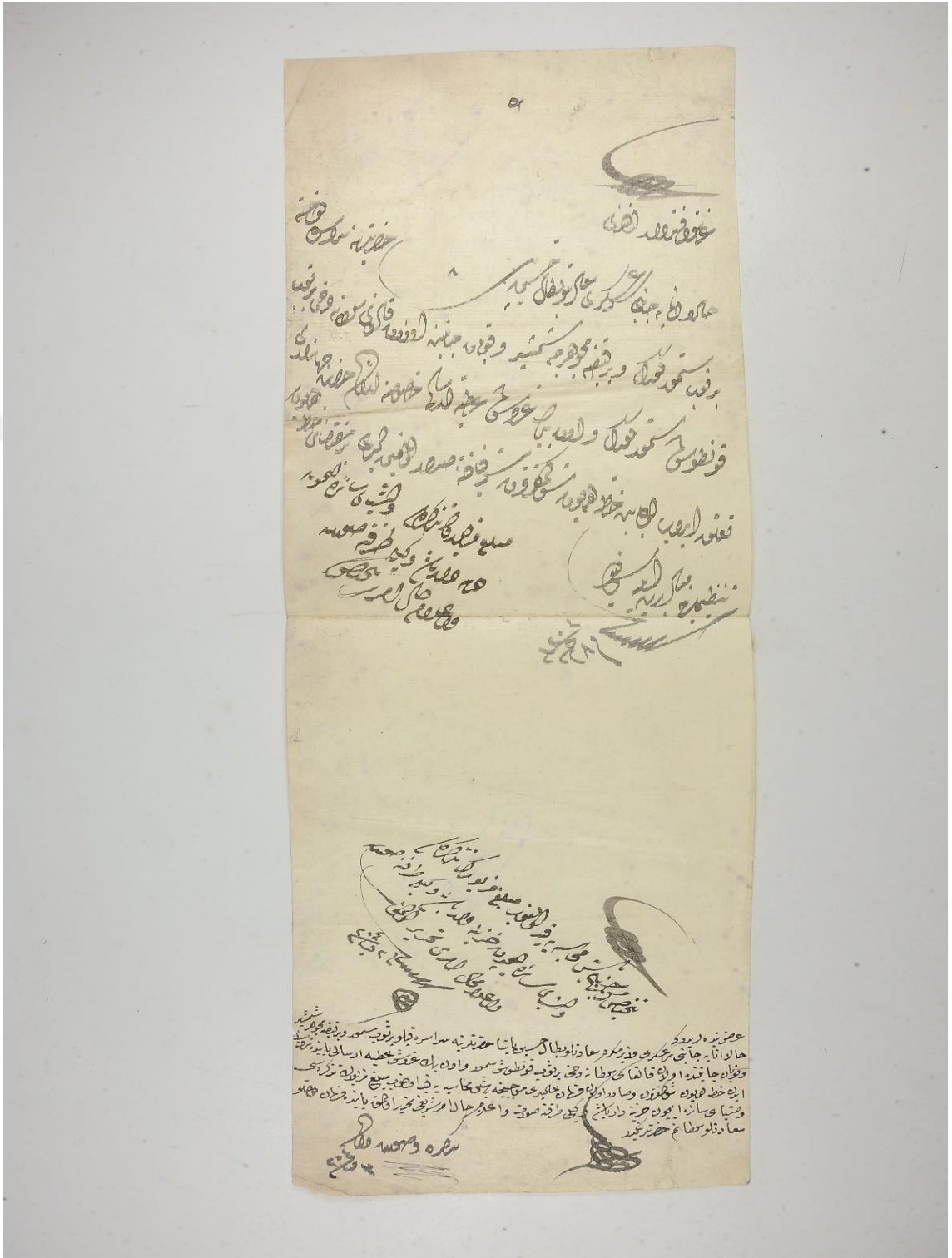
ve ilan-ı hal(?) emr-i tahrir olunmak / buyuruldu fi 2 Receb 204

Arz-ı bendeleridir ki

Hâlâ Anapa canibi seraskeri vezir-i mükerrerrem saadetlü Battal Hüseyin Paşa hazretlerine serasere kaplu bir sevb-i semmur ve bir kabza mücevher şimşir ve Kuban canibinde olan Kalgay Sultan'a dahi bir sevb kontuş samur ve on bin guruş atıyye irsali babında şerefsudur iden hatt-ı hümayun şevket-makrun ve sadır olan ferman-ı âlileri mucibince başmuhasebeye kayd olunub meblağ-ı mezburun tezkiresi ve eşya-yı saire için hazinedarbaşı vekili tarafına suret ve i'lam-i hal emr-i şerifi tahrir olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindedir

Tezkire ve suret dade 3 Receb 204

BOA, C.AS. 28381, 28 Cemaziyelahir 1203/26 Mart 1789 ve 3 Receb 1204/19 Mart 1790.

BOA, C.AS. 28381, 28 Cemaziyelahir 1203/26 Mart 1789 ve 3 Receb 1204/19 Mart 1790.

Baş muhasebeye kayd ola

Bâis-i vusûl budur ki

Canib-i Mısır'a me'muriyetimiz hasebiyle tertib ve techiz eylediğimiz asakire medar olmak için atıyye-i şahane buyurulan mebalığdan çukadaran hazret-i sadrazamiden Ahmed Ağa vesatetiyle yirmi bin guruş vürud ve tarafımıza eda ve teslim olunub ve meblağ-ı merkum yirmi bin guruş makbuzum olduğunu müş'ir baş muhasebeye kayd olunması için işbu vusul tahrir ve çukadar-ı mumailiye i'ta olunmuşdur.

Fi 17 Şevval 200

Esseyid

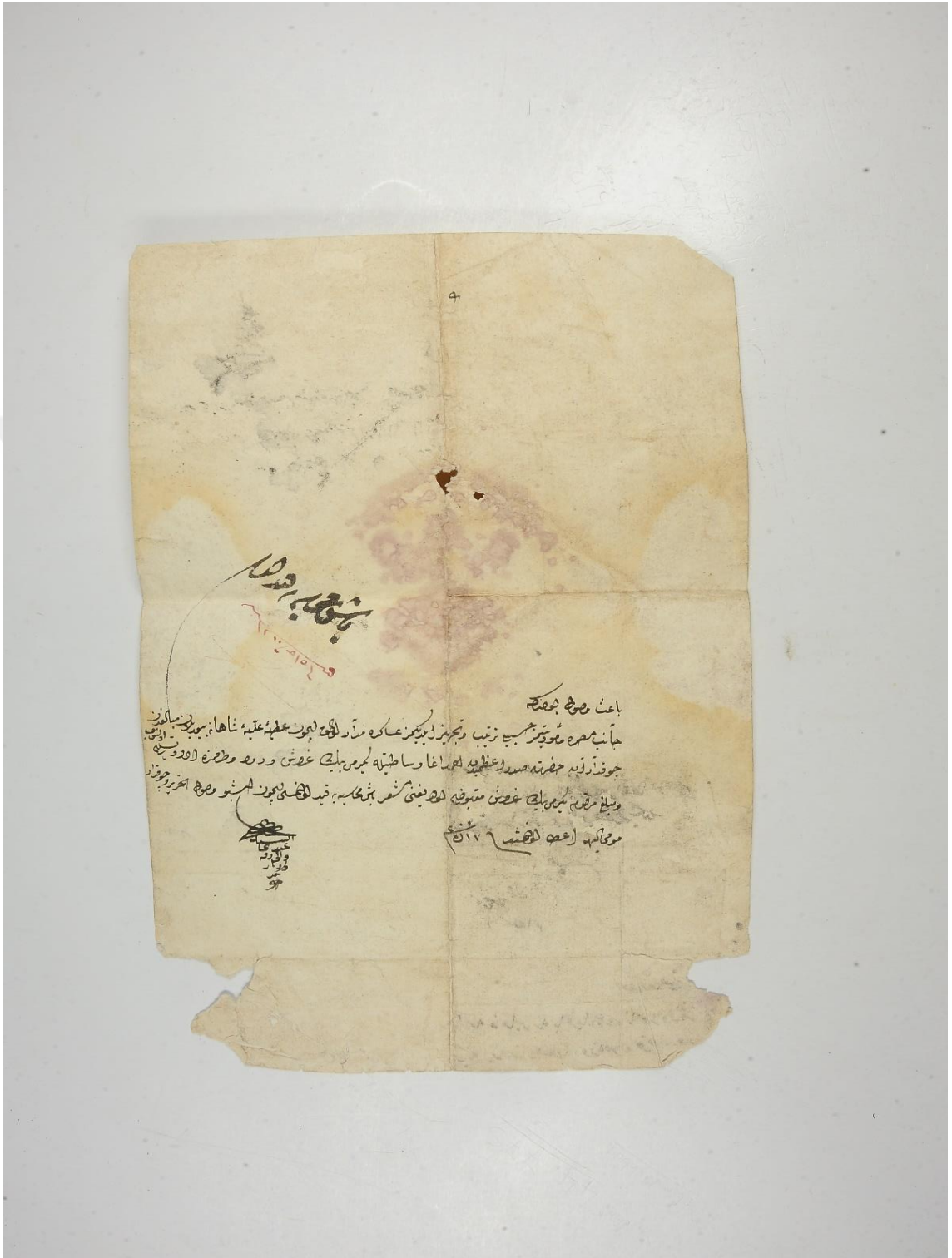
Abdi

Vali-i Rakka

Ve Diyarbekir

hâlâ

BOA, C.AS. 779/32966, 17 Şevval 1200/13 Ağustos 1786.

BOA, C.AS. 779/32966, 17 Şevval 1200/13 Ağustos 1786.

İzzetlü Defterdar Efendi

Bu def'a Ruscuk canibinde vuku-i muharebede ocakludan ma'da mecruh olanlara ve esbleri helak olanların bahalarıyla kendülere atıyye olmak üzere doksan altı nefer ve yüz seksen dört re's bargir bahasıyçün mevcut hazineden dört bin iki yüz guruş i'ta ve telhis eylesin deyü.

Buyuruldu

fi 16 Rebiülevvel 87 telhis

Sah

Telhisi mucibince başmuhasebeye kayd olunub

Tezkeresi i'ta olunmak

buyuruldu

Fi 16 Rebiyyülevvel 87

Sah Arz-ı bendeleridir ki

Sadır olan ferman-ı alileri mucibince Ruscuk canibinde vuku' bulan muharebede ocakludan ma'da mecruh olanlar ile esbleri helak olanlara atıyye olmak üzere ordu-yı hümayun hazinesinden dört bin iki yüz guruş verilmek üzere başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerinindir.

Fi 16 Rebiülevvel 187

tezkire dade

BOA, C.AS. 735/30845, 16 Rebiülevvel 1187/7 Haziran 1773.

خودت قدر کن
 بوفه روی جنبه رفیع می ریزد
 ای فخر زنده ای که در این دهر
 همه را نظر به یاد کند و خط
 طوفان را که نفوذ و غرور
 زدن بر کبر با سوزن موهوب
 و او وید به بار آید خوش
 ای سیرت
 مایه اصلاح

عصر بن لطف
 صاند اوله فرمان عالیاری
 اوله رایه اسیری هلاک
 ای کیموز عشقش جزایک
 سعاد و نوسطاً تمهیز ندر کند

عصر بن لطف
 صاند اوله فرمان عالیاری
 اوله رایه اسیری هلاک
 ای کیموز عشقش جزایک
 سعاد و نوسطاً تمهیز ندر کند

Sah Telhis mucibince başmuhasebeye kayd ve iktiza eden

Tezkire ve suret ve emr-i şerifi ve ordu-yı

Hümayun ilm ü haberi verilmek

Buyuruldu Fi 25 Muharrem 185

Arz-ı bendeleridir ki

Bu def'a asitane-i saadetden ordu-yı hümayuna irsali ferman olunan doksan beş nefer humbaracı neferatının ta'yinat ve atıyyeleri tanzim olunmak babında sadır olan ferman-ı alileri mucibince neferat-ı mezburenin tanzim umurlarıyçün doksan beş nefere topdan iki yüz elli guruş atıyye ihsan ve iktiza eden beksimatları i'ta ve Varna'dan ordu-yı hümayuna varıncaya dek ta'yinatları tanzim olunmasını izzetlü Haşim Ali Bey Efendi kulları işbu takririyle inha ve mucibince tanzim olunması babında ferman-ı alileri sudur etmekle sadır olan ferman-ı alileri mucibince yeniçeri serdengeçtilerine kıyasen doksan beş neferin otuz günlük beksimatları baş muhasebeden hesap etdirildikde on altı kantar sekiz buçuk vukiyyeye baliğ olmağla olmikdar beksimad kalputlar(?) habbazı Seyyid Ali Çelebi tarafından ve ikiyüz elli guruş atıyyeleri dahi cenab-ı miriden i'ta ve zabitlerinden alacakları temessükât mucibince baha ve ücretleri kazalar ahalilerinin(?) tekaliflerinden takas olunmak şartıyla neferat-ı mezburenin mevcudlarına göre beher neferata yevmi birer çift nan ve her beş neferine yevmi bir vukiyye lahm ta'yinatlarıyla eşyaları tahmili için beher on neferine birer re's mekkâri bargirleri Varna iskelesinden ordu-yı hümayuna varıncaya dek murad eyledikleri kazalar ahalileri taraflarından verilmek üzere baş muhasebeye kayd olunub iktiza eden tezkire ve suret ve emr-i şerifi tahrir olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerinindir.

Tezkire ve suret .....

Emr ü ilm ü haber dade

Fi 22 185

BOA, C.AS. 766/32370, 25 Muharrem 1185/10 Mayıs 1771.

C.AS
32370

۲۴۷/۱

حکومت عالی
مجلس شورای عالی
وزارت عدالت
شماره ۲۴۷/۱

عین بنوع لایحه
بوده است آنکه سعادت آن از روی ما بود ارسال فرمان اولیاد فقیهت این فرض بود که تعیینات و عملیاتی تنظیم آنچه با این معادرا اولیاد فرمان
عالی در موصیحه نظرات مزبور آنکه تنظیم امور از جهت طقش این فقره طریقه ای که برز الی غیرین علیاً احکاماً و تقضاً ایند که با درای عطا و وارثند
از روی ما بود و ارتجم دك تعییناتی تنظیم او منتهی علقه ما هم علیاً این اقتضای قلدی شون فقره ما را و وجوه تنظیم اونوی با اینه فرات عملیاتی بود
صدا و اولیاد فرمان عالی در موصیحه بجوی سردنجد بلزیه قاشا طقش این نظران او تو کونند که با درای بهنر مجله در جریک ایندر لیکه اون فقیه نظار
سکرچی و قید به بلخ اولیاد فرمان عالی در موصیحه با درای کتبی علیاً طرقتند و اینکوز الی غیرین علیاً درای درای بهنر مجله در جریک ایندر لیکه اون فقیه نظار
الاحتیادی تمکلات موصیحه به ما و از روی قضایا را عملیاتی که با این نظران تقاضا من و لغوه شرطیه نظرات موصیحه نك موجوده لیکه بهر نظر
نوی بر حقیقت نام و بهر این نظر نه نوی بر وقیم نظرات ایند به استیاری مختلای چون بهر اوله نظر نه بر دوس ملجاری بار کتبی و ارتجم
شری که مندر از روی ما بود و ارتجم دك ملارا ای ملجاری قضایا را عملیاتی طرقتند و بر اینکوز الی غیرین علیاً درای درای بهنر مجله در جریک ایندر لیکه اون فقیه نظار
و امر مشرفی تحریر اونوی با اینه فرات معقول سعادت اولیاد فقیهت بود

۲۴۷/۱

BOA, C.AS. 766/32370, 25 Muharrem 1185/10 Mays 1771.

Osman Paşa hazretlerinin muttasıl(?) ve vükâlası(?)

olmamağla memuriyeti maddesinde muhtac-ı masarif

olduğuna binaen avatıf-ı aliye-i mülukâne den elli bin guruş atıyye olmak

vechi üzere ihsan-ı hümayun buyuruldu

İzzetlü Efendim

Serasker Osman Paşa Hazretleri'ne verilecek elli bin guruş atıyye-i hümayun olmak üzere midir yahut medar-ı masarif-i seferiyye yahut in'am ne vechile olduğunu eğerçi telhise tahrir için ahz edecek mahal yok hatt-ı hümayun ve ferman-ı ali iş'ar etmez lakin kulunuz şimdi hazine tezkiresinin ibtidasına becihet-i tahrir ve keşidesinden sonra yazılacak nesneyi bilemediğim için tasdia cesaret olunmuştur kerem buyurub meblağ-ı mezbura bir isim tesmiyesiyle bendenizi mesrur buyurursuz yoğsa hemen işbu varakaya rabt olunan misüllü bila-ism tahrir olunsun mu işaret buyurmaları mercudur.

BOA, C.AS. 57/2654, 22 Muharrem 1187/15 Nisan 1773.

۶
 منصفه
 عقیب
 موی
 عطفه
 موی
 موی

عناوین

سرکره عثمان باشا صفریه مریدان علی بابا غرض عطفه: هابرون
 اوذره میرد یاغنه مدار مصارف سفینه یاغنه انعام نوعه در این یعنی اوجه
 تنصیفه تحریک اجاره ارض این جمل محلی بود خط هابرون و فرزند علی اشعاد
 اینترکی و کتر شدی هزینه نوکر منک ابراسنه بجهت تحریک و شکر سون
 صکره یازده جو سانه در بر موی اوجه ضرریه حسارت ارض در کرم بود
 مبلغ و جوره بر اسم شمسیه بن کزلی سرود بود در قریه هان موی
 و در قریه ریط ارضان مثل بلو مسم تحریک ارض و شادی سوردی موی

BOA, C.AS. 57/2654, 22 Muharrem 1187/15 Nisan 1773.

Saadetlü Kaimmakam Paşa Hazretleri tarafından varid olan tahriratdan üç maddenin hülasasıdır. / Fi 2 Cemaziyelevvel sene 204 / ..... mebni verilen evamir-i aliyyenin kayıtları balalarına şerh verilmek

Buyuruldu Fi 3 Cemaziyelevvel sene 204

Evvelbahar için Anadolu'dan tertib olunub defteri gönderilen asakir için rikab-ı hümayundan dahi birer kıt'a evamir-i aliye ısdar ve balalarına hinta-i hümayun keşide etdirilmesi hususu müşarinileyhe ib'as buyurulan emirname-i samide iş'ar olunmakdan naşi asakir-i mezkurenin cümlesi nevruzdan yirmi gün mukaddem Edirne sahrasında mevcut olmaları ve ordu-yı hümayundan sadır olan evamir muciblerince Rumeli tarafına geçüb Edirne'ye takarrüb eyledikde vusüllerini ordu-yı hümayuna tahrir etmeleri ve her kim vakt-i muayyenden sonraya kalub veyahut askeri matlub noksan istishab eder ise ve kendü kalub askerini oğlu ve karındaşını ve kethüdası ve sair sergerdeler maiyyetleriyle göndermek üzere rica ve şefaata daiyesinde olur ise kat'a i'tibar olunmaya hakkından başka haklarında lazım gelen muamele bir dürlü tevkif olunmayarak icra olunacağı tenbihatı derciyle fermanlar ısdar ve balaları mucibince amel ve hilafından oluna deyü hatt-ı hümayun şevket-makrun ile ba'del tevşih mukaddem mübaşirler ile irsal olunmak üzere idüğü

Mahalli pek baid olmayub kurbiyeti olan aşair- i ekrad ve kabail-i Türkamandan ve sair aşairin boy beyileri ve mir-i aşiretleri ve obaları ricali binnefs içinden kendü aşiretleriyle sefere me'mur kılınmaları ve mesariflerine medar olacak vecihle her bir aşiret beyine mikdar-ı kâfi taraf-ı hümayundan atıyyeleri tertibi hususu dahi emirname-i sami-i mezkurda ders olunmuş olmağla aşair-i mezkurenin keyfiyetleri dersaadetde erbab-ı vukufdan tahkik birle defteri tertip ve takdim olunacağıın

İhraç olunacak yeniçeri asakiri süvari olmayub cümlesinin piyade olmalarına ikdam olunması dahi emir buyurulduğuna mebni yeniçeri askerinin öteden berü kanun ve kaideleri piyade olmak idüğü etrafiyla derç olunarak iş bu sene-yi mübarekede sefer-i hümayuna gelecek yeniçeri askerinin cümlesi piyade olmak üzere bundan akdem ısdar ve Anadolu'ya neşr olunan evamir-i aliyyede her ne kadar te'kid olunmuş ise dahi bu def'a ferman olunmak hasebiyle Anadolu'nun sağ ve sol ve orta kollarına ve sahil kazalarına başka başka dört kıt'a evamir ısdar ocakdan mübaşirler ile tesyar olunduğun müşarünileyh tahrir eder .

BOA, C.AS. 789/33424, 3 Cemaziyelevvel 1204/19 Ocak 1790.

سعادتی و اتمام با شاهرزندی فرزند وادو اولاد عزیزتون اوج ماده ناک خود رسید

رضی و بیدار و عیب خیزدی با شاهرزندی

۱۸۴۲

اولها از محرم انالویندن تریب اولوغی و فخری کوز دیون عساکر اچون دکان ها یوندن دخی بر قطعه اولوغ ایصلار
 و با اولوینده خطلها یون کسجه اتوشی خصوصی مشا و ایله اچیل بیدون ارنامه سایه اتمار اولوغه دخی عساکر
 منکوع ناک جمله ی نوردیون بیری کون فقم اولونده صولانده مع بودا اولدی و اولدی وادویها یون صادرا اولد اهر
 موحدینه دویم ای طرفه کجوب اولونده فخری ای دیکن و بولدی ادویها یونده خیر تیزی و هر کیم وقت معینه صکره
 قالوب دنا عوز عکری مطلوب نقصان استیجاب ابر رسیه و کسوقا لوب عکری اولدی و قرزلی و کولسی و ساز
 سرکده رقتیده کوندمله اولدده دجا و شفاعت ذعیبه سنه اولو دیسه قطعاً اعتبارا دخی جعفر بقه جعفر اولون
 کلون سا لیه بر دو لو توقف اولمیه دی اجلا اولونه حتی تنهایی و جمله فنا اولد اولد و با اولدی معینه عمل و حضور
 اولونه دیو خطلها یون سو عفر اولونه ایله معیتون معقم میاشترایله ارسال اولوق اولدده اولدی

مخفی اولوغی اولون عساکر اولاد و قبا ل ترکانان و ساز عساکرک بوی کیدی و بر عساکری اولدی
 دجانی یا فخری ایچدن کوز عساکریه سفینه ما سو فخری و صهار فخریه ملارا اولوق و جود هر عساکری کیم معقد
 طرفلها یونون عطفه بر تریبی خصوصی دخی ارنامه سانی منکودره درج اولدنی اولغه عساکر منکوع ناک کیشیت
 در سعادت ارباب و وفودن تحقیق برن دخی تریب و تقسیم اولونه صمن

اخراج اولدنی کیمی عکری ساری اولوج جمله سنک بیاده اولدینه اولیم اولمسی دخی امیر اولدینه منی کجوی
 عساکرک اولونه برن تا نون و قاعدی بیاده اولوق اولدنی اطلالیه درج اولدنی سنوینده میارک ده سنه
 ها ایله کله عساکر کیمی عساکرک جمله بیاده اولوق اولدده بونده اقم اصلا و انا طرفیه سنرا دنان اولومله
 هر قدر تا کید اولدنی ایسه دخی بودغه دنان اولوق جمله انا طرفینک صاخ وصول اولدیه قولدینه و ساحل فخریه
 بقه بقه درن قطعه اولام اصلا و انا یونده میاشترایله قیارا اولدنی مع مشا و کیم خیر یار

İzzetlü Defterdar EfendiBundan mukaddemce Silistre karşusunda vaki' Karalaş nam mahallere akd olunan muharebede ahz olunan dillerden bir nefer Rusyaluyu tutan iki nefer yeniçeri yoldaşlarına ellişerden yüz guruş ve Karasu canibi seraskeri Seyyid Nu'man Paşa hazretleri tarafından Karasu havalisinden geşt ü gūzar eden a'da-yı dinden girift olunan bir nefer dosya ile ordu-yı hūmayuna irsal eyledikleri pîşgir ağası ile iki nefer tūfenkcilerine i'ta için iki yüz on min haysū-l-mecmu' üç yüz on guruş ordu-yı hūmayun hazinesinden şimdi verüb ba'da telhis eylemeniz ferman buyuruldu telhis

Sah

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd olunub

Tezkire verilmek

buyuruldu

Sah

27 Rebiülevvel sene 187

Arz-1 bendeleridir ki

Sadır olan ferman-ı âlilerinde beyan ve tafsil olunduğu üzere ordu-yı hūmayun hazinesinden üç yüz on guruş verilmekle başmuhasebeye kayd olunub tezkiresi verilmek babında emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerininindir

Tezkire dade Fi 29 Rebiülevvel sene 187

BOA, C.AS. 782/33127, 29 Rebiülevvel 1187/20 Haziran 1773.

غریلو دفتر دافندی
 بوزنی مقربله سلسله قره سنده واقع قره لوتی نام صحبه
 عقداخان محاربه ده اخذخان ولدون بر نغز و سیه
 طوتان ایکی نغز کیمی بولر اکر نینه اللیزون نوز و سوس
 و قره صوجا بنی بر عکری سید نعماناشا حاضر تدری هر فلزین
 قره صوجا بنی کشت و کزار این اعدای دیزین کرفت
 اخلان بر نغز و سیه ایله اودوی هایبونه اوسان
 بیشکیر آغاسی ایله ایکی نغز تفکیک نینه اعطا ایچو کیمیز
 اون من حبت لجموع اوجوز اون غروتن اودوی
 قرینه سندن شمردی و بروی هجره تکلیف ایچک فرموده

بوزنی
 سید محمد علی
 فرزند

عینی بند لردیه
 صار اولون قیلان علمدن جهان و نضد اولون فی اوزره لردی هایبونه
 اوجوز اون سعوزین قیلان ما اوجاسم قز اولون تکرار همایان نون
 قیلان سعوزین قیلان
 ۱۸۹۲

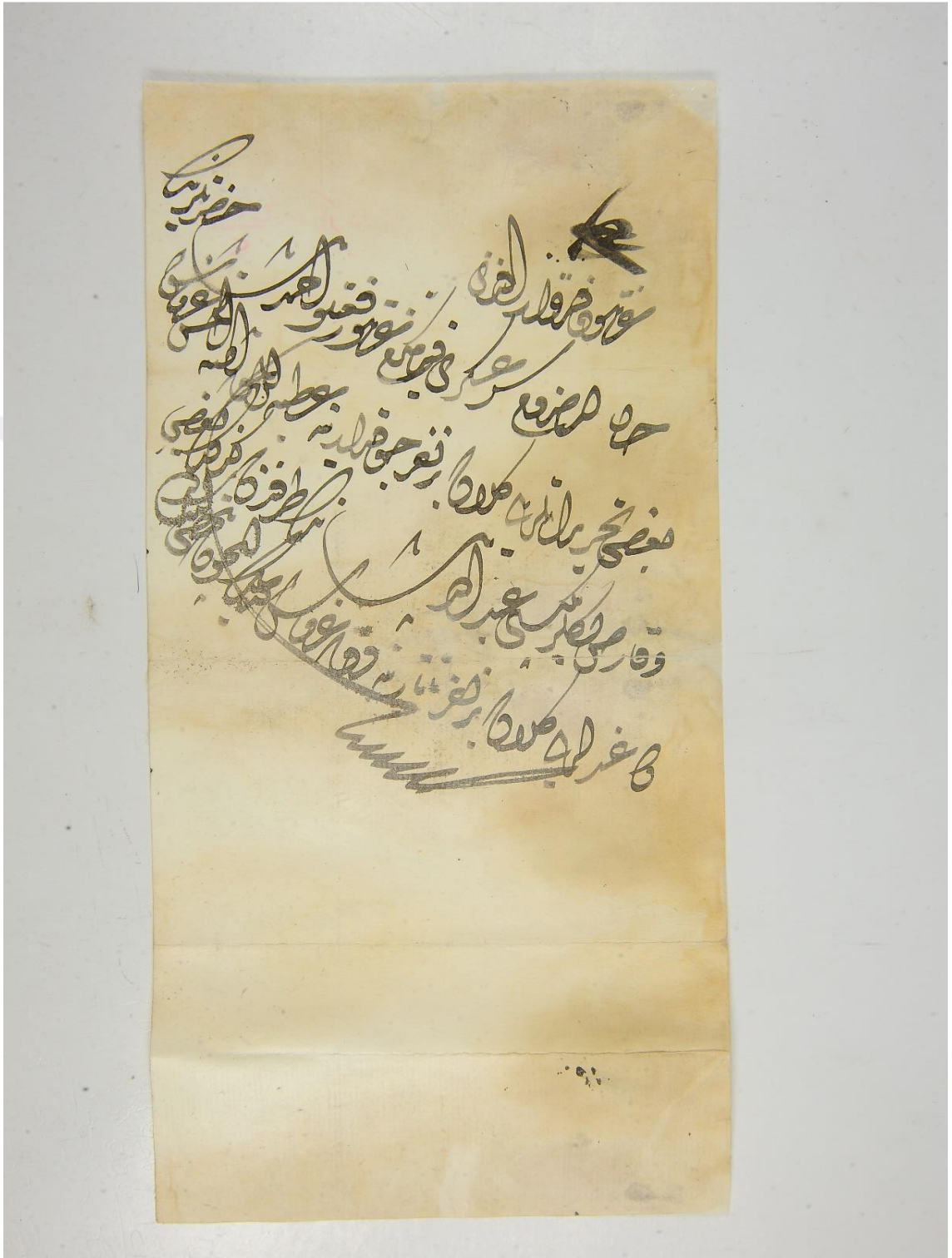
Sah

Izzetlü Defterdar Efendi

Hâlâ Erzurum seraskeri vezir-i mükerrer izzetlü rifatlü Ahmed Paşa hazretlerinin bazı tahriratlarıyla gelen bir nefer çukadarına atıyye olmak üzere altmış guruş ve Kars Beylerbeğisi Abdullah Paşa'nın tarafından kezalik ba'zı kâğıdlarıyla gelen bir nefer tatarına kırk guruş verilmek için telhis veresün deyü

Buyuruldu

BOA, C.AS. 574/ 24127, 5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743.

BOA, C.AS. 574/ 24127, 5 Cemaziyelahir 1156/27 Temmuz 1743.

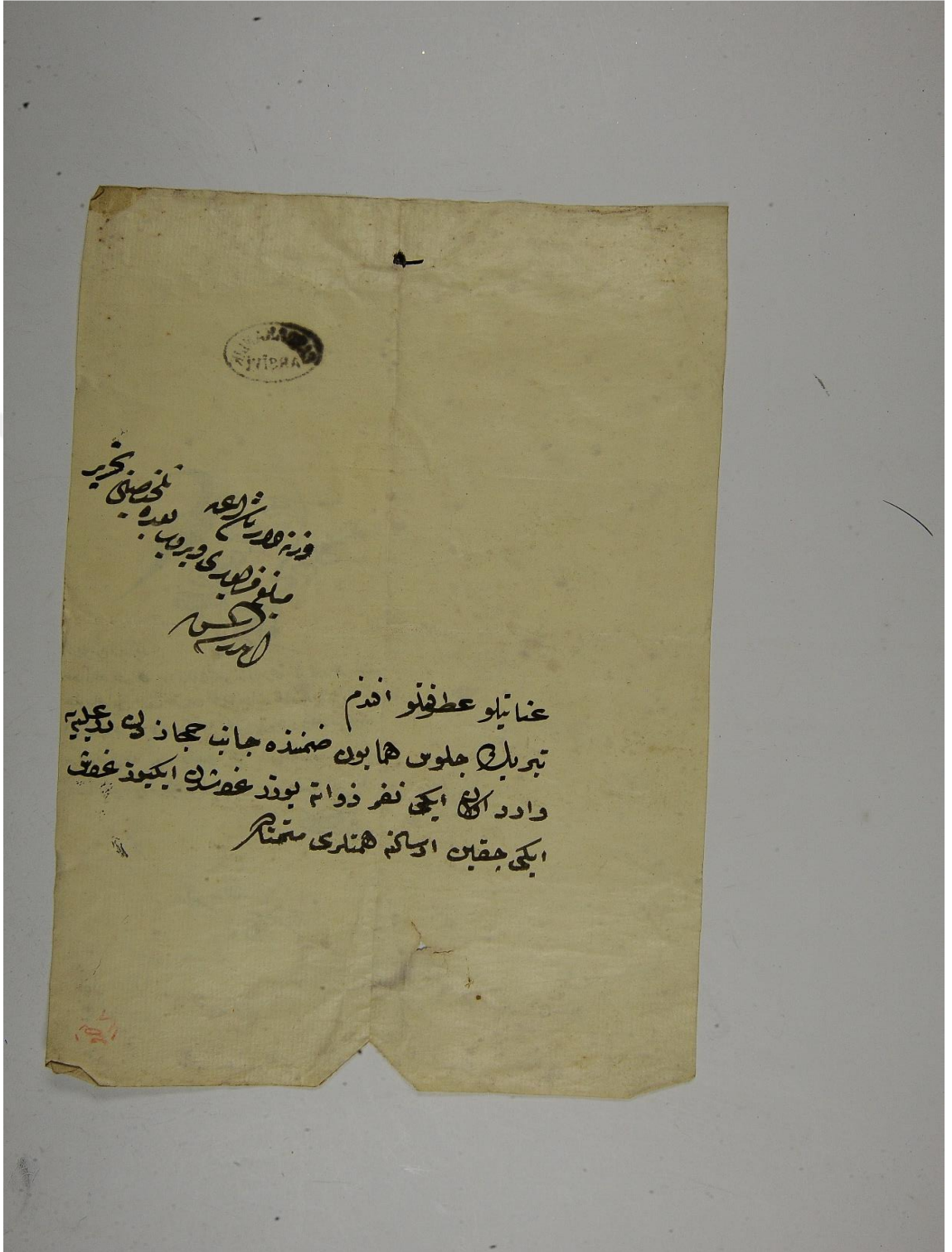
Veznedarbaşı Ağaya

Meblağ-ı mezburu verüb ba'de telhisini tahrir etdiresin

İnayetlü Atüfetlü Efendim

Tebrik-i cüfus-ı hümayun zımnında canib-i Hicaz'dan der aliyeye varid olan iki nefer zevata yüzer guruşdan ikiyüz guruş iki çıkın irsaline himmetleri mütemmennadır.

BOA, A.E. III. Selim, 118, 2 Cemaziyelevvel 1204/18 Ocak 1790.

BOA, A.E. III. Selim, 118, 2 Cemaziyelevvel 1204/18 Ocak 1790.

Sah

Telhis mucibince baş muhasebeye kayd ve tezkiresi verilmek

Buyuruldu

verile

16 Cemaziyelevvel 204

Arz-1 bendeleridir ki

İşbu varakda tahrir olunduğu üzere Yergöğü kal'ası haricinde hafır ve inşa olunacak hendek ve tabyaların resmine me'mur mühendis beyzadelere şimdilik atıyye olmak üzere iki yüz guruş verilmekle başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak babında emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerininidir

Tezkire dade

Fi 19 Cemaziyelevvel 204

BOA, C.AS.461/19243, 16 Zilkade 1204/28 Temmuz 1790.

C-AS
19243

۱۹۲۴

BOA H. 3.

عزیزترین عزیزان
مجلس شورای اسلامی
تاریخ ۱۶

عزیزترین کربدرک
همینو در قده تحریر یعنی اودزه بر کوی قسه خار جده خف و انشا اولی حق
خندت و طایب لرن دمنه مود مهندس بزاده لر شمدیک عظم اولی اودزه ایگود
غض و بر لعه باش محلبه بر د نزل اعطا یعنی باین اودزه مود مود عظم حق

۱۹۲

۱۹۲

BOA, C.AS.461/19243, 16 Zilkade 1204/28 Temmuz 1790.

Telhis mucibince baş muhasebeye defter ve tezkiresi ve ifade-i hal emr-i tahrir olunmak

Buyuruldu

13 Cemaziyelahir 205

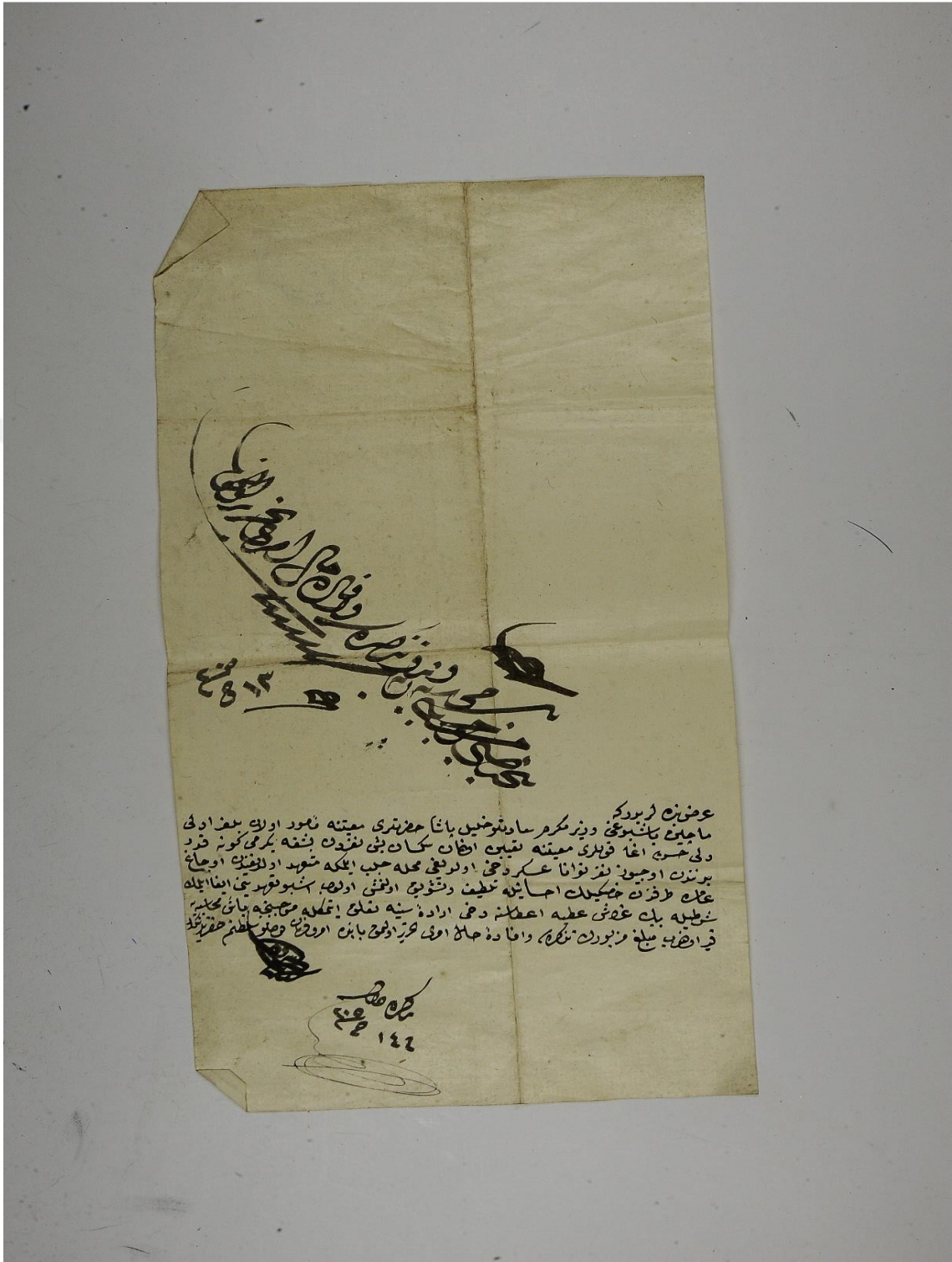
Arz-ı bendeleridir ki

Maçın Başbuğu Vezir-i Mükerrerrem saadetlü Halil Paşa hazretleri maiyyetine memur olan Belgradlı Deli Hasan Ağa kulları maiyyetine tayin olunan seksen beş neferden başka yirmi güne kadar yedinden üç yüz nefer tûvana asker dahi olduğu mahale celb eylemeğe müteahhid olduğundan ocağ-ı amire tarafından hasekilik ihsanıyla taltif ve teşvik olunmuş olup işbu taahhüdiyini ifa eylemek şartıyla bin guruş atıyye itasına dahi idare-i seniyye taalluk etmekle mucibince Baş muhasebeye kayd olunan meblağ-ı mezburda tezkiresi ve ifade-i hal emri tahrir olmak babında emr ü ferman devletlü sultanım hazretlerinindir.

Tezkire dade

14 Cemaziyelahir 205

BOA, C.AS. 9786, 14 Cemaziyelahir 1205/18 Şubat 1791.

Handwritten header in Persian script, likely a title or address, written in a large, flowing cursive style.

عضویت از بودگی
ما همین پیشرویی وزیر کرم سادینوشین بانا حضرتی معینه نمود اولک بغزادی
ولی شمس اغا قزلی معینه نقیب اظان سکان بنی نقیون شقه بری نوز قرد
بروندن او جیوید نوز نوانا عکردی اولدیجی محله حجب ایله شوبه اولقینت اوچاق
عقلک لافون خسیکدک احسانیه تطیف و شویج اولدیجی اولدیجی سنبونقود بنی انفا ایله
شوطیه بلک غرض عطیه اعطیلند و می اراده سیه نقیون ایملره معجمه باشی معینه
فرایه به سینه زبورون نوزجه، واقارده حال اولدیجی نوز اوج با بن اولدیجی و صولطف حقیقته

Handwritten signature or date at the bottom of the document, including the year 1262.

BOA, C.AS. 9786, 14 Cemaziyelahir 1205/18 Şubat 1791.

Sah

Telhisi mucibince başmuhasebeye kayd olunub

Tezkiresi ve iktizasına göre emirleri tahrir olunmak

Sah

Buyuruldu Fi 10 Receb 187

Arz-ı bendeleridir ki

Silistre canibi seraskeri vezir-i mükerrem saadetlü Osman Paşa Hazretleri taraflarından varid olan tahriratı mefhumunda mir-i mirandan olub Balya muhafazasına başbuğ ta'yin olunan Cafer Paşa kullarının dairesi vasi' ve ıztırabı berkemal olduğunu beyan birle ta'yinatına bir mikdar dahi zamm ve ilave ve Balya canibi nüzl emini tarafından i'ta olunmak için emr-i şerif ısdar ve harclık ile dahi imdad ve i'net olunmasını tahrir ve iltimas ederler sadır olan ferman-ı alilerine imtisalen kaydı ihrac etdirüldükde paşa-yı mumaileyhin ma' zam-ı yevmiye yüz elli çift nan ve otuz yedi buçuk vukiyye gûşt ve otuz yedi buçuk kile şir(?) ta'yinatı Silistre nüzl emini tarafından verilmek üzere seksen beş senesi evahirinde emr-i şerif ısdar olunmuş olmağla elhaletü'lhazihî ta'yinatına zam ve harclık ile imdad ve i'net olunmak hususu takrir-i çakeranem ile lede'larz sadır olan ferman-ı alileri mucibince nan ve gûştuna yirmi harc zamm birle tertib olunduğu üzere mah-ı rebiiyyü'levvelinin on beşinci gününden i'tibar ile Silistre nüzl emini tarafından verilen ta'yinatı kat' olunub ma' zamm yevmiye yüz yetmiş çift nan ve kırk iki buçuk vukiyye gûşt ve kemafi'l-evvel otuz yedi buçuk kile şir(?) ta'yinatı Balya nüzl emini tarafından ve paşa-yı mumaileyhe dahi atıyye olmak üzere ordu-yu hümayun hazinesinden bin guruş verilmek üzere baş muhasebeye kayd olunub tezkeresi ve iktizasına göre emr-i şerifleri tahrir olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerininindir.

Suret ve tezkire ve emr verilmek

Fi 11 Rebiülevvel 182

BOA, C.AS. 676/28405, 10 Rebiülevvel 1187/1 Haziran 1773.

C.A.S.
28405

2

Handwritten title in Ottoman Turkish script, likely a decree or official document. The text is written in a large, bold, cursive hand.

Handwritten body text in Ottoman Turkish script, detailing an official order or decree. The text is written in a smaller, more regular cursive hand.

Handwritten signature or seal at the bottom of the document, including a date and possibly a name.

BOA, C.A.S. 676/28405, 10 Rebiülevvel 1187/1 Haziran 1773.

Sah

Telhis mucibince başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak

Sah

Buyuruldu

Fi 8 Şevval 1202

Arz-ı bendeleridir ki

Hâlâ Özi muhafızı vezir-i mükerrem saadetlü Hamid Hüseyin Paşa hazretlerine bu def'a atıyye-i hümayun olmak üzere yirmi beş bin guruş ve dergâh-ı âli gedüklülerinden Özi nüzl emini İbrahim Ağa'ya dahi nüzl mesarifiyçün alel-hesab otuz beş bin guruşunu cem'an müşar ve mumaileyhumaya i'tasına irade-i aliye taalluk eden altmış bin guruş bu def'a fûruht olunmak üzere olan mukata'an ve mu'acelatından verilmek üzere başmuhasebeye kayd ve tezkiresi i'ta olunmak babında ferman devletlü saadetlü sultanımındır

Tezkire dade 8 Şevval 202 .....

BOA, C.AS. 539/22552, 8 Şevval 1202/12 Temmuz 1788.

۶

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

غرضی بده لریور
حالاً اوزی محافل فی ذریعہ سعادت و نالو حاسبت بائنا حشر قلر نده بود فعه عظم ہا ہون الحق
افزہ کری بشی بک غرضی و در کاہن کر کولور تون اوزی نزل امین ابراہیم افکار و حق نزل
مسما و حق علی الحسا اوزی بشی بک غرضی حفا مشاد و صوی البرہام اعطا شدہ اوزی
عہدہ تعلق اینہ القس بک غرضی بود فعه در وقت الحق اوزہ اوزن سقا طعا سقا اوزی
و بر ملک اوزہ بائنا محاسبہ یہ قید و ذکر اعطا اوفق بائنا فرمان و و ملو سعادت اعطا کرد

محمد علی

BOA, C.AS. 539/22552, 8 Şevval 1202/12 Temmuz 1788.

Sah

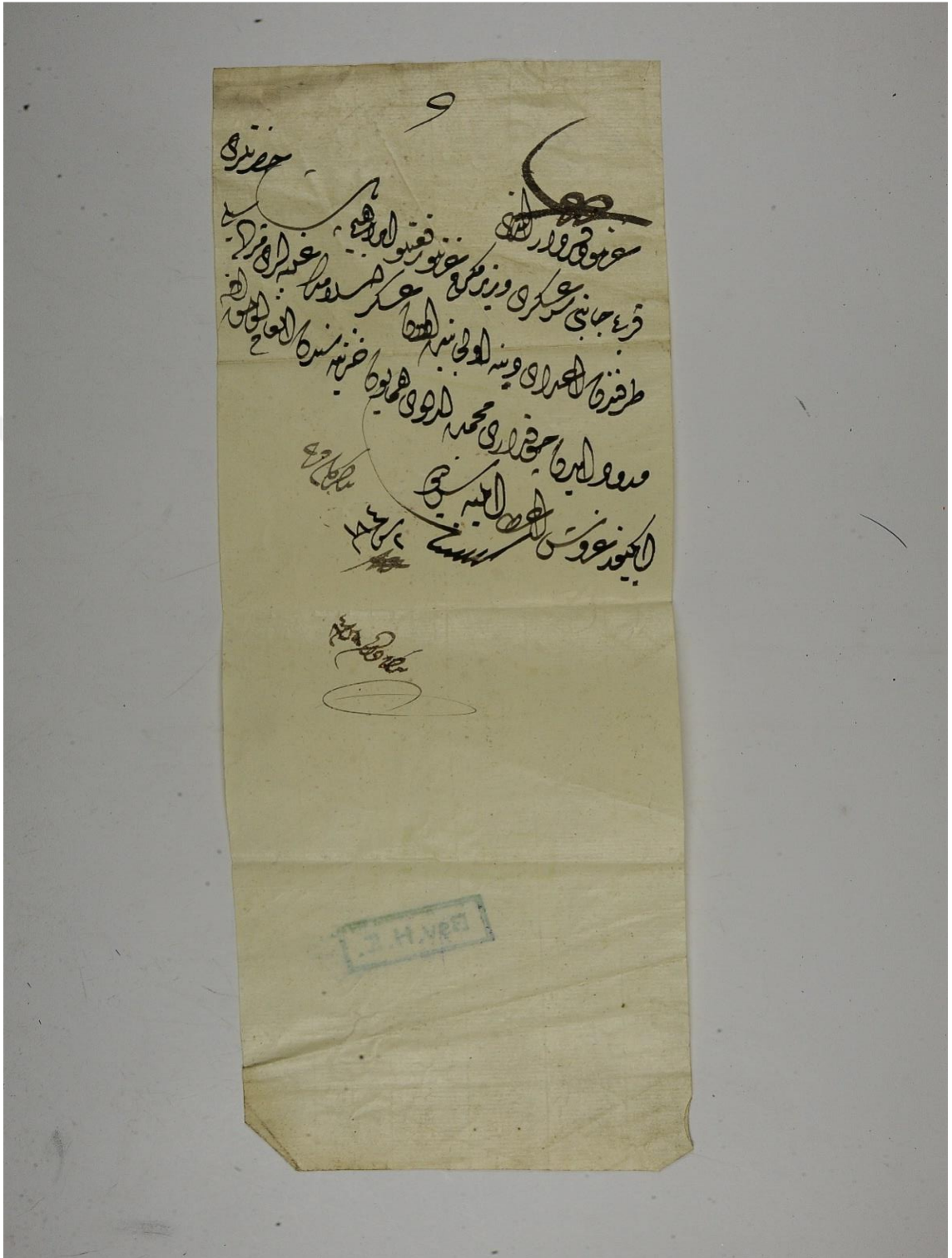
İzzetlü Defterdar Efendi

Kırım canibi Seraskeri vezir-i mükerrer izzetlü rifatlü İbrahim Paşa hazretleri tarafından i'dayı deyne ol canibde olan asker-i İslamın galebeleri müjdesiyle mürur eden çukadarı Mehmed'e ordu-yı hümayun hazinesinden in'am olmak üzere iki yüz guruş i'ta eylesin deyü

Buyuruldu

2 Şaban 184   tezkire dade   Tezkire dade 2 Şaban 184

BOA, C.AS 1133/50342, 2 Şaban 1184/28 Kasım 1770.

BOA, C.AS 1133/50342, 2 Şaban 1184/28 Kasım 1770.

İzzetlü Defterdar Efendi

Kalyoncu neferatından şehid olanların validelerine taksim olunmak üzere atıyye olarak beş yüz guruş ita ve ba'de telhis eyleyesin deyü

Telhis

Buyuruldu

Fi 2 Safer 205

Telhis mucibince tezkiresi verilmek

Buyuruldu

Fi 25 Safer 205

Sah

Veznedarbaşı Ağa'ya veresiz

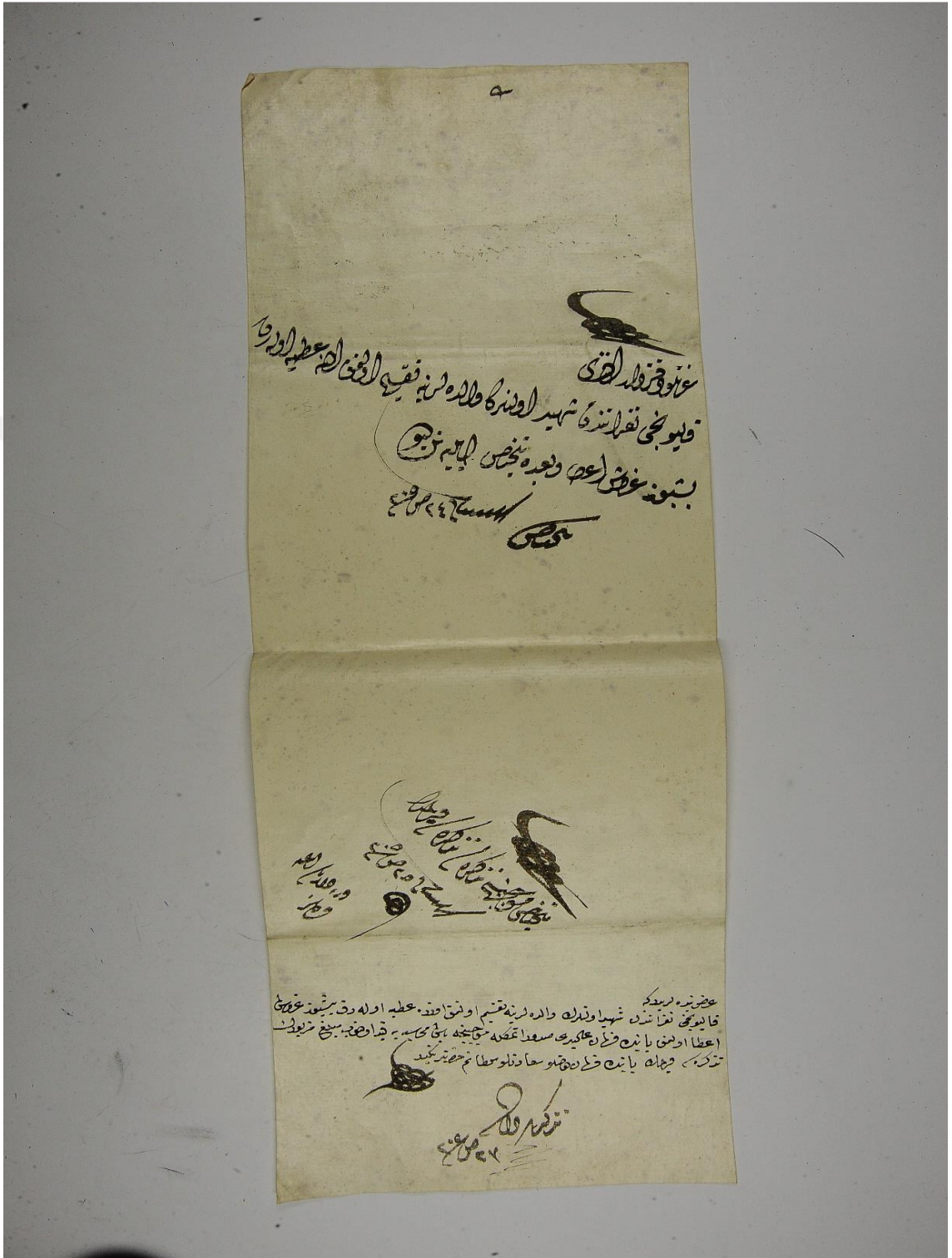
Arz-1 bendeleridir ki

Kalyoncu neferatından şehid olanların validelerine taksim olunmak üzere atıyye olarak beş yüz guruş i'ta olunmak babında ferman-ı alileri sudur etmekle mucibince başmuhasebeye kayd olunub meblağ-ı mezburun tezkiresi verilmek babında ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindedir.

Tezkire dade

27 Safer 205

BOA, AE. SSLM. III 339/19562, 25 Safer 1205/3 Kasım 1790.

۴

سزاوارترند از پدری
 قایم بخی نعلاندند که شهید او اندر کار و دله از سره نفعی از زمین او عظیمه از دریا
 بنویسد و غرض از او و بعد از آن بخش بهایم از این
 کس

بنویسد و غرض از او و بعد از آن بخش بهایم از این
 کس

عزیزتره از پدری
 قایم بخی نعلاندند که شهید او اندر کار و دله از سره نفعی از زمین او عظیمه از دریا
 اعطا او نفعی با این که در کار او عظیمه از دریا
 ترکه که بیاورد و این که در کار او عظیمه از دریا
 کس

BOA, AE. SSLM. III 339/19562, 25 Safer 1205/3 Kasım 1790.

Sah

Buyuruldu

Habeş eyaleti ve Mekke-i Mükerreme Şeyhü'lharemlîği inzimamıyla Cidde-i ma'mure sancağı Mutasarrıf Ömer dame ikbalehuya hüküm ki

İşbu sene-i mübareke Muharremü'l-haramı guresinden zabt etmek üzere Medine-i münevvere kadısı olan Mehmed Emin Efendi hulul-i ecel-i müsemmasıyla fevt ve kaza-i şerif sene-i merkume recebi guresinden zabt etmek üzere akda-i kuzzatü'l-müslimin Mevlana Hasan Paşazade seyyid Muhammed Said zidet fezailihuya tevcih ve ihsanım ve Medine-i Münevvere kuzzatına ber-mutad kadim Cidde-i ma'mure gümrüğü mahsulünden takdir ve Asitane-i saadetim rayici üzere an nakd-i ita olunagelen on bir bin iki yüz elli guruşun nısfı verese-i müteveffaya ve nısf-ı aharı Mevlana-yı mumaileyhe verilmesi fermanım olup lakin müteveffa-yı mumaileyhe Asitane-i saadetimden Cidde azimetinde nakden atıyye-i hümayunum olan bin aded zer-i mahbubun dahi nısfı gümrük-i mezbur mahsulünden veresesine verilecek nısf hisseden sen ki mir-i miran-ı mumaileyhsin ma'rifetinle ahz ü istifa ve eğer şimdiye dek veresenin kabza geçmiş ise vereseden istirdad etdirilmek babında emr-i şerifim sudurunu mevlana-yı mumaileyh arz-ı hal ile istid'a etmekle vech-i meşruh üzere amel olunmak fermanım olmağın imdi ber-vech-i muharrer müteveffa-yı mumaileyhe Asitane-i saadetimde i'ta olunan bin zer-i mahbubun beş yüz altununu diğer emr-i hümayunumun mefhumu üzere gümrük-i mezbur mahsulünden kuzzata muayyen on bir bin iki yüz elli guruşun vereseye verilecek nısfından ma'rifetinle mevlana-yı mumaileyhe ahz ve istifa etdirildikten sonra nısf-ı mezburdan baki kalanı yine vereseye teslim ve edaya mübaderet ve eğer nısf-ı merkume şimdiye dek veresenin kabzına geçmiş ise marü'z-zikr beş yüz altunu vereseden makbuzları olan nısf hisseden olmak üzere tamamen istirdada dikkat eylemek babında

Fi evahir-i recep 1185

BOA, C.ADL. 19/1180, 29 Receb 1185/7 Kasım 1771.

